

Franz Wingender

Krigens lænker

**Dansk
sydslesvigsk
dagbog
1939-1944**

Studieafdelingen Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig
Rosenkilde og Bagger

KRIGENS LÆNKER

Franz Wingender, 1944.

Forside-illustrationen

I 1958 rejste Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger en mindesten for den anden verdenskrigs ofre på kursusejendommen Christianslyst ved Sønder Brarup i Angel. Mindesmærket er udformet af billedhuggeren Victor Kvedéris (1909-1966), dansk flensborger og aktiv i det danske ungdomsarbejde først i tyverne. Kvedéris blev senere uddannet i Danmark og virkede her som en anerkendt kunstner.

Inskriptionen er formet af skoleleder Gerhard Ernst, f. 1931 i Flensborg. Han var i 50'erne særdeles aktiv i ungdomsarbejdet og har sidenhen været det i det kulturelle og politiske liv i landsdelen. Gerhard Ernst fik på Gyldendals forlag udgivet digtsamlingerne »Genskær af det tabte« (1955) og »Morituri« (1961).

FRANZ WINGENDER

KRIGENS LÆNKER

*Dansk sydslesvigsk dagbog
1939-1944*

Udgivet af
Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek
for Sydslesvig

ROSENKILDE OG BAGGER
1984

Franz Wingender
Krigens lænker –
dansk sydslesvigers
dagbog 1939 – 1944

Udgivet af Studieafdelingen
ved Dansk Centralbibliotek
for Sydslesvig, Flensborg 1984

Sat med Times og trykt på G-print hos
Rosendahls Bogtrykkeri, Esbjerg
Bogbinderarbejdet udført hos
J. P. Møllers Bogbinderi, Haderslev

© Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek
for Sydslesvig

Rosenkilde og Bagger
ISBN 87-42304-35-0

Bogens bind: Helge Krempin

Studieafdelingens udgivelser er redigeret af Johann Runge

Studieafdelingen takker Kong Frederik og Dronning Ingrid's Mindefond samt Det unge Grænseværn for tilskud til denne bogs udgivelse.

Jørgen Hamre
formand for tilsynsrådet

Johann Runge
bibliotekslektor

Indhold

I arbejdslejr med spade og gevær	11
Den tunge pligt overfor herbergsstaten	33
I feltuniform som ordonnans og hornist	44
Felttoget i vest og marchen mod Paris	60
Fangernes og flygtningenes store skarer	82
På vagt ved Atlanterhavskysten	98
Østpå til opmarchen mod Sovjetunionen	100
En lille brik i et stort ragnarok	121
I de såredes blodspor	135
I 32 graders frost uden vintertøj	147
Ingen julefred, men nytåret skydes ind	157
Omringet og under stadige angreb	170
Til lazaret på stjålen flyvebillet	187
Såret – »for mig er krigen nok forbi«	199
Færdig med ørn og hagekors	207
Tidstavle	210

Forord

Tilskyndelser udefra har ført til, at jeg har søgt at samle mine dagbogsoptegnelser i den her foreliggende form.

Det har været både en vanskelig opgave og en tankevækkende oplevelse igen at skulle beskæftige sig med en tid og dens begivenheder, som man egentlig helst vil lægge afstand til. Gang på gang meldte sig også spørgsmålet: Kan dagbogsnotater med alle de begrænsninger og den indbyggede subjektivitet, som er en dagbogs væsen, give andre et blot nogenlunde retfærdigt og dækkende indtryk af hændelser og tanker i en længst svunden tid?

På trods af alle betænkeligheder følger imidlertid nu jerntidens dagbog fra arbejdslejren 1. april 1939 over fronttjenesten i vest og øst til hjemsendelsen – overførsel til erstatnings-reserven – 9. maj 1944 med et udskrivningsbeløb på 50 Reichsmark og en fribillet til toget hjem.

Det har naturligvis været fristende ved den aktuelle bearbejdelse af dagbogsstoffet at korrigere en smule ud fra senere indhøstede erfaringer og i lys af den nu foreliggende historieskrivning og dokumentation, men jeg har beflittet mig på at gengive de – nødvendigvis forkortede – uddrag af dagbogsoptegnelserne i den form, hvori de blev til.

Det bør erindres, at kommunikation og teknik dengang var noget ganske andet end i dag. I felten levede man en meget ensom og indeluttet tilværelse med en beskeden felttelefon til en kommandocentral som stort set eneste forbindelse med omverdenen. Løsrevne og propagandabestemte informationer og rene rygter var næsten ene om at skaffe os lidt oplysning om nære og fjerne begivenheder.

I optegnelserne har jeg bevidst undladt udpenslinger af, hvor grueligt mennesker blev lemlæstet, og hvor rystende det er at opleve døde og sårede på slagmarken. Selve det at registrere det er slemt nok. Afgørende under alle forhold blev den enkeltes kamp for at bevare sin egen menneskelige holdning, at opretholde troen på en mening med tilværelsen og at fastholde håbet om engang igen at kunne leve i fred og frihed med netop menneskelighed i højsædet.

Her lå mit problem – og jeg tror alle mine danske kammeraters: I pligten og tvangen dog at være sig selv og sit eget tro.

Derfor må dagbogen da tilegnes alle dem, der var med til at give os vort ståsted i livet, hvor vi fandt styrke og tro – vore hjem og vore kammerater, vore danske institutioner og foreninger, skole og kirke,

Flensborg Avis, venner i Danmark og her ikke mindst vore ferie-hjem. Alle var med til at bære vor fælles sag gennem også denne bitre jerntid.

I et så omfattende og blodigt opgør som den anden verdenskrig kan der ikke generaliseres ud fra den enkeltes personlige dagbogsnotater. Kammeraten ved siden af kan have haft andre oplevelser og gjort andre erfaringer. Men én ting står fast, nemlig at krig er grusom og umenneskelig. Oplyste mennesker af i dag bør afvise krig som middel og sætte alle kræfter ind på at forhindre gentagelser. Respekt for livet, også for medmenneskets liv, må under alle forhold komme først.

En stor tak for råd og bistand i arbejdet med den foreliggende udformning af dagbogen skylder jeg Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig i Flensborg og ikke mindst redaktør Otto Lippert.

Flensborg, august 1984
Franz Wingender

Danske sydslesvigeres tyske krigstjeneste

Danske sydslesviger var tyske statsborgere, som nordslesvigerne var det indtil den nye grænsedragning i 1920, og dette medførte visse statsborgerlige forpligtelser.

Ifølge Versailles-freden måtte Tyskland kun have en hær på 100.000 mand, og den kom til at bestå af frivillige, indtil det nazistiske styre den 16. marts 1935 ved lov genindførte almindelig værnepligt. Den 26. juni samme år forvandlede den hidtidige frivillige arbejdstjeneste ligeledes ved lov til en pligtjeneste. Herefter skulle også danske sydslesviger afstjene to års militærtjeneste og forud for denne et halvt års arbejdstjeneste.

Disse love udløste vældig uro i det danske mindretal, navnlig naturligvis hos de unge. Debatten blev hård om spørgsmålet: Rejse eller blive? Hvis de unge forlod landsdelen, ville mindretallets dage være talte. Den ældre generation, der havde oplevet både militærpligt og krigstjeneste før 1920 sammen med nordslesvigerne, havde den opfattelse, at man måtte opfylde statsborgerpligten for at bevare retten til hjemstavnen, altså retten til at leve her som danske. Det endte med, at de fleste unge bøjede sig for dette standpunkt, men ikke alle kunne acceptere det, og nogle udvandrede.

I overensstemmelse med traditionen fra før 1918 syntes mindretallets ledere ikke, at der skulle søges fritagelse for værnepligten, og lidt beroligende virkede det, at den nye forsvarslov, »Wehrgesetz af 21. maj 1935«, udtrykkeligt fastslog, at soldater ikke måtte beskæftige sig med politik, og at medlemskab af nazi-partiet og dets forgreninger skulle hvile i indkaldelsesperioden.

For arbejdstjenestens vedkommende så det imidlertid anderledes ud, idet loven fastslog, at arbejdstjenestens opgave var at opdrage den tyske ungdom til folkefællesskab i nazistisk ånd. Der blev derfor straks, da de første indkaldelser til arbejdstjenesten, »Reicharbeitsdienst« (RAD), kom den 1. oktober 1935, rettet henvendelse til myndighederne for at få en bekræftelse på, at danske unge ikke var omfattet af den nye lov. De danske unge var, hed det i henvendelsen, rede til at påtage sig deres statsborgerlige pligter, herunder militærtjenesten, men RADs tysk-nationale og ideologiske opdragelse af tysk ungdom kunne ikke vedrøre mindretallet.

Hverken skriftlige henvendelser eller mundtlige forhandlinger i Berlin førte dog til nogen ændring. Skuffelsen var stor, og Flensborg Avis måtte fastslå, at »det danske sindelags kraft og det danske sammenhold må gøres så stærkt, at de unge danske i tysk uniform intet kan miste af deres danskhedsfølelse og danskhedsvilje«.

Det danske mindretals loyalitet og kampen for at bevare retten til hjemstavnen og til at leve et dansk liv kom til at koste dyrt, da krigen kom. 300 faldt, og 81 savnedes. Sammen med ofrene for bombardementer i Flensborg blev tabstallet for de danske sydslesviger i den anden verdenskrig over 400.

I arbejdslejr med spade og gevær

Det var en kold og ækel grævejrsmorgen først i marts 1939, da jeg med et par store spring for op ad trappen til mit hjem. Mor var ved at gøre middagsmaden klar. Hun stod og rørte i suppegryden, da jeg trådte ind og sagde kun: »Der ligger et anbefalet brev til dig i stuen«. Tone og ansigtsudtryk tydede ikke på noget glædeligt.

Jeg havde aldrig før modtaget et anbefalet brev, så det var spændende at se, hvad det var.

Det var min indkaldelse til »Reichs Arbeitsdienst 4/75, Tarp.«

Jeg var 21 år og havde i nogen tid ventet, at indkaldelsen ville komme her i foråret, men med eet slag gik det op for mig, at nu blev det alvor – det som stod for os som den uundgåelige pligt, hvis vi ville bevare retten til vort folkelige liv i denne vor landsdel. Jeg måtte nu gøre mig klart, hvordan jeg ville møde de kommende år. Men når så mange af mine kammerater allerede havde været igennem den tysk-prøjsisk-nazistiske maskine, så kunne jeg vel også klare det.

Middagen blev indtaget i tavshed. Vi gjorde os hver især vore tanker om det, der forestod.

De følgende uger fik et hektisk forløb. Meget skulle ordnes, mange ting vedrørende spejderne, gymnastikken, ungdomsforeningen m.v. overdrages til kammeraterne. Med min chef, I.C. Møller i firmaet Møller & Co., havde jeg flere lange samtaler om både den aktuelle situation og fremtiden, og jeg husker tydeligt hans ord til farvel: »De skal vide, at når alt dette er overstået, står en plads åben for Dem – og se indenfor når De kommer på orlov«. Det varmede, og det betød et lyspunkt langt forude. Men indtil da et ukendt mørke. . .

Lørdag 1. april: Der var mange unge med kufferter og pakker på Flensborg banegård, og der var ingen tvivl om, hvad de skulle. En del skulle nok til samme station som jeg. Kl. 15.39 forlod toget banegården, og vi var en del, der forlod det kl. 15.58 på Tarp banegård, små 20 km syd for Flensborg.

Ved lejrens port blev vi modtaget af vagten, der gav os anvisning på, hvor vi skulle melde os. Her fik jeg mit første chok, for på vagtholdet genkendte jeg en tidligere elev fra Duborg-Skolen, der også havde været med i spejdertroppen. I 1935 havde han forladt skolen og var kort efter dukket op i Hitler-Jugend-uniform. Han havde en vinkel på uniformsærmet, var altså steget i graderne.

Jeg blev indrulleret i 2. deling og fik kvarter i barak 2 stue 5. Her

Arbejdstjenestens lejr i Tarp.

var der kun een flensborger foruden mig, de andre var fra Ditmarsken og Holsten. Maden var upåklagelig, da vi alle, cirka 120 mand, mødtes i spisebarakken. Befalingsmændenes tone endnu venlig. Jeg så mig om efter eventuelle bekendte, men fandt ingen. Jeg var altså alene dansk i denne lejr.

Mandag 3. april: Nu går dagene efter et fast skema. Der purres kl. 5, morgengymnastik kl. 5.05–5.15, vask i den store, kolde vaskebarak og derefter sengeredning efter præjsisk mønster: Bettenbau (sengebygning). Stuen skulle gøres i stand, og kl. 5.45–6.15 var der morgenmad. Kl. 6.30 stod vi opstillet på rad og række på appelplassen til flagparade foran fanemasten, og her modtog vi dagens løsen. Det var i dag »Brahms«, og det lød jo helt fredeligt. Lejrchefen gav i et par korte sætninger en forklaring på løsenet. Kl. 6.55 drog delingerne ud til dagens program.

Dagen gik med den første eksersits og undervisning, hvor vi fik at vide, at vi var nogle sølle skravl. Først og fremmest skulle vi lære at gå ordentligt og bevæge os korrekt. Og vi havde at hilse korrekt. Højre hånd strakt op og frem, fingerspidserne i højde med øjenbrynene. Vi fik at vide, at vor grå-brune uniform var en æresdragt for den tyske fører og det tyske folk, og at enhver tysk mand i en periode i livet skal yde legemligt arbejde for Tyskland. Jo, det var toner. . . .

Indgang til stue 5 og 6.

Senere på dagen fik vi udleveret de berømmelige langskaftede støvler. Knobelbecher – raflebægre – kaldet, og den blanke paradespade, der havde sin plads i barakstuens vindfang. Og vé den, hvis spade havde blot en antydning af en rustplet eller anden urenhed.

Kl. 22 lyder retræten, og da har alle at ligge i køjen. Min var overkøjen lige indenfor indgangsdøren, lige i synsfeltet for en indtrædende befalingsmand. Foran køjerne havde hver mand sin taburet, og her lå tøjet til den følgende dag stablet på en bestemt måde, øverst skråhuen og over det hele livremmen. Og sikken ballade hvis taburetterne ikke var korrekt stablet, hvis stuen ikke var ren og ryddelig og tromleovnen midt i stuen ikke pinlig ren.

Tirsdag 4. april: Dagens løsen »Siemens«. Vi har fået udleveret to par fodlapper til brug i de langskaftede støvler. Strømper er forbudt.

Vi fik også navnelapper til at sy i tøjet, og herefter er jeg nu Arbeitsmann Franz Wingender, Reichsarbeitsdienst, Abtlg. 4/75, Tarp über Flensburg, Zug II, Trupp 5.

Dagens højdepunkt blev en ordentlig prøjsertale af chefen for alle arbejdslejre i gruppe 75, Arbeitsführer Schmiel, der havde kontorer i Flensburg i det gamle Sommers Hotel ved Skibbroen. Med brask og bram blev det påny bekendtgjort for os, at vi var intet, men at vi her i lejren ville blive gjort til mennesker. Vi fik at vide, hvad man ventede af os, og hvad der skete, hvis vi ikke gjorde vor pligt. Tyveri fra kammeraterne, flugt fra afdelingen og overskridelse af udgangstidspunkterne ville blive hårdt straffet. Opførte vi os ordentligt, ville vi måske få orlov til pinse. Om fem dage er det påske.

Vi fordeles til arbejdspladserne. Min deling skal længst væk, så vi køres i lastbiler. De andre må cykle. Vi kommer ud i nærheden af Bilskov, hvor vi skal lære at arbejde med hakke, skovl og spade. Formålet er en afvanding af området ned mod Uelsby og Stenderup og en sænkning af vandspejlet i Sankelmark sø med cirka 50 centimeter. Dette skulle kunne hjælpe landbruget i området.

Arbejde uden for lejren hver anden dag kl. 8-17 og hver anden dag tjeneste i lejren, undervisning, eksercits, appeller og sang. Ein Lied. . ein, zwei, drei. . . og derefter skråles en eller anden sang. Jeg kendte ikke nogen af disse tyske sange og var heller ikke interesseret i at lære dem. Man skulle blot hele tiden være på vagt og sørge for at bevæge munden, når en befalingsmand var i nærheden.

I det hele taget begynder man efterhånden så småt at finde ud af, hvordan man bedst klarer sig. Jo mere upåagtet man kan smyge sig

igennem, jo bedre. Jeg undgik at blande mig i debatterne i undervisningstimerne, selvom det ofte var fristende i betragtning af de uhyrlige ting, man måtte høre.

Der var enkelte tyske kammerater, med hvem jeg kunne føre en ret fri samtale, unge mænd der også prøvede at slippe så let som muligt igennem dette sindssyge system, som afviste nazismen og til dels havde haft held til at slippe uden om medlemsskab af Hitler-Jugend. Men mange var ivrige nazister og ovenud begejstrede for at tjene i den grå arbejdshær for »Führer, Volk und Vaterland«, så vi skulle være forsigtige med at sige, hvad vi mente.

Lørdag 8. april: Påskelørdag – på arbejde nær Jaruplund. En grøft skulle gøres dybere. Vejret var koldt og trist. Det var ikke særlig morsomt at stå i pløret. Det lykkedes mig at få et mere behageligt job, da jeg forklarede, at jeg forstod mig på nivellering – altså kunne sørge for, at vandet stadig løb den rigtige vej ned imod Sankelmark sø. Jeg blev spurgt om, hvor jeg havde lært den slags ting og svarede frejdigt: I skolens matematikundervisning. Det var heldigt, at ingen fordybede sig yderligere i den forklaring.

Søndag 9. april: Påskedag og i dagens anledning en halv times længere morgensøvn. Dagens løsen »Ludendorf« og nogle svulstige ord

Nivellering af en afvandingsgrøft.

om denne gamle general. Unægtelig en mærkelig måde at få markeret påskemorgen på. Men i en nazistisk ungdomsopdragelseslejr under hagekors og spade kunne man naturligvis ikke bruge »Jesus« som løsen, selvom det havde været det naturlige. For guden var jo »der Führer«, og han var den eneste, der kunne kalde Vorherre til vidne, jævnfør hans taler i Berlins Sportpalads.

Ingen tjeneste. Vi kunne frit gå rundt på lejrens område, samtale, læse eller gå i kantinen. Eftermiddagen fik pludselig et program. 2. deling fik ordre til at stille i udgangstøj, og så marcherede vi ud af Tarp by mod syd over Jerrishøj. I Eggebæk gik hele delingen på kro, og vi måtte drikke en øl på egen regning. Derefter gik turen de seks kilometer tilbage. Som en børnehave var vi blevet ført ud på en spadseretur. Alene måtte vi endnu ikke gå. Vi havde ikke lært at gå ordentligt nok. »Ordnung muss sein«.

I disse to påskedage var der lejlighed til at lære enkelte kammerater bedre at kende. Især fik jeg et godt forhold til en anden flensborger, ikke dansksindet, men heller ikke tilhænger af systemet, Jürgen Asmussen.

Samtidig glædede jeg mig over, at den tidligere Duborg-elev, der var med til at modtage mig i lejren, lige inden påske var flyttet til en slags fører-skole. Vi havde undgået hinanden, men nu er han heldigvis væk.

Torsdag 13. april: Arbejdede i dag i grøften, der løber ned i Bilskov ved Slesvig landevej. Her mellem mejeriet og den tyske skole løber Bilskov å, som er ført under vejbanen, og jeg stod det meste af formiddagen i å-tunnellen under vejen. Det var anstrengende, da man måtte arbejde i sammenbøjet stilling.

Efter i middagspausen at have spist dagens ærtesuppe bad jeg om lov til at gå over til gården et par hundrede meter nord for åen, idet jeg gjorde opmærksom på, at en af mine bedste venner boede der. Det var Hans Nicolaisen, som havde gået på Duborg skolen, og som jeg havde været spejder sammen med. Han var dog ikke hjemme, men forældrene tog hjerteligt imod mig, og vi fik en god snak i en halv times tid, før jeg måtte på arbejde igen. Herefter var jeg daglig gæst hos Nicolaisens, mens den beskedne grøft i Bilskov blev forvandlet til en lille kanal. Det var en forfriskende oplevelse i en tid, da vi ellers var helt afsondret fra omverdenen.

En mand fra 3. deling er deserteret. Stor ståhej. Senere meddeltes det, at han var pågrebet i Flensborg og nu sad i arrest. Og så fik vi

selvfølgelig alt at vide om alle de ulykker, der ville ramme os, hvis vi gjorde noget lignende.

Tirsdag 18. april: Hvad kunne vel dagens løsen være andet end »Dybbøl« – og dertil en præjsisk svada om den tyske befrielse af det undertrykte Slesvig-Holsten!

Senere på dagen undervisning ved Feldmeister Mehlhof, 2. delings leder, en tysk præjsisk officerstype, meget optaget af sit eget udseende, men nok lejrens bedst begavede officer. Netop derfor var det skrækeligt at høre hans forelæsning om Adolf Hitlers liv. En mere barnagtig fremstilling skulle man lede længe efter, og der var megen hovedrysten bagefter.

Dagens sensation var meddelelsen om, at den tyske rigsdag var blevet indkaldt til den 28. april. Hvad ligger bag? Den storpolitiske situation, Roosevelt's telegram til Hitler på grund af den stigende spænding mod øst? Der blev under kartoffelskrælningen og i løbet af aftenen gisnet og gættet.

Da eftermiddagens eksercits skulle begynde, blev vi sendt til materiel-kammeret og fik udleveret geværer. Derefter begyndte undervisningen i gevær-eksercits, behandling af gevær 98 samt skydeøvelser. Vi fik at vide, at vi var det første indkaldte hold, der fik gevær-uddannelse, en forskole til den militære uddannelse. Man gjorde sig sine tanker. Hvad ligger bag? Hvad forberedes vi til?

Foreløbig ville et rygte vide, at 80 mand skal udpeges til en erstatningsbataljon i Flensborg.

Torsdag 20. april: Dagens løsen naturligvis »Adolf Hitler«. Det skulle blive en dag, da man lige fra morgenstunden følte et ubehag, som man gerne ville, men ikke kunne løbe fra. Ved flagparaden blev det meddelt, at edsafleggelsen skulle finde sted i dag. Kl. 10 skulle vi stille i fuld uniform.

Stemningen i lejren var underlig spændt og anstrengt. Under den lange opstillingstid var der flere, som besvime og måtte bæres bort. Men efterhånden stod alle i rækker og geled i en stor hesteskoformation med front mod lejrens fanemaster og den store sten med indskrift og symboler.

Lejrens chef, oberstfeldmeister Herold, holdt sin tale om løsenet, og derefter fulgte indmarch af en faneborg, lejrens fane omgivet af to grupper arbejdssoldater med blankpolerede spader. Nogle æresgæster var til stede, bl.a. Tarp bys borgmester og Ortsgruppenleiter D. Hensen, bred og mægtig i den brune SA-uniform.

Der blev kommanderet og rettet ind og afgivet meldinger, og endelig var alt klart, så lejrenes afdelingsleder kunne holde sin vældige tale om betydningen af de enkelte afsnit i den ed, som arbejdsmændene i dag svor føreren på hans 50 års fødselsdag.

Talerne påhørtes i giv-agt-stilling. Herefter kommanderedes *ret*, og lejrens fane blev samlet, mens én mand fra hver deling trådte frem og lagde hånden på den sænkede fane. Fanevagterne præsenterede spade, og så faldt kommandoen: Den tyske hilsen! Vi måtte alle løfte armen strakt frem til den tyske hilsen og i kor gentage den af afdelingslederen fremsagte ed. Min placering i ceremonien var så heldig, at jeg helt kunne lade være med at åbne munden.

Ortsgruppenleiter D. Hensen trådte frem og overbragte byens hilsen og lykønskning til lejrens unge mandskab og indbød til deltagelse i »Ortsgruppens« fest på banegårdshotellet om aftenen.

Hele dette tabernakel varede en times tid, og herefter fik vi udbetalt vor anden lønning, RM 2,25. Tænk, vi fik 25 pfenning om dagen, som vi kunne bruge, som vi ville!

Efter aftensmaden marcherede vi i sluttet trop til hotellet. Klar til hjemmarch kl. 23.30. Jürgen Asmussen og jeg fandt snart den fjerneste krog i de overfyldte sale og så og hørte ikke meget til festen. Det var ligefrem helt rart at være »hjemme« igen i lejren og kunne sove fra det hele. Det havde været en streng dag for en dansk sydslesviger. Jeg tænkte på mine kammerater i andre lejre og på de mange, der allerede havde alt dette bag sig.

For at understrege, at vi skulle lære at forstå den geniale førers ideer rigtigt, blev vi purret allerede kl. 4 næste morgen og straks efter morgenmaden sendt på arbejde.

Lørdag 22. april: For første gang orlov, herligt! Selvom det var forbudt, var det første, jeg gjorde, at smide uniformen. Så kunne man da vise sig ude blandt familie og kammerater. Blot måtte man se sig godt for, så man ikke løb ind i en af lejrens befalingsmænd. Det ville give ballade og nogle dages vand og brød.

Alle var i godt humør efter denne første orlov, men da vi lå i køjerne kl. 22, kom den tjenstgørende officer, Unterfeldmeister Seyler, stormende ind i barakken og beordrede os alle ud i vaskebarakken. Vandfadene var ikke rene. I trætøfler og natskjorte blev vi jaget over lejrpladsen til vaskebarakken og måtte derefter til brøleabens skrålen i den kolde aprilnat skure alle lejrens vandfade. Kl. 23.30 fik vi allernådigst lov til at traske tilbage over lejrpladsen, mens Flens-

borg-Hamburg ekspresen med en ildfane ud af skorstenen for sydpå gennem den stjerneklare nat. »Schön ist das Soldatenleben« citerede en galgenfugl, inden der blev ro på stue 5.

Onsdag 26. april: Vi er begyndt at træne i appel-march, den prøjsiske parademarch, idet vi skal deltage i årets Nürnberg-stævne. Meddelelsen om det fik en meget blandet modtagelse spændende fra begejstring til surhed. Jeg begyndte straks at spekulere over, hvordan jeg eventuelt kunne slippe for deltagelse.

Men foreløbig sparkede vi ud med benene både på eksercerpladsen og ofte på vejen hjem fra grøfterne med tunge, lerede støvler og med arbejdsredskaber på nakken.

Hos Nicolaisens i Bilskov fik jeg en af dagene æbleskiver og suppe og et stykke dejlig pølse med til en ekstraklemme. Fru Nicolaisen er meget omsorgsfuld.

Fredag 28. april: Atter tidligere op og ud på arbejde. Vi skal i denne uge klare 60 timers arbejde. Vejret er ved at blive pænt og lunt. Foråret er ved at springe ud.

Kl. 11 samles hele lejren for at høre Hitlers tale over lejrens højtaler. Talen var et opgør med den vestlige verdens krigsgale, med jøderne og med landene mod øst. Er det oplæg til krig? Der var tavshed efter talen. Først hen på aftenen kom snakken i gang med forskellige vurderinger, men uro var der hos alle.

Fredag 5. maj: I dag til morgen var løsenet »Tysk Østrig«. Uro i lejren til aften. Fjerde deling skulle omgående gøre klar til udrykning. Ud til bønderne for at hjælpe med forårsarbejdet.

Min deling skulle være Nürnberg-deligen, blev det meddelt, og der blev svovlet stygt over denne »ære«. Vi var klar over, hvad vi kunne vente os på eksercerpladsen.

Mandag 8. maj: Flyttet til ny arbejdsplads i Øster Havetoft. Drøjt arbejde i tungt ler for at uddybe et mindre vandløb, der løber ind i Bollingsted å.

Mine hyggelige middagsbesøg hos Nicolaisens er slut.

Torsdag 18. maj: Kristi Himmelfartsdag. Dagene er gået efter den sædvanlige recept med arbejde, eksercits, sport, undervisning, politisk skoling og appeller. Fremfor alt har vi lært det tyske sprogs vær-

ste gloser – og at finde os i at blive overfuset på det groveste af befalingsmændene. Det hører åbenbart med til at blive opdraget til et rigtigt menneske. . .

En ny grøft i Damholm.

På vagt.

Vi har fået at vide, at vi får orlov til pinse.

På arbejdspladsen slider vi i den hårde ler. En beskeden bæk bliver til en kanal med høje, stejle sider. Bønderne kan heller ikke se nytten af dette kanalgraveri.

Onsdag 1. juni: De herlige orlovsdage gik så alt for hurtigt. Sommeren er begyndt med brændende sol, og hver aften danner vi levende kæde for at få lejrens græsplæne vandet med vand fra Trenen. Der skal mange spande til. – Forplejningen er efterhånden blevet mindre god.

Søndag 11. juni: Hjemme – årsmøde! Det første danske årsmøde jeg ikke kan deltage i som spejder. Udfordre skæbnen ved at trække i spejderuniform og deltage i optoget turde jeg ikke.

Mandag 20. juni: Hårdt at skulle ud i de lerede, stenede grøfter igen efter den dejlige årsmøde-søndag hjemme. Hårdt arbejde, streng eksercits i stigende varme – der målttes op til 40 grader i solhjørnerne – dårlig mad, muggent brød.

Nu skal vi også eksercere søndag formiddag. Det sker under »Oberstfeldmeisters« ledelse, og intet undgår hans blik. Ved et spadegreb kom jeg lidt bagefter, og skønt jeg stod i andet geled, opdagede han det og gav mig en brøgende påtale. Jeg var imponeret over, at han virkelig kendte mig ved navn.

Der sker stadig små forandringer. Hvad mon der stikker bag? Fra i dag hedder det ikke længere dagens løsen, men »Kennwort« – kendeord.

En forestående inspektion giver travlhed. Lejren skal være en mønsterlejr. Allerede kl. 6 om morgenen møder gruppeførereren med sin stab fra Flensborg for at overvære flagparaden. Derefter så de kun på vor førermilitære uddannelse. Ualmindelig god middag. Bare de høje herrer kom lidt oftere.

Vi er nu begyndt med skarpskydning, og der går rygter om, at krigen snart vil bryde ud. Vi får gasundervisning og træner med gasmasker, men spadegreb og parademarch glemmes ikke. Vi får at vide, at vi alligevel ikke skal til Nürnberg.

Andre rygter vil vide, at vi skal til Østprøjsen for at hjælpe med at få høsten i hus. Vagten bliver ekstra instrueret om, at der kan komme særlige ordrer i løbet af de næste nætter.

I disse dage har vi fået en nordmand i lejren. Han kommer fra Trondhjem og hedder Frederik Kalvi. Han skal lære den tyske ar-

bejdstjeneste at kende, da man i Norge tænker på at oprette noget lignende. Forsøg med det er allerede i gang. Hans tysk var meget ringe, så han og jeg kom på særlig talefod. Vi kunne dog forstå hinanden.

Lørdag eftermiddag cykler Kalvi og jeg en tur mod Sankelmark og Bilskov, og jeg fortæller ham om de historiske begivenheder. Vi falder ind hos Nicolaisens og får en sludder ved aftenkaffen. Fru Nicolaisen stiller radioen ind på en udenlandsk station med anti-nazistiske udsendelser, men der var for megen støj i kassen. Da vi cykler hjem, spørger Kalvi, om den station, vi hørte, ikke var en forbudt station. Nej, svarede jeg hurtigt, det var Königsberg, Østprøjsen, men den forstyrres ofte af russiske og polske sendere. Herefter var jeg klar over, at det nok var klogest at holde lidt afstand til nordmanden. Han havde næppe givet fuld oplysning om sit forehavende. Senere kom vi i en vældig debat om Grønland, som han mente burde være norsk.

Fredag 7. juli: I dag drog min deling af sted for at færdiggøre en sportsplads i Slesvig, for SA agter at afholde et stort sportsstævne her, men jeg slap for at være med, fordi jeg havde vagttjeneste. Om dagen stod vi vagt foran skilderhuset, mens vi om natten – mellem Retræte og Reveille – patruljerede omkring i lejren. Ved 23.30-tiden, mens jeg gik min runde, følte jeg pludselig en vældig trang til at komme på wc og tænkte: Åh, du går forbi lokumsbarakken, der kommer nok ingen i nat. – Ved barakken satte jeg min spade, som vi også gik med om natten, da jeg med eet i den stille, sorte nat hørte skridt i gruset et eller andet sted. Hurtigt fik jeg spaden fat og op på skulderen og gik imod lyden. Ud af mørket kom den tjenestegørende befalingsmand. Nattens stilhed blev brudt af mine støvlehæles smækken sammen, og jeg afleverede min melding: »Post 3, Arbeitsmann Wingender, Kennwort: Ludwig Ganghofer, Führer vom Dienst: Unterfeldmeister Seyler, auf Posten nichts Neues.«

Jeg slap for spørgsmål, fortsatte min runde og listede så hen til wc-barakken og fik klaret det fornødne. Jeg var glad for, at inspektionen ikke var kommet et par minutter senere og havde taget mig i den fatale situation med bukserne nede. Det ville have kostet masser af brøl og arrest i nogle dage. Det elskede han at sørge for, men denne gang blev det ikke til noget.

Torsdag 13. juli: Lejren står på den anden ende. Der ventes fornemt besøg – inspektion af arbejdslejr-staben fra Kiel. I dagens anledning

var der et eller andet sted lånt en tambour, og lidt før middag lød hans vældige trommehvirvler, da en række biler kørte frem. Vi havde ordre til at holde os i barakkerne, og vi måtte ikke kikke ud af vinduerne. Til middag en udmærket ærtesuppe, men i den anden spisesal fik gæsterne dyresteg, jordbær og is. Lejren blev inspiceret, og selskabet kørte videre til Egernfærde til endnu en besigtigelse.

Befalingsmændene er i stadigt krigshumør. Vi skyder med øvelsespatroner og bliver jaget op og ned ad eksercerpladsen, af og til fladt hen ad jorden. Vi skal lære moderne geografi, siger de.

Lørdag 15. juli: En uge med mange rygter. Et går ud på, at vi først skal hjemsendes i december, et andet at vi skal til militæret i Slesvig 1. oktober, og derfor skal vi have mere militæruddannelse nu.

Så ændres tjenesteplanen. Vi skal til Flensborg til skarpskydning på militærets skydebaner i Klusskov. Jeg fik først ros, men efter et skud i trætoppene blev jeg kaldt en elendig slumpskytte.

Aviser og radio bringer i stigende omfang foruroligende beretninger fra de østtyske områder, Polen og Danzig. Fører det til krig i løbet af kort tid? Med snak over et glas øl i kantinen eller debat på stuerne søger man at skubbe alt det ubehagelige fra sig.

Onsdag 26. juli: Også i aften sidder vi på stuen og diskuterer situationen omkring Danzig. Det synes, som om situationen spidser til. Vil man da krigen? Er det et varsel, at der stadig sendes folk på høstarbejde?

Ved flagparaden idømtes arbejdsmand Heinze tre dages skærpet arrest. Han havde tilegnet sig en feltflaske, der tilhørte en tropfører, en af dem vi i den seneste tid havde fået fra Sudetenland, altså en »Volksdeutscher«.

Tirsdag 1. august: Under flagparaden i morges blev ni arbejdsmænd forfremmet til »Vormänner«. Ude på arbejdspladsen fik vi besøg af en hel hær af uniformer. 45 mand fra Kiel, i rang fra »Unterfeldmeister« op til »Generalarbeitsführer«. De ville inspicere en arbejdsplads. De fik senere aftensmad i lejren, og vi andre måtte pænt vente, til de var draget af sted.

En del regn og torden er til at blive sur over. Vi får mere vagttjeneste, og væden sætter hurtigt rustpletter på spaden, så vi ustandselig må pudse på det skidt.

Vi har fået forbud mod at tage til Vanderup. Der har været en del slagsmål der på grund af øl og piger.

Vagtaflosning.

Lørdag 5. august: Vi var rasende over, at vi i går først blev afløst fra vagttjeneste kl. 18.45 mod normalt kl. 12. De sudetertyske tropførere, vi har fået, taler et meget utydeligt sprog og bruger helt forkerte kommandoer. Men de har såmænd nok været udmærkede til det undergrundsarbejde, der dannede påskud til Hitlers indmarch i Tjekkosllovakiet.

For at illustrere hvordan en gennemsnitsdag går efter tjenesteplanen har jeg valgt programmet for to dage, en dag midt i ugen og en lørdag:

Tjenesteplan for onsdag den 26. juli 1939:

- 5.00– Reveille
- 5.05– 5.15 Morgengymnastik
- 5.15– 5.45 Klargøring (vask, rede seng og ordne stuen)
- 5.45– 6.15 Morgenmad
- 6.30– 6.45 Flagparade

(Denne del af dagen forløber ens alle dage undtagen om søndagen. Da lyder reveillen kl. 7, og der er ingen morgengymnastik).

- 6.55– 7.40 Politisk undervisning: Hjemstavnslære
- 7.40– 8.40 Idræt (boldspil, kuglestød og terrænløb)
- 8.50– 9.30 Tjenesteundervisning: De førende mænd i parti og stat
- 9.40–10.00 Frokost

- 10.00–12.15 Uddannelse med 5 minutters pause.
30 minutters praktisk uddannelse: Våbentechnik.
50 minutters uddannelse: Skydeøvelser.
30 minutters praktisk uddannelse i håndgranater.
5 minutters pause.
30 minutters praktisk uddannelse i gasbeskyttelse.
- 12.35–13.35 Middag
- 13.35–14.05 Hvil
- 14.05–14.50 Skydeøvelser, våbenrensning.
- 15.00–16.00 Idræt
- 16.10–17.10 Tøjtjeneste (Rense og reparere tøj).
- 17.15–17.45 Appel ifølge appelplan.
- 18.00– Aftensmad
- 22.00– Retræte

Tjenesteplan for lørdag den 29. juli 1939: (Morgenprogram som overfor).

- 6.45– Flagparade
- 6.55– 7.40 Politisk undervisning: Hjemstavnslære.
- 7.40– 8.40 Idræt
- 8.50– 9.30 Tjenesteundervisning (Gentagelse af vagtforskrifterne).
- 9.40–10.00 Frokost
- 10.00–12.35 Eksercits med fem minutters pause.
20 minutters enkeltuddannelse uden spade.
20 minutters enkeltuddannelse med spade.
40 minutters skoling af troppen.
60 minutters skoling af delingen.
- 12.35–13.35 Middag
- 13.45–16.00 Rengøring af barakken.
- 16.00–16.30 Ombytning af vasketøj.
- 16.30–18.30 Badning i Sankelmark sø.
- 18.45– Aftensmad
- 24.00– Retræte

Arbejdsdagene går nogenlunde ens. Efter flagparaden køres til arbejdspladserne i bil eller på cykel. Der arbejdes med tre spisepauser. Normalt hjemme i lejren kl. 17.30, derefter vask, tøjskift og aftensmad kl. 18.

I de her nævnte tjenesteplaner var aftenerne fri. Normalt var der tre-fire aftener om ugen et program med sang og marchøvelser, boldspil m.v. Ind imellem skulle tøjet ordnes, støvlerne renses o.s.v.

Fredag 11. august: I den politiske undervisning kom vor delingsfører, Feldmeister Mehlhof, med nogle betragtninger om hjemmetyskerne i Nordslesvig efter et besøg hos dem. Efter at have forsøgt at belære os om Slesvig-Holstenernes kamp for hjemstavnen sagde han, der selv er fra Oldenburg:

»Tyskerne i Nordslesvig er efter min mening en sløj forening (ein lascher Verein). Jeg talte med nogle fra Tønder-egnen, og de sagde, at de ikke ville til Tyskland, for de havde det jo så godt der, hvor de var. Jeg vil ikke benægte dette, men vi må trods alt ikke svigte dem, for vi ved ikke, hvad Føreren vil med hensyn til hjemførelsen af de landsdele, der blev frarøvet os ifølge skændselsdiktatet fra Versailles. Og så må de finde sig i at komme tilbage, og vi har det da heller ikke dårligt. . .«

Der fulgte en kort diskussion, som jeg i tavshed lyttede til. En af dem, der greb ordet, kunne fortælle, at han fra en betydningsfuld kilde vidste, at »tyskerne i Danmark har fået besked om at indstille den nationalsocialistiske kamp og omstille sig til en imperialistisk kamp. For den imperialistiske tanke bredte sig nu også i Tyskland«.

Emnet dukkede op et par dage senere i en anden undervisningstime. En af de sudertertyske tropfører – altså en mand der kendte noget til en folkegruppes kamp – havde også været i Nordslesvig og fortalte om sine indtryk: »Nordslesvig indtager en forunderlig stilling. Der er kun en ganske lille klike, som vil tilbage. De fleste siger: Vi har jo nok at spise, så vi vil hellere blive her«.

Men der gennemføres samtidig instruktion i, hvordan »Heim ins Reich« kan gennemføres? Her var unægtelig noget at filosofere over.

Det er køligt og regnfuldt, og jordarbejdet var ikke behageligt. Jeg var heldig og blev sendt hen for at hjælpe landmand Christiansen i Damholm. Det var flinke folk, og vi fik fin middag, dyresteg.

Måtte igen på vagt og fik en masse vrøvl, fordi en arbejdsmand havde forladt lejren uden orlovsseddel. Blev truet med tre dages arrest på vand og brød, men det blev ved forskrækkelsen. Manden blev fanget og fik 21 dages lejrarrest.

Mod øst bliver stemningen mere og mere spændt. Krigstrommerne røres. Den daglige eksercits foregår nu stadig oftere med gasmasker og håndgranater. Og stadig skal vi synge om »Fredens Arbejdssoldater«. . .

Søndag 13. august: Kl. 3 i nat blev vi med råb og støj purret ud af køjerne. Morgenmad i en fart og derefter morgensure og gnavne ud i

På høstarbejde – ruske hør, august 1939.

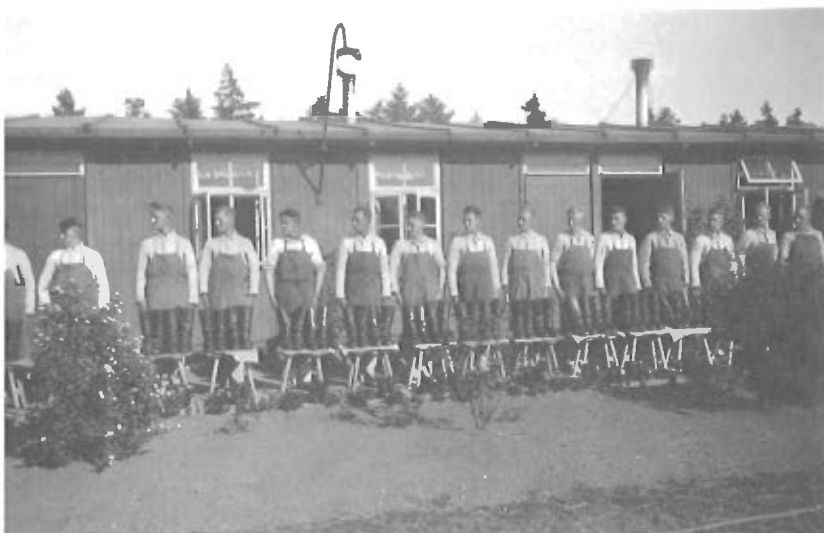
bilerne. Vi kører gennem et langsomt vågnende Angel. Kl. 5 står vi på nogle store hørmarker i Schwackendorf nær Kappel. Vi 40 arbejdsmænd skal ruske hør for bønderne. Det haster åbenbart med at få høsten i hus.

Fra Schwackendorf gik turen til Rabel, Bobek og Stenderup. Ved 19-tiden er dagens høstarbejde slut.

Mandag 14. august: Efter dagens program i lejren stod vi opstillet på række foran barakstuen med taburetterne foran os, taburetterne med tøjdrustningen. Da det blev min tur, fremviste jeg de beklædningsgenstande, som Feldmeister forlangte at se. Måbende stirrede jeg på et bukseben, som jeg havde fået ordre til at vende vrangen ud på, da den hånlige stemme snerrede: »Nåh, så det kalder De at møde frem til appel! Med snavs under sømmene i buksebenet! Kl. 22 foran skabet! Forstået?«

»Javel, Feldmeister«.

Jeg fattede ikke rigtigt, hvordan det var gået til. Jeg måtte have overset det ene bukseben eller rensat det andet to gange. Der var ikke andet at gøre end ved stuegangen kl. 22 at stå med tøjet pænt stablet op på taburetten foran skabet til stor moro for hele stuen. Unterfeldmeister kom på sin stue-inspektion, og efter min melding og smæk

Stovleappel.

Tøjappel.

med hælene så han på mine bukser og jagede mig så til køjs. Det gik godt – men jeg havde ikke rensset bukserne. Jeg var blevet godt gal over alt dette. Slæbe og pukle i grøfter og på marker for 2,25 RM hver tiende dag og så den tone og det jageri – nej!

Jeg havde taget et par andre bukser frem og hængt de kasserede i skabet – et gammeltkendt trick der åbenbart stadig kan bruges. Hele stuen grinede smøret. . .

Tirsdag 15. august: Tjenesteplanen er ændret, og de sidste dages rygter om tyfus-vaccination bliver mere hårdnakkede. Efter middag kom der så klarhed. Kl. 15 skal vi møde til vaccination. Nogle blev blege, nogle få besvimedede, men om aftenen var der flere, som havde feber. Andre klagede over ømhed. Dagen efter blev flere syge, og selv følte jeg mig også sløj. Brystet er ømt, og højre arm gør ondt, når den skal løftes.

Torsdag 17. august: I morges kl. 6.15 blev vi kørt til Flensborg og på Harmonien i Toosbüygade underkastet en grundig undersøgelse. Jeg får besked om, at jeg den 7. december skal stille ved 27. infanteriregiment i Rostock.

Ingenting rimer sammen – vor uddannelse, de mærkelige begivenheder omkring os, den politiske situation. Hvad er egentlig meningen?

Fredag 18. august: Fik den anden tyfus-vaccination. Den er mere ubehagelig, og mange blev syge og måtte til køjs.

Mandag 21. august: Situationen mod øst tilspidses yderligere. Alle, der er sendt på høstarbejde, kaldes tilbage. Soldater på orlov kaldes hjem til kasernerne og tropper på vej til manøvrer ligeledes.

Midt i det hele springer en bombe. Tyskland har sluttet en ikke-angrebs-pagt og en handelstraktat med Sovjetunionen. Tyskland låner Sovjetunionen to milliarder. Hvad betyder alt dette? Vi forstår ikke det spil, der er i gang. Hitler slutter en pagt med nationalsocialismens værste fjende – med »djævelen«, jo diplomatiet går sine veje. Men nu må en afgørelse snart falde – krig eller fred.

Tirsdag 22. august: Jeg er uheldig under idrætstræningen, forvrider et knæ og bliver sygemeldt.

I dag blev ikke-angrebs-traktaten mellem Hitler-Tyskland og Sta-

lin-Rusland officielt underskrevet. Jeg opholder mig i sygebarakken, og radioen går for fuldt drøn. Først spillede Hitlers musikkorps »Internationale« og derefter »Deutschland über alles«. Det løber én koldt ned ad ryggen.

Kammeraterne klagede over førerne i lejren. De er alle helt vilde. De råber og kommanderer og jager mandskabet rundt på eksercerpladsen, som om en vis mand var i hælene på dem. Jeg fryder mig lidt over mit lille uheld, som sparer mig for meget.

Torsdag 24. august: Onsdagens rygter forstærkes. Jeg er atter i tjeneste, og vi er ude i vore grøfter. Ved middagstid bliver vi pludselig hentet hjem til lejren. Vi skal igen vaccineres, den tredje tyfussprøjte. Men vaccinationen udsættes, og førerne ved ikke rigtigt, hvad de skal finde på. Ingen egentlig tjeneste resten af dagen. Forvirring overalt, alle er irriterede.

Så kom atter en nyhed. Al orlov inddrages. Vi må ikke engang forlade lejren. Rygterne svirrer. Polen? Mobilisering? Hvornår falder det første skud? Hvem løsner det? Stuerne summer af snak aftenen igennem.

Fredag 25. august: Dagen begynder normalt på eksercerpladsen, men kun den militære træning. Den sidste uge har vi ikke værdiget vore spader et blik. Alt i lejren tyder på, at der træffes forberedelser til en krig. Måske falder afgørelsen endnu inden midnat?

England og Frankrig afslutter en militærtraktat med Polen. Polen blokerer Danzig. Agter Polen at angribe? Det er forbistret, at man ikke har kontakt med omverdenen og f.eks. ikke kan høre dansk radio, for kan man stole på den tyske radio?

Rygterne jager hinanden. En dæmpet tone præger lejren, men spændingen vokser fra time til time. Vi har fået skriveforbud, så også den kontakt til verden udenfor er brudt.

Kl. 19.20 storalarm. Ordre svirrer, førerne farer rundt, og lidt efter ligner lejren en myretue. Der pakkes, afleveres og modtages udrustning. Nu går det løs, ingen tvivl mere. Hvad minut det skal være, kan terningerne blive kastet.

Kl. 24 er alt færdigt. Tornystre er pakket, grejet samlet, de blanke spader er afleveret og glemt. Vi får ordre til at lægge os påklædte på køjerne til kl. 5. Vi kan rykke ud – hvorhen? – i løbet af et par timer. Og sådan er det formodentlig i tusindvis af lejre og kaserner. . .

Lørdag 26. august: Kl. 10 kommanderes jeg sammen med tre kammerater på vagt. Uden spade – mærkeligt. Vi skal blive i vagt indtil næste dag kl. 18. Vi får otte heste til lejren. De er til bagagevognene.

Det meddeles, at vi nu er Arbejdsenhed 10221, og at vi siden 5. august har sorteret under værnemagten. Arbejdstjenesten er endt, opløst. Det der er sket, har altså ikke været så tilfældigt. Brikkerne flyttes i disse timer, og vi er blandt de unavngivne brikker.

Søndag 27. august: Kl. 10 ankommer pludselig en masse mennesker, civile med kufferter og papæsker. 300 reservister strømmer ind i lejren. De er alle fra Flensborg og mellem 30 og 45 år. I vor afsonderhed havde vi intet hørt om mobilisering og indkaldelser. Inden aften skal alle disse folk være iklædt. Mange har været soldater under den første verdenskrig.

Jeg får talt med en del bekendte, men direkte venner og kammerater fra vor danske kreds var der ikke iblandt dem.

Mandag 28. august: Hele kompagniet til flagparade. Det var et ejendommeligt skue. Store og små, unge, ældre og gamle i et broget virvar. Der var ikke meget militært snit over reservisterne, og de skyndte sig alle langsomt i deres grå-brune arbejdsuniformer.

Vi får at vide, at vi nu er 3. kompagni Bau Bataljon 228.

Artilleri regiment 30 fra Flensborg kører forbi i dag. Vi ser togene køre sydpå med kanoner og materiel. På vej mod Polens grænse.

Dagens oplevelse for os unge, nu arbejdssoldater, var den, at vi fik vor første sold som soldater – 16 RM. En kapital for os, der har været vant til kun at få 25 Pfénning om dagen. Nu får vi en hel mark.

Den skrappe disciplin er gået fløjten. Førerne er usikre overfor de gamle reservister. Det benytter vi os også hurtigt af, så alt går på bedste beskub og i høj grad, som det passer os.

Tirsdag 29. august: Fortsatte forberedelser til opbrud. Den stadig uklare, men skærpede situation i øst er det store samtaleemne for alle.

Kl. 16.15 stiller hele det nye kompagni for at aflægge faneeden til Hitler. Kl. 19.30 den sidste appel i fuld udrustning, og derefter får vi vor nødration og bajonet samt et gult armbind med påskriften »Deutsche Wehrmacht«. Skrive må vi fortsat ikke, men vi får en post-adresse, så nu hedder det: Soldat Franz Wingender, Feldpostnummer 36481, Sammelstelle Hamburg.

Onsdag 30. august: Formiddagen går med undervisning i brug af gasmaske, og vi får udleveret hver en maske. Det myldrede frem med reservisternes pårørende omkring lejren. Kompagnichefen lod alle passe sig selv, så man fik snakket med en del bekendte.

Om aftenen bliver der igen drukket en masse øl. Mange kunne ikke finde til køjs kl. 22, så der var en farlig ballade.

Alle venter nu, at krigen vil komme. De næste timer vil bringe en afklaring. I nat er jeg kommanderet ud som forstærket vagt. Det er noget nyt at patruljere omkring lejren med skarpladt gevær.

Torsdag 31. august: Denne sidste augustdag ved man åbenbart ikke, hvad man skal stille op med os. Man prøver en times marchøvelser, og chefen fandt på at ville vise reservisterne, hvad hans arbejdsmænd har lært. Vi måtte så ud og vise march- og vendingsøvelser, parade-march og forbi-march. Den gamle, som vi kalder chefen, smiler tilfreds. Reservisterne syntes tilsyneladende, at det var god underholdning. De glæder sig over, at de ikke skal lære dette her.

I morgen vil Hitler tale til folket. Får vi så afgørelsen?

Jeg bliver syg i løbet af aftenen, men bliver på min madras.

Den tunge pligt overfor herbergsstaten

Fredag 1. september: Går over i sygebarakken. Har 38,4 i feber. Kommer i seng og får tabletter.

Der er røre i lejren. Ingen meldinger om Polen, men alle venter i spænding på Hitler-talen kl. 10. Man gætter på, at Tyskland nu vil erklære Polen krig. Ingen tror på fred.

Den totale tavshed sænker sig over lejren, da højtalerne annoncerer, at nu vil »Der Führer« tale til det tyske folk. Så lød Hitlers stemme.

Danzig var indlemmet i det stortyske rige. Tyske flyvere var over Polen, tyske tropper gået over den polske grænse o.s.v. o.s.v. . . Vi kendte jo alle Hitler-bravaderne. I lejren er der ingen begejstring. Alvorlige ansigter overalt. Krigen var i gang.

Langsomt kom samtalerne i gang, og snart gik diskussionerne højt enkelte steder. Om krigens udfald mente nogle at turde spå: Vi er alle hjemme til jul!

Et par ældre, der havde været med i den første krig, stod uden for sygestuens vinduer og diskuterede. Den ene sagde: Man kan i hvert fald fastslå, at denne krig ikke er startet med begejstringens røst.

Jeg var glad for, at jeg lå i sygesengen og havde det fredeligt for mig selv – og kunne lade mine egne tanker bundfælde sig. Det, vi frygtede mest, var nu sket. Hvordan ville vi stå, når dette var forbi, og hvem ville overleve? Hvad laver kammeraterne hjemme, og hvad med dem, der er indkaldt til militæret?

Det gælder først og fremmest om at overleve, så man til sin tid igen kan være med i arbejdet for det, der er vort. Vi må gøre vor pligt tjerneste, men ikke mere. Retten til vor hjemstavn skal sikres og bevares.

Den civile luftbeskyttelses bestemmelser træder straks i kraft. Der skal mørklægges overalt.

Dagen slutter for de flestes vedkommende med – hvad andet? – et par øller. Er man allerede begyndt på at søge at skabe afstand til begivenhederne?

Kun jeg i min hvide seng får ikke øl. Har heller ingen ønsker om det.

Lørdag 9. september: Efter de første dages krigsmeldinger og den dæmpede atmosfære skal alle nu finde en ny rytme, en ny form for tilværelse. De ældre kender krigen, vi unge ikke. Men krig 1914-18 er

næppe det samme som krig 1939. Dertil har teknikken gjort for store fremskridt.

Krigen er i fuld gang. Tyske tropper rykker stadig længere ind i Polen, og det tyske luftvåben bombarderer uophørligt. Men England er tilsyneladende også ved at komme i gang. Der meldes om angreb på Wilhelmshaven og Cuxhaven og mod Ejderbroerne. Flensborg har haft sin første luftalarm.

Kammerater derhjemme er blandt de først indkaldte, og de har sandsynligvis fået deres ilddåb i disse dage. Gid de alle må komme hjem igen! Vi må nu opfylde vor pligt mod herbergsstaten, en tung pligt, da det ikke er vor sag, der skal kæmpes for. Vi må følge den vej, som vore fædre også måtte gå. Troen på vort land og på retfærdighedens sejr må hjælpe os igennem den kommende blodige dyst. Men endnu er jeg kun en almindelig arbejdsoldat i en af de mange byggebataljoner i den tyske militærmagt.

Dagene går ellers på bedste beskub. I lejren forsøger man at beskæftige den langt over 300 mand store afdeling med marchøvelser, gasundervisning og gasmaskeprøver i gaskamre. Vi sættes også til at bygge luftbeskyttelsesrum. Det hele virker noget tilfældigt. Det er, som om man pludselig ikke ved, hvad man skal bruge det indkaldte mandskab til.

Dagene slæber sig hen. Der skal være faldet engelske bomber ved

Orlovssedler udskrives. Wingender ved bordet nr. 2 fra højre.

Esbjerg. Frankrig og Rusland rører lidt på sig, men hvad betyder det, at England og Frankrig har en aftale med Polen, men tilsyneladende lader landet i stikken?

Orlov fra lørdag middag til mandag morgen. Ordre til at rejse hjem med gasmaske. Ja, man undres. Hvad skal vi med gasmasker, når civilbefolkningen ingen har?

Göring talte i dag og hævdede, at Polen snart ville være færdig. I radio og aviser virker tyskerne allerede sejrberuste.

Mandag 11. september: Næppe var vi ankommet til lejren i morges, før rygterne fortalte, at 2. kompagni fra RAD-lejren i Sørup skal til Meldorf i Holsten for at bygge en flyveplads.

Søndagen hjemme var dejlig, men også i byen havde folk kun begrænsede oplysninger. Alle var lammet over den voldsomhed, hvorved Polen var løbet over ende. Sovjetunionen mobiliserer og sender tropper til sin vestgrænse. Hvad er meningen?

Til aften bekræftes rygterne. I morgen eller i overmorgen skal også vi til Meldorf.

Fredag 15. september: Vi har forladt Tarp, utvivlsomt for stedse. I forgårs fik vi ved flagparaden ordre til at pakke og rydde op. Vi skulle være færdige til kl. 9, men først kl. 13.30 fik vi marchordre – til afgang kl. 21.34. Forkommandoet blev afsendt tidligt på dagen. Toget til os – kreaturvogne – stod på baneterrænet hele dagen. Kl. 20 forlod vi lejren, mødtes med 2. kompagni fra Sørup og kørte sydpå. Kl. 0.37 fik vi ordre til at stige ud af toget og stille op i marchorden. Vi var i St. Michaelisdonn, nær Kielkanalens udløb i Vesterhavet ved Brunsbüttelkoog.

2. kompagni skal blive i byen i luftvåbnets barakker. Vi andre skal til en lille landsby, Gudendorf, fire kilometer derfra, hvor vi foreløbig skal indkvarteres hos bønderne. Det er mørk nat, og vi kan ikke se meget omkring os, men kl. 3.45 er vi blevet fordelt og kan kaste os i noget halm.

I går drev vi dagen hen og så os lidt om. Vi er her på grænsen mellem geest og marsk og kan tydeligt se vadehavet og luftballonerne omkring Kielkanalens sluser.

I dag skulle vi lære at bruge den militære hilsen, altså hånden op til huen og ikke længer op med den strakte arm. Jo, vi er blevet en slags soldater. Flyttes til baraklejren til 2. kompagni, men må dog stadig nøjes med halm.

Venner mødes i St. Michaelisdonn, fra venstre: Wingender, Johannsen, Hans Meng, Hans Reckweg, J. Carstensen.

Lørdag 16. september: Kl. 4.30 blev vi purret. Vi skulle ud på arbejde og marcherede af sted uden morgenmad. Fik udleveret redskaber og begyndte at skovle et muldlag af. Der skulle bygges en flyveplads i et terræn med mange små høje.

Arbejdet gik trent indtil kl. 12.30, så var det fyraften. Hjem til lejren og ærtesuppen, mens 2. kompagni fra Søruplejren drog ud for at fortsætte vort arbejde. Der skulle arbejdes i to holds skift.

Søndag 17. september: Flyttet til en anden barak, der nu skal være endelig bolig for 16 arbejdssoldater.

En hyggelig eftermiddag, da jeg fandt gamle kammerater, som hørte til Sørup-kompagniet – Jacob Carstensen fra Tarup, den ivrige folkedanser, og fra Flensborg Hans Meng, formand for de sydslesvigske ungdomsforeninger og lærer ved Duborg-Skolen, gymnasten Jacob Rasmussen, som jeg i 1938 havde afløst som formand for Dansk Gymnastikforening Flensborg, og Hans Reckweg, der også var med i både DGF og ungdomsforeningen. Vi udvekslede nyheder hjemmefra, om hvem der var indkaldt, og hvor de var henne, og vi havde en dejlig eftermiddag, selv om vi var bekymrede for de indkaldte kammerater, der var i Polen. Men alene at have venner i nærheden og få en sludder på vort eget sprog er en herlig ting.

En flyveplads bliver til. – Nr. 2 Chr. Flogt, nr. 1 Wingender.

Søndag 24. september: En uge er gået med skiftende tjeneste, eksercits og appeller akkurat som i Tarp, marchøvelser, sang o.s.v. Det morer os ikke, allermindst de ældre årgange. Post for første gang siden 25. august. Der knurres med rette over maden, der hverken er god eller punktlig. Arbejdspladsen er ved at blive et kæmpeforetagende med stadig flere maskiner, vogne og andet materiel.

I tirsdags, den 19., standsede arbejdet tidligt, for at vi alle kunne være i lejren og i radioen høre Hitlers tale fra Danzig. Polen er færdig! En sejrberust dæmon slynger om sig med hån og trusler. Det tegner ikke godt for den kommende tid. Der er kun alvorlige ansigter omkring mig. Hvor er begejstringen?

Vi var nogle stykker, der fulgtes ad ind til landsbyens cafe den aften. En broget flok, alle fra Flensborg. Købmand H.D. Hansen, ejeren af et stort flyttefirma Chr. Staats, en kolonial-købmand Chr. Flogt, hvis søster er lærerinde Magda Flogt på Duborg-Skolen, en kontormand fra skibsværftet Wilhelmsen samt Jürgen og mig. I den snak, der kom i gang, blev der ret uhæmmet givet udtryk for alt andet end begejstring eller tro på »Der Führer« og hans foretagende. Jeg blev lidt betænkelig og usikker. Turde man stole på dem alle? Ikke mindst var Chr. Flogt ret voldsom i sine mishagsytringer, og jeg søgte at dæmpe ham lidt ned.

Over Kielkanalen ser vi ofte op til 40 luftballoner. Englænderne har været over Nordsøen og Helgoland.

Der skal nu arbejdes hver dag. Også søndag må vi ud til vore tipvogne. Vi får kun 30 gram margarine om dagen, og der knurres stadig over kosten. Også over befalingsmændene og deres tone. De føler, at de har magten, og de bruger den.

Fredag 29. september: Igen en uge med hårdt arbejde, regn og køligt vejr. Det er meddelt, at vi nu er indrullet i værnemagtens »Ersatz Bataljon i Harburg« og vil blive indkaldt dertil. Men hvornår?

Mere eksercits med flyverdækning og øvelser under beskydning. En del engelsk luftaktivitet. Flere gange luftalarm i kystområdet, især omkring kanalsluserne ved Brunsbüttelkoog.

I morgen skal vi på orlov, men først skal dagens arbejdsprogram klares. Altså op kl. 4.00 og flytte jord til kl. 12.30. Kl. 14 skal der komme biler for at køre os til Flensborg.

I disse dage kom de første meddelelser om, at nogle af mine skolekammerater er såret i Polen. Hanni Winkelmann er faldet. Han var med i Skjoldungetroppen og en spejderkammerat, man husker. Det er nedslående og underligt at få en sådan meddelelse en regnfuld efterårsdag i en trist arbejdslejr med en sur arbejdsplads. Mange tanker går gennem hovedet. Der er så meget, man ikke rigtigt forstår.

Onsdag 4. oktober: Det var dejligt at være hjemme sidste weekend, selvom man fornemmer mere og mere bekymring for hverdagen med dens rationeringer – og uvisheden om hvad krigen vil bringe. Og bekymring for de indkaldte og sorgen over de faldne og sårede.

Tirsdag morgen ud af køjerne kl. 6. Vi skulle først skrælle dagens kartofler. Og så fik vi rent vasketøj. Det var på tide, for det er nu tre uger siden, vi sidst fik skiftet.

På arbejdspladsen fandt vi tre urner, og der blev sendt bud efter nogle museumsfolk. To af urnerne var fra den yngre jernalder, den tredje fra bronzealderen.

En morgen blev vi vejret. Min vægt var 67,7 kg. 2. kompagni skal flyttes til Flensborg. Så er vi alene på denne flyveplads.

Torsdag 5. oktober: Om eftermiddagen kører 2. kompagni mod nord. Bare vi også snart kunne komme væk herfra. Der er rygter om, at vi også skal til Flensborg og i lejren her erstattes af polske fanger. Fandt endnu to urner fra bronzealderen.

Det væltede tipvogns-lokomotiv. Med ryggen til den mindre vellidte Unterfeldmeister Seyler.

Fredag 13. oktober: Vi har fået vores løn – et latterligt beløb for mindst ni timers puklen hver dag: 1,25 RM om dagen. Vi arbejder, fra det bliver lyst, til det er mørkt ved 18.30-tiden. Orlov hver anden søndag, men de tabte søndagstimer må først udlignes med arbejde. Efter en streng arbejdsdag skal der skrælles kartofler, og om aftenen er der eksercits, undervisning og appeller.

En dag væltede tipvogns-lokomotivet, og vi sled og slæbte med at få det på ret køl igen.

Tirsdag 17. oktober: Vi skulle aflevere sengetøj og tæpper. Nu skal det være alvor med at blive flyttet til Flensborg. Men så kom der kontraordre. Vi kan hente vore ting igen.

Lørdag 28. oktober: Nu er en halv snes dage gået. Om Flensborg intet nyt. 17 unge er sendt til en antiluftskytsenhed, og en snes landmænd er sendt hjem.

Stærk nattefrost. Hele skinnelægemet skal flyttes til et nyt arbejdssted. Det er hundekoldt at bakse med de kolde og tunge tipvognsspor.

Da vi en dag læssede tipvognsmateriel i St. Michaelisdonn så vi en del polske krigsfanger, og jeg kom i snak med et par af dem. De var fra korridoren og talte nogenlunde tysk. På spørgsmålet om, hvordan det kunne gå til, at de tabte slaget så hurtigt, svarede den ene: Office-

terne var stukket af, flyverne kom ikke, og de tyske soldater var »gode«. Polakkerne troede, at englænderne allerede stod i Holsten. Nu indså de, at de var ført bag lyset.

Et par dage senere talte jeg med et par andre polakker. Den ene af dem havde ligget ved artilleriet i Graudenz. De tyske flyvere rammer, hvad de vil, sagde han. Otte kilometer udenfor Warschau var de blevet taget til fange. Det var blevet fortalt dem, at Berlin allerede var ødelagt. De var meget forbitrede på englænderne – »de har ladet os i stikken« – men de var glade for, at de endnu var i live.

Mandag 6. november: Stor opstandelse, da byggelederne opdager, at al jorden er kørt sammen et forkert sted. Mange tusinde kubikmeter jord skal flyttes igen. Gad vide om den flyveplads nogensinde bliver færdig, når de ansvarlige sådan sover. Vi flyttes til et andet byggeafsnit. Andre må rode sig ud af skandalen.

Ialt har vi nu fundet 20 urner og to bronzesværd, som fagfolk med stor nænsomhed har fjernet og ført til museet i Kiel.

I går standsedes arbejdet tidligt på eftermiddagen. Man havde fundet ud af, at soldaterne trængte til underholdning, og »Kraft durch Freude« havde sendt nogle skuespillere, der skulle underholde. Jeg benyttede chancen for at komme væk og tog til Itzehoe. Her var min ven og spejderkammerat Philip Frederiksen kommet tilbage til sin garnison efter ild dåben i Polen.

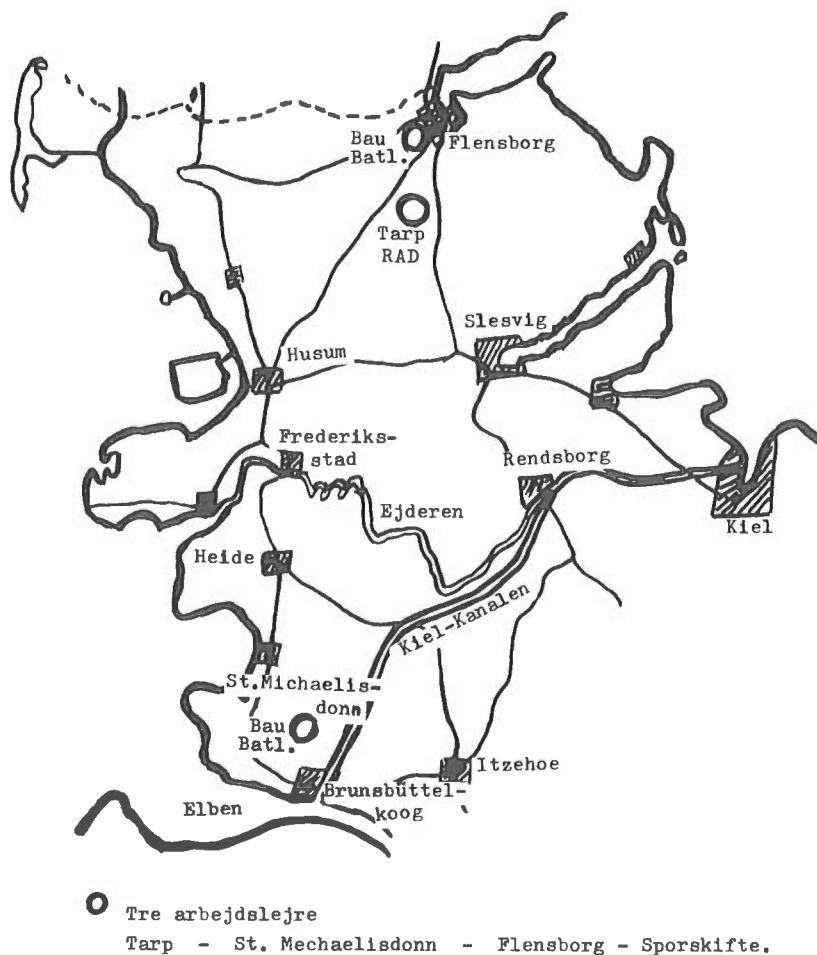
Det blev et herligt gensyn, og der var nok at tale om, krigen og alt det hjemlige. Der gled nogle halvliters og et dertil passende antal snapse ned.

Lørdag 12. november: Luftalarm flere gange både om dagen og om natten i den sidste uges tid. Antiluftskytsen skyder voldsomt. Rygtet vil vide, at engelske flyvere er skudt ned ved Itzehoe, og at der er kastet bomber over Hamborg.

En aften på stuen kommer der en voldsom diskussion i gang om mindretallet og dets problemer. Det gik livligt til, men det som undrede mig mest var, at jeg fik støtte fra adskillige flensborgere, fra hvem jeg ikke havde ventet disse toner. De var ikke medlemmer af mindretallet, men havde i familien og på arbejdspladsen kontakter til danske sydslesvigere. Debatten satte visse ting på plads.

Mærkeligt med den tipvogn. Næsten hver dag lige før fyraften løber den af sporet!

I aften overdøves alt af meddelelsen om attentat-forsøget mod Hit-

ler i Münchens Hofbräuhaus. Ja, hvordan kunne tingene ikke have formet sig, hvis attentatet var lykkedes?

Mandag 13. november: Marchordre til Flensburg. Stor travlhed med at pakke. Kl. 19.15 i Flensburg Sporskifte, hvor vi føres til en ganske ny baraklejr lidt nord for Gl. Husumvej ved Oksevejen. Orlov til i morgen tidlig kl. 6.30.

Tirsdag 14. november: Først nu ved dagslys så vi, hvad det var for en baraklejr, vi var havnet i. Et roderi uden lige. Intet var færdigt. Uden-

for kun pløre og ælte. Ingen vaskebarak, ingen latrinbarak, intet køkken. Vi skal vaske os i det fri ved 24 vandhaner, og vi er 800 mand i lejren. Som madrasser fik vi papirsække fyldt med halm.

Søndag 19. november: Her skal anlægges en flyveplads, så arbejdet er det kendte – flytte jord og fylde tipvogne. Fik i dag komisk nok en times undervisning i at grave og skovle. Vi har ikke bestilt andet i ugevis.

Tirsdag 28. november: Dagen følger det kendte skema med arbejde ved tipvognene. Også Bededag blev der arbejdet. Regn og blæst.

En formiddag i frokostpausen møder jeg lærer Dinsen Hansen fra Duborg-Skolen. Han sidder på en murkant på den ødelagte gård »Jägerslyst«, hvorfra nazisterne »Krystalnatten« den 11. november 1938 fordrev gårdejeren Alexander Wolff og hans familie.*

Det lykkedes Wolff at flygte fra nazibanditterne og komme over grænsen til Danmark. Hans kone og hans mor blev drevet bort fra gården og fandt husly i »Hjemmet« i Mariegade i Flensborg hos bestyreren Chr. Bøvad. Her havde jeg set og talt med den gamle fru Wolff, og jeg ser hende endnu for mig siddende i den lange, smalle stue imod gården i den højryggede sofa. Her fortalte hun om den frygtelige nat. Vor landbrugskonsulent, Erik Paulsen, søgte at hjælpe familien Wolff, men ingen måtte det første døgn komme ind på gården for at tage sig af dyrene. Mor og svigerdatter rejste til Berlin i håb om at kunne forsvinde i storbyen, men de blev fundet og dræbt i en koncentrationslejr som så mange andre jøder.

Nu sad Dinsen Hansen her på gårdens oprindelige møddingsmur, og vi kunne se ud over gårdens marker, der nu var ved at blive omdannet til flyveplads. Vi nød frokostpakken, som vi havde haft med hjemmefra, og fik talt om de indkaldte kammerater. Minutterne gik hurtigt, og arbejdet skulle genoptages. Men hvor er det rart at møde venner.

Med posten i eftermiddag fik jeg en lille feltpost-pakke. Det var en hilsen fra Flensborg Ungdomsforening, der søgte at bringe de indkaldte en hilsen og opmuntring. Pudsigt at jeg skulle få den på Flensborg flyveplads.

Onsdag 29. november: I dag skulle vi pludselig aflevere alt vort kluns. Det ene rygte jager det andet. Hvor skal vi hen? Orlov eller ej? Vi

* Se »Mit danske liv«, side 78.

forlader jord- og tipvognsarbejdet uden sorg, men måske var det dog det mindste onde!

Torsdag 30. november: Vi skulle nu ind i aktiv våbentjeneste. Ordre til afskedsappel i Harmonien i Flensborg.

Bataljonchefen, arbejdsfører Schmiel, holdt her en svulstig tale om vor indsats, men fremfor alt om det geniale, som Føreren har givet sit folk, der er vågnet til selverkendelse og selvbevidsthed og til den frihed, som de militærgale udlande og den internationale jødedom søger at spænde ben for. Polen skal være et eksempel for dem, og man venter nu, at også vi gør vor pligt og følger Føreren.

I morgen kl. 10 skal vi med toget til Lübeck og her indrulleres i hæren.

Den sidste aften i ro og eftertanke. Hvor længe endnu skal det ragnarok, der nu er begyndt, vare? Hvordan vil krigen ende, og hvordan vil vor fremtid blive som danske i Sydslesvig?

Lutter åbne, uvisse spørgsmål, og sådan slutter altså første afsnit af kampen for retten til hjemstavnen. Fra Reichsarbeitsdienst 4/75, Tarp, til 3. kompagni Bau Bataljon 228. En tid med mange oplevelser, gode og mindre gode, er endt. Mangen god kammerat har jeg fået på trods af vidt forskellig national og politisk opfattelse. Nu ligger atter noget ukendt forude. Måtte jeg få kræfter til at klare det!

I feltuniform som ordonnans – og hornist

Fredag 1. december: Kl. 10 mødtes en større flok fra arbejdstjenestens forskellige afdelinger på Flensborg banegård, og snart rullede toget sydpå. I Kiel var der ophold, flere soldater kommer til, og først kl. 22 når vi frem til Lübeck. Føres først til Adolf Hitler Kasernen, bliver her inddelt i hold og marcherer til Cambrai Kasernen. Til køjs kl. 1 efter en lang dag med meget nyt og ukendt.

Lørdag 2. december: I formiddags fik vi udleveret den feltgrå uniform og en del mundering. Kasernen her ligger mellem Lübeck og Bad Schwartau, den er ny, og der er kun ni køjer på en stue svarende til en gruppe. Alt er velordnet, og atmosfæren forekommer bedre. Vi føler os bedre tilpas her end i arbejdslejren. Bortset fra rengøring af stuen ingen tjeneste i dag, og vi benytter lejligheden til at lære de nye kammerater at kende. Vi skal jo nok være sammen i lang tid fremover.

Torsdag 7. december: Ugen begyndte med, at jeg måtte på sygestuen – Krankenrevier. Det var øjnene, det var galt med, en øjenhindebetændelse, og lægen beordrede mig i seng. Det blev fire rolige dage.

Fra vinduet kunne jeg se alle de andre i fuldt trav. Tjenesten er

Fra edsaflæggelsen i Cambrai-kasernen i Lübeck.

begyndt. Vi er fire fra Tarptiden i samme gruppe, de andre er fra Holsten og Hamborg.

Fredag 8. december: Fra i dag er jeg så atter i tjeneste. Efter morgenmaden en marchtur på 15 km, senere undervisning i brug af gasmaske, ordning af uniformen og appel. I morgen skal regimentet tages i ed.

Lørdag 9. december: Kl. 10.30 stod vi alle opstillet som tinsoldater i rad og række i den feltgrå uniform og med stålhjelm. Faner blev ført frem, og regimentschefen holdt en tale med formaning til den enkelte om at gøre sin pligt overfor »Führer und Vaterland«. Herefter stod en af soldaterne frem, lagde hånden på den sænkede fane og fremsagde den militære ed, mens vi andre måtte løfte de berømte tre fingre.

Resten af dagen havde vi fri. Nogle stykker af os fulgtes ad på en tur ind til Lübeck. Vi har allerede søgt om juleorlov.

Onsdag 20. december: Der er nu gået en halv snes dage med kaserne-tjeneste. Tjenesteprogrammet er ikke særlig strengt. Den første morgentime går med undervisning, derefter ud til øvelsesterrænet »Cleverhof« for at lege krig. Om eftermiddagen eksercits i kasernegården, sport, undervisning og vedligeholdelse af tøj og våben. Efter aftensmaden tjenestefri. Vi kan gå i byen, sidde på læsesalen, høre radio, spille bordtennis. Det er til at holde ud – men der lurar jo noget bagefter. Foreløbig nyder vi hver dag, der går godt.

Forleden havde vi atter en 15 kilometers marchtur og en lille krigsleg, der sluttede ved Blücher-egen i Bad Schwartau. Det var her, Blücher i 1806 overgav sig til Napoleons tropper, da han var udgået for mad og ammunition.

Vi har fået en ekstra uniform kaldet »Kaiser Wilhelms Gedächtnisrock« med den høje krave og de særlige opslag på ærmerne. Vi skal se ordentlige ud, når vi skal på orlov.

I aften kunne Jürgen og jeg tage af sted på juleorlov indtil 29. december. I dag kunne jeg sidde hjemme til morgenkaffen.

Søndag 31. december: Juleorloven bød på herlige dage med gode oplevelser. Enkelte kammerater var hjemme, men alt for mange borte.

Vinteren er begyndt, og der er faldet sne. I går var der jule- og nytårsfest på kasernen. Vi fik alle en paptallerken med godter og en lille ting som gave, lommeknive, punge, mundharper o.s.v. Der var

Nytårsaften på kasernestuen, Wingender og Jürgen Asmussen.

underholdning, og en bowle satte humøret i vejret. Man havde virkelig gjort sig umage for at skabe en hyggelig aften.

I dag på årets sidste dag var der kun lidt udendørs tjeneste og ellers fri. Vi hyggede os i læsesalen, tændte det lille juletræ og sludrede. En lille flaske Vermouth var alt, hvad vi havde. Fortjenesten er jo ikke stor hos prøjserne.

Søndag den 7. januar 1940: Hvad det nye år vil bringe, er svært at gisne om. Krigen er nærmest faldet i vintersøvn. Sneen ligger nu højt, og temperaturen falder ned til 20 minusgrader.

Jeg skal love for, at vi har lært at kaste os på jorden og springe op igen – og så med det forbistrede maskingevær 08/15, der vejer 17 kg. Som højdepunkt de samme øvelser med gasmaske på. Jo, disse korporaler kan nok tage vejret fra os og så med et ironisk smil spørge, om vi fryser. Marchøvelserne følger nu et regelmæssigt program med fem kilometer lagt på hver uge.

Søndag 14. januar: Hjemme i Flensborg. Kunne i går tage på orlov efter endnu en skrap uge. Vinteren er streng og tjenesten hård. Jeg er blevet maskingeværsskytte nr. 1 og har fået Jürgen Asmussen som nr. 2 og Gustaf Schiermann fra Wesselburen som nr. 3. Vi er gamle

Fra en feltpostøvelse i 20 graders frost.

kammerater og kommer godt ud af det med hinanden. Jeg har opnået gode resultater og er en af de bedste skytter i kompagniet. Chefen har flere gange udtalt sin anerkendelse, og så bliver ens gruppefører og delingsfører mere venligt stemt overfor en.

Også i idrætstimerne får jeg en god placering, og jeg sender en venlig tanke til spejdertiden med dens ture og træning og min gymnastiklærer på Duborg Skolen, Oscar Nielsen.

Ugens marchtur på 24 km med maskingevær, i stærk kulde og på glatte veje var en skrap omgang. Nu nyder jeg weekenden hjemme. Der er stadig færre og færre kammerater at møde, flere og flere bliver indkaldt.

Tirsdag 30. januar: Tiden er gået hurtigt denne sidste halvdel af måneden. Det er allerede mere end 14 dage siden, at vi havde orlov hjemme. Kulden er streng og får filtrene i gasmaskerne til at fryse til. Så er det helt rart med bevægelsesøvelser i terrænet. . .

En dag havde vi kast med håndgranater i kasernegården. Chefen dukkede op, kastede selv med og foreslog en konkurrence for at se, hvem der kan kaste længst. Resultater mellem 15 og 45 meter. Til sidst var vi tre mand tilbage, der kæmpede hårdt. Jeg klarede at blive nr. 1 med et kast på 48 meter.

Det var min anden sejr den dag. Den første vandt jeg om morgne-

nen, da vi under geværøvelserne som afslutning havde noget, man kalder langt anslag – i frit stående stilling uden anden støtte end albuerne trykket ind til kroppen og geværet i sigtestilling. Jeg holdt geværet i den stilling i seks minutter, et minut længere end nr. 2.

I dag blev der spurgt om, hvem der beherskede skandinaviske sprog. Man havde brug for tolke. Jeg meldte mig og sagde, at jeg talte og skrev dansk. Man ville vide, hvor jeg havde lært det, og jeg svarede, at det var mit modersmål, og at vi lærte det i skolen. Det blev noteret, men jeg hørte ikke mere. En fra et andet kompagni, der talte svensk, fik besked om, at han ville blive forflyttet.

Tirsdag 6. februar: Nogle bataljoner fra Vestfronten er kommet til vores kaserne, og vi så de første soldater med jernkorset. De havde været i Polen og var senere flyttet til Vestvolden. Disse enheder skulle nu danne stormmandskab i en ny krigsdivision, og her skulle vi indrulleres. Vi måtte aflevere næsten al vor mundering. Vi skal sendes væk til en øvelsesplads og inddeles i nye kompagnier. Den nye enhed hedder Infanteriregiment 501 med oberst Dr. Ing. Dr. Meyer som chef. Regimentet kommer til at høre under 290. division.

Vi skal gøre os klar til afmarch.

Søndag 11. februar: Nu er vi ved at finde os til rette i de nye omgivelser – en stor baraklejr på Lüneborg Hede på troppeøvelsespladsen Munsterlager. 36 mand i en stor uhyggelig stue med dobbelte køjer, smalle skabe langs væggene og en kæmpestor sort tromleovn midt på gulvet. Alt er trist og snavset. Daglig rykkede nye tropper ind i lejren, og godstog kom med udrustning og materiel. Efterhånden fik vi feltudrustning.

Mange af de nye kammerater kommer fra Rhinlandet. Flinke folk, men det kniber med den gensidige forståelse. Vi taler plattysk og de deres dialekt.

Søndag 25. februar: Det har været skrappe 14 dage. Felttræningen er begyndt for alvor uden hensyn til sne og frost. Tidligt om morgenen ud til øvelser på heden, om eftermiddagen uddannelse i lejren.

Vor kompagni-sergent (Spiess) er en meget myndig herre. Aldrig et smil, men ellers reel nok. De fleste befalingsmænd, korporaler og sergenter, er professionelle soldater fra »Reichswehr« – den 100.000 mands hær som Versailles-freden tillod Tyskland – en del officerer ligeså. De optræder behersket og kan deres kram. Kompagnichefen er

en reserveofficer, der har været med i første verdenskrig, nu møbel-fabrikant med filosofisk doktorgrad, Dr. Pomp fra Sydtyskland.

Jeg er blevet ordonnans i 3. deling, hvor vi havde en flink delingsfører. Vi var i alt tre ordonnanser, der hurtigt fandt hinanden i et godt kammeratskab. Mens kammeraterne sled i det med eksercits og våbenøvelser, gik vi til ordonnansuddannelse. Vi lærte at bruge marchkompas, at læse, tegne og bruge kort og adskilligt andet. Tjenesten blev mere afvekslende, og man lærte hele tiden nye ting.

Appellerne – inspektionerne – er blevet skrappe. Vor »Spiess« har selv overtaget dem, og Gud nåde os, hvis han fandt noget at kritisere. Så var det ud på gårdspladsen, frem og tilbage og ned at ligge og op igen osv. Skulle vi ud på marchture – ikke sjældent ved 3-tiden om natten – kom han med en lommelygte og lyste på hver enkelt for at se, om alt var rent og i orden. Hvis ringen ved patron-tasken sad skævt, opdagede han det, og det betød, at man søndag morgen kl. 7 sad og skrællede kartofler.

Onsdag 28. februar: I går eftermiddags rykkede vi ud på en 40 kilometers marchtur og sikringsøvelse. Vejene var plørede af snesjap, men turen forløb vel, og da vi nåede hjem ved 1-tiden skyndte vi os at spise lidt brød og få bragt tøjet i orden, for vi skulle ud igen kl. 5.

Rundt om den store kakkelovn midt i stuen havde kammeraterne sat deres støvler til tørre, så der ikke var plads til mine. Jeg tog så en taburet satte mine støvler på den og anbragte den tæt foran ovnen. Da jeg et kvarters tid senere så på dem, opdagede jeg nogle underlige pletter, og jeg satte så støvlerne ind i mit skab. Da vi ved 5-tiden trampede og sparkede for at få støvlerne på igen viste det sig, at der ganske simpelt brækkede læderstykker ud af begge støvlesnuder. Varmen havde været for stærk.

Nu var gode råd dyre. Melde sagen turde jeg ikke. Det ville have kostet tre dages skærpet arrest og betaling for støvlerne. Det blev alle tiders march. Vandet løb lige igennem støvlerne, og det var just ikke behageligt. Da vi kom hjem, ordnede jeg støvlerne så godt som muligt, satte dem ind i skabet – og håbede på et godt indfald eller en frelsende engel.

Lørdag 2. marts: Mit støvle-problem er ikke løst, og vor »Spiess« meddelte, at han i dag ville inspicere vore skabe. Jeg ordnede og pudse og ordnede igen, aldrig har jeg arbejdet så energisk for at bringe mit kluns og mit skab i orden efter alle kunstens regler. Flere

af kammeraterne rystede på hovedet og troede ikke, at jeg var rigtig klog. Min dårlige samvittighed, støvlerne, kendte de ikke noget til. De stod i skabet, som heldigvis er anbragt i stuens mørkeste hjørne.

Alle stod vi ret ved skabene, da vor »Spiess« kom. Han fandt meget at gøre vrøvl over, en tandbørste, en mindre ren smørdåse, et snavset krus, snavs på feltflaskens filtovertræk osv. Så kom turen til mig. Mit hjerte sad oppe i halsen og hamrede lovlig stærkt. Den strenge herre rev skabsdøren op så på hylderne og udbrød: »Her kan I allesammen se, hvordan et skab skal se ud. Man behøver blot at kaste et blik på det for at blive klar over, at den mand har orden i tingene!«

»Klap« sagde det, skabsdøren var smækket i – og mit hjerte faldt ned på plads. Det er ufatteligt at man kan være så heldig.

Tirsdag 4. marts: Skomageren i skomageriet var fra vort kompagni, og jeg kendte lidt til ham. Han lod mig finde et par støvler i en bunke. De var ikke så gode som de gamle, men kunne bruges. Støvlesagen var endt.

Onsdag 6. marts: Solen har nu fået magt. Heden tørrer hurtigt, og vi har været ude to dage uden at få våde støvler. Den lille landsby Munster byder ikke på nogen afveksling. Opmuntring er der kun i brevene hjemmefra og fra kammerater. Det er også rart at få Flensborg Avis, selvom den ikke kommer regelmæssigt.

Der går i disse dage rygter om, at vi skal sendes til Sydøst-Europa, og der holdes store bataljons-, regiments- og divisionsøvelser. Her bekræftes mundheldet: For en soldat går den halve tid med at vente.

Mens rygterne går, har jeg haft en mindre behagelig oplevelse. Da vi i eftermiddags kom hjem fra heden, fik jeg besked om, at »Spiess« ville tale med mig. Jeg var spændt. Mon mine støvler var dukket op? Jeg passede nøje på ikke at gøre nogen fejl, da jeg bankede på, trådte ind, lukkede døren, hilste og meldte mig: »Soldat Wingender zur Stelle«. Her skulle han ikke finde nogen grund til at give mig et møgfald. Han sad lidt med læberne tæt sammenknebet og stirrede på mig med sit falkeblik, den spidse næse var blevet endnu tydeligere. Var det mon min retstilling eller min uniform, der var noget galt med?

Så holdt han et brev op foran mig. »Har De skrevet dette?« Forbløffet så jeg på et brev, som jeg i sidste uge havde skrevet til min spejderkammerat Christian Nielsen fra Kobbermølle, adresseret til den enhed, han var indkaldt til. »Javel« svarede jeg – fortvivlet søgende en forklaring.

»Nåh, sådan en fyr er De altså. Skriver i et fremmed sprog om ting, der falder ind under spionage – en nydelig fyr!«

Jeg fatter intet. Spionage, jeg har da ikke drevet spionage.

»De har altså skrevet dette. Det må så gå til krigsretten!«

Jeg begyndte at få svedige håndflader, men bliver afbrudt i min tankeflugt af spørgsmålet: »Hvorfor skriver De på dansk?«

Jeg forklarer, at dansk er mit modersmål, at jeg har gået i dansk skole, at alle mine kammerater er danske, og at vi i det danske mindretal i Sydslesvig altid taler og skriver dansk. Dernæst ønskede han at få at vide, hvad spejdere var for noget, og hvem jeg betegnede som »drengene«. Jeg forklarer, at spejderne var mindretallets ungdomsbewægelse (Pfadfinderabteilung), og at drengene var de drenge, som modtageren af brevet og jeg havde haft i vor gruppe.

»Nå, men så skriver De noget om befæstninger ved grænsen«, og pludselig husker jeg, at jeg havde fortalt noget om, at der skulle bygges en vold ved Flensborg, men at jeg håbede, at krigen ikke skulle nå op i vor hjemstavn.

»De kan gå!« – og jeg smækkede hælene sammen og var ude i eet nu.

Spionage?! Hvordan havde man fået fat i dette brev? Mange tanker løber gennem hovedet . . .

Torsdag 7. marts: Stor lettelse! Nu til morgen blev jeg kaldt ind til chefen, der sad helt afslappet i sit lille kontor og syntes at tage meget roligt på sagen:

»De erkender at have skrevet dette brev til Christian Nielsen, men der er to i det kompagni med dette navn, og det er den forkerte Christian Nielsen, der har fået brevet og åbnet det. Han er gået til sin løjtnant med brevet, denne har ladet det oversætte i divisionsstaben, og det er nu overgivet til kompagniet her med ordre om at undersøge sagen. Og hvad har De nu at sige?«

Jeg forklarede, at jeg var dansk, og fortalte om spejderarbejdet – og at jeg ikke havde tænkt synderligt over rygtet om befæstning ved grænsen. Det er vel naturligt, at det berører en, hvis ulykkelige begivenheder eventuelt kan komme til at berøre den snævre hjemstavn og ens familie og fæller. Jeg føjede til, at jeg gerne ville se brevet og læse det i en helt korrekt oversættelse, idet jeg var blevet klar over, at oversættelsen måske nok var nogenlunde korrekt med hensyn til de enkelte ord, men ikke dækkede meningen.

Chefen nikkede og sagde, at han måtte gøre mig opmærksom på, at

man ikke burde skrive den slags ting, selvom det rent følelsesmæssigt var forståeligt. »Her er brevet«, han stak mig det, »gå hen og stik det i kakkelovnen. Herefter betragter vi denne sag som værende ude af verden. Jeg rapporterer ikke noget videre, og De kan gå tilbage til kompagniet«.

Hvor var jeg lykkelig over at have en chef, der var noget andet og mere end en prøjser. Jeg havde fået større agtelse for Hauptmann Dr. Pomp.

Nu til aften så jeg, at der på tjenesteplanen for i morgen står: Spionage og dens afværgelse.

Jeg har naturligvis tænkt meget over hele denne sag og er nået til, at det må være en meget kedelig kammerat at have, der ikke går til sin navnebror med et brev, der så åbenbart er gået fejl.

Fredag 8. marts: Vi startede med undervisningstimen i morges om spionage. Jeg fik ordre til at sætte mig på første række, hvorefter Dr. Pomp holdt et langt foredrag om emnet. Da han var færdig, skulle vi alle skrive under på, at vi havde hørt det – og jeg skulle skrive først.

Så drog vi atter ud på heden og fortsatte med vor krigsleg.

Tirsdag 12. marts: Dagene går, mens krigen nærmest ligger og venter. Er det mon gunstigt vejr, den venter på? Solen er ellers fremme hver dag, og vi er begyndt at svede på vore marchture. Man kan ligefrem glæde sig over at marchere igennem de små hedelandsbyer med deres smukke bindingsværkshuse, de store fåreflokke og hist og her biavlergårde med mange stader. Alt ligger så smukt herude i det magre jordstrøg, som vi oplever i skiftende vejrlig og i alle døgnets timer med solopgang, solnedgang og mørk nat. Alt herude ånder fred, men hvad er på vej?

De ugentlige marchture ligger nu altid på omkring 50 km, men vi er nu ikke nær så trætte og udkørte som i den første tid.

Under en større øvelse med mange og lange ventepauser kom jeg i en længere snak med min ordonnanskammerat, Hermann Löhr fra Llnz ved Rhinen. Vi talte om mindretalsspørgsmål, og tilsyneladende forstod han noget af mine problemer. »Jeg kan godt forstå, at du ikke er glad for situationen og krigen og det tyske. Jeg er også imod alt dette, det er noget skidt altsammen. Jeg har en engelsk veninde. Jeg hører ikke mere fra hende. Mon hun senere overhovedet vil vide af mig? Jeg ved jo, at englænderne er et sjovt folkefærd, men dette her!«

Ja, sådan kan en samtale om at være dansk i Sydslesvig også ende.

I disse uger lærte jeg en del af rhinlænderne godt at kende – og stort set som et muntert folkefærd. Jeg blev helt glad for nogle af disse kammerater.

Fredag 15. marts: Påsken nærmer sig, og vi håber alle på orlov. I dag havde vi skarpskydning, og da chefen var derude hele tiden, fik det hele et mere fredeligt forløb. Da turen kom til mig, nåede jeg 35 points af 36 mulige. Ved andet skud, der var i plet, råbte hele kompagniet hurra. Det var blevet fast skik med et hurra for hvert plet-skud. Da jeg meldte til chefen: »Soldat Wingender, 3 skud, 35 points, betingelserne opfyldt«, fik jeg som svar: »De kan gå hjem og holde fri resten af dagen, og De får en ekstra orlovsdag til påske!«. Sikke en lykke – og orlov til påske. Stolt marcherede jeg ene med mit gevær ad en lille hedesti tilbage til lejren. Mine tanker var forlængst i Flensborg.

Mandag 18. marts: Kompagniet trådt an til parole. Chefen meddelte: Divisionsbefaling: Al orlov med tog er inddraget i de næste ti dage. Der gik de store forventninger og den store glæde i vasken.

Fredag 5. april: Jeg har været heldig, fik en weekend-orlov. Det er min fødselsdag, og det meste af den tilbringes i toget på vej hjem til Flensborg.

Påsken i lejren Munsterlager + Wingender.

Søndag 7. april: Sen aften tilbage i lejren. Dejligt at have set dem derhjemme og gode ting med i muleposen som kolorit på den ensartede militærkost.

Men hvad er det, som er under opsejling? Krigsudvidelse eller større manøvrer?

Jeg kørte fra Flensborg kl. 8.30 og traf på banegården pastor H.F. Petersen, der skulle til Slesvig for at holde gudstjeneste. Vi fik en god samtale, og jeg fik en hel del at vide om kammerater, om forhold i byen og i Danmark. Inden vi skiltes i Slesvig, bad pastor Petersen mig om at overbringe den danske sømandspræst i Hamborg, Ingstrup Mikkelsen, en hilsen.

Omsider nåede toget Hamborg. Jeg havde på vejen undret mig over at se så mange tropper i bevægelse en søndag. Ikke mindst lige omkring Hamborg var der større troppebevægelser.

En taxa kørte mig til sømandshjemmet på St. Pauli, men besøget hos pastor Mikkelsen blev kun kort. Han skulle til gudstjeneste, men jeg havde ikke tid til at gå med.

Da toget forlod Hamborg, så jeg igen en hel del motoriserede pansertropper i bevægelse mod nord. En underlig tanke – de vil da vel ikke rykke ind i Danmark? Nej, det kan ikke være rigtigt. Der er jo en ikke-angrebs-pagt mellem Danmark og Tyskland. Det må være en større øvelse.

Tirsdag 9. april: Den hidtil sværeste dag er ved at være til ende. Alt ser mere sort ud. Jürgen og jeg har lige nu til aften i radioen hørt »eine Sonderbotschaft« – Danmark er besat. Der er ingen tvivl mere.

Allerede tidligt i morges var vi på heden til regimentsøvelse. Ved middagstid kom rygtet pludselig: »Tyske tropper har besat Danmark og Norge. Danmark har overgivet sig uden kamp, i Norge kæmpes endnu enkelte steder«.

Jeg kunne ikke tro det. Det måtte være et rygte, en latrinparole. Det tumlede rundt i mit hoved hele eftermiddagen. Hele tiden det samme spørgsmål: Hvis det er sandt, hvorfor så blive i den forbi-strede tvangstrøje? Hvorfor ikke rende fra det hele og lade ske, hvad der vil? Men familien – vi er jo på Gestapos sorte liste – hvad vil der ske med den? Der havde været en trøst i dette, at Danmark var frit og uden for krigen. Vi kunne leve i håbet om en dansk frihed. Brutalt er det nu revet fra os.

Efter aftensmaden gik Jürgen og jeg sammen over i kantinen for at høre nyhederne i radioen kl. 20. Tavse sad vi ved et lille hjørnebord

og ventede på, hvad de næste minutter ville bringe. Så kom speakeren: «Wir bringen erst eine Sonderbotschaft». Rygterne havde talt sandt. Jeg opfattede ikke mere af nyhedsudsendelsen. Tankerne slog klik, jeg kunne ikke holde rede på nogen ting.

Tavse gik vi ud, to kammerater, en tysk og en dansk fra samme grænseby, begge med hagekors og ørn på brystet, hver i sine tanker. Den kolde aftenluft virkede lidt svalende, og med et God nat gik vi kort efter til hver sin stue.

Jeg sad ved det lille bord ved fodenden af vore køjer og påbegyndte et brev, men opgav det. Tankerne faldt lidt til ro, og en beslutning modnedes: Du skal gøre din pligt, som du og alle kammeraterne hjemme var enige om – for Danmarks, for Slesvigs og for din egen skyld. Retfærdigheden må sejre engang, selvom det en overgang kan se både håbløst og fortvivlet ud. Det gælder om at klare dagen og vejen for at nå hjem igen. . .

Onsdag 10. april: En trist dag. Hvordan mon det går i Danmark, og hvordan mon de har det hjemme?

Skarpskydning hele formiddagen. Ved 12-tiden samlet omkring ammunitionsvognen. Chefen havde en kuffertradio, og nu skulle vi høre Tysklands udenrigsminister von Ribbentrop. Jeg sad i mine egne tanker og hørte ikke meget af hans fortolkning af det skete. Det

Udenrigsminister von Ribbentrop's erklæring via kuffertradio om besættelsen af Danmark.

var altså det, som tropperne omkring Hamborg i søndags skulle bruges til.

Mandag 15. april: Dagene går hurtigt, selvom tjenesten stort set er ens. Foråret gør udelivet behageligere, og vi nyder de fredelige pauser.

Da vi i eftermiddag kom tilbage fra en større marchøvelse, blev vi modtaget af vor »Spiess«, der lod 1. og 2. deling træde af, men så sagde til os i 3. deling: »Ja, mine herrer, jeg har et par ord at sige til jer – Hemsén, hent de to æsker på skrivestuen!«

Vi stod spændt og ventede i hvil-stilling, men begyndte at ane uråd, da resten af kompagniet stillede op til middag. Så begyndte han at vise os indholdet i de to æsker, alt sammen noget han havde fundet på vor stue. Der var gammelt brød, en pullover, en støvle, sokker, kamme og meget mere, intet af det videre rent.

»Jeg skal lære jer at holde rent i den møgbutik (Sauhaufen) – Ret! Højre om! Fremad march! En sang!«

Sangen kom ikke helt samtidigt i hele delingen, så faldt kommandoen igen: »Fremad løb! En sang!« Efter sangen gik det igen i skridt, og så blev vi kommanderet i flyverskjul. March rundt på pladsen, falde ned, op igen, løb med sang. Sådan gik en halv time, før kommandoen lød: »På stuerne march!«

Havde han hørt, hvad der blev sagt om ham bagefter, ville han have taget sin afsked. Det var den skrappeste stroppetur, jeg indtil nu har været ude for.

Der var i dag breve hjemmefra med nyt om, hvad der var sket den ulykkelige 9. april. Men meget ved man endnu ikke. Dog er de ved godt mod hjemme.

Fredag 19. april: Det kan nok være, at 3. deling har været på tapetet ved møderne i befalingsmandsstaben. Vort rygte må være meget dårligt. Man jager med os mere end normalt, leger flyverangreb med flyverskjul for et godt ord og til afveksling lidt panservognsangreb. Underofficeren fra tjenesten er meget grundig ved inspektionen af stuen om aftenen. Vi skal endog vise tærne frem, så han kan se, om de er rene.

I aften begyndte han igen på de narrestreger. Jeg tænkte, at det ville jeg ikke være med til, vendte mig om på siden i køjen og lod som om jeg sov. Han forsøgte at trække tæppet af mig, men jeg havde viklet det om fødderne, så det måtte han opgive. Han ruskede i mig og kaldte, men jeg blot brummede og vendte mig om på den anden side.

Kammeraterne begyndte at fnise, særlig de der kendte ham fra tiden ved Vestvolden, da han endnu ikke var underofficer.

Han ruskede og råbte endnu mere, så jeg satte mig op med et ryk, gned øjnene, så mig forundret omkring og spurgte, så uskyldigt som jeg kunne, hvad der var løs. Kammeraterne sad nu tavse i køjerne og ventede på, hvad der ville ske. Han befalede igen fødderne frem, men jeg spillede søvnig og tungnem, indtil jeg endelig viste ham den ene fod. Da han så en ren og nyvasket fod med klippede negle, formelig skreg han: »Ud! Ud! Ud!« Jeg måtte ud af køjen og stak fødderne i mine gymnastiksko, mens han kommanderede: »Fremad march! March!« Jeg begyndte at trave mod døren i natskjorte og gymnastiksko, og han blev ved: »Fremad march! March!«

Knap var jeg nået ud af døren ud på den grusede og sandede plads foran barakken, før kommandoen lød: »Fuld dækning!« Så lå jeg da her midt på pladsen kl. 22.30, og nu skulle den ophidsede patron rigtigt hævn sig. Et par gange blev jeg kommanderet frem og tilbage over pladsen, og endelig kulminerede dette måneskins-skuespil med denne morsomhed: Mens jeg lå på maven ordren om at vende 180 grader. Så blev jeg omsider jaget ind med ordre om at vaske fødder. Med larm og halløj blev jeg modtaget på stuen, og det kan nok høres, når 36 mand bruger stemmerne.

Min natskjorte så naturligvis ikke just lækker ud, men jeg børstede blot det værste snavs af og gik til køjs. Jeg skulle jo ikke vaske tøj selv, og at jeg skulle gå ud for at vaske fødder, kunne han få lov til at vente længe på.

I dag fremgik det tydeligt, at underofficeren ikke var blevet populær i 3. deling. Han skelede lidt til os, men havde ikke kommandoen over os og kunne intet gøre.

Jeg synes, at jeg normalt søger at holde mig udenfor søgelyset, men tingene kan gå for vidt – og naturen gå over optugtelsen.

Tirsdag 23. april: St. Georgsdag. Ak ja, hvor havde vi det rart på den årlige St. Georgsdag i spejderkorpset, omkring bålet i Tarup skov, i Frueskoven, i Klussskov – ja, nu er det minder. Hvornår kan vi mon igen samles til St. Georgsdag?

Lige før middag kom vor delingsfører og beordrede mig til at møde på skrivestuen. Jeg spurgte, hvad jeg skulle og fik til svar: »Du skal forfremmes«.

Jeg anede uråd, da jeg stod foran vor »Spiess«. »De stiller kl. 14 her foran skrivestuen og begynder uddannelse som hornist!«

»Jeg er fuldkommen umusikalsk, hr. Hauptfeldwebel«. –

»Vi skal nok lære Dem at blive musikalsk«.

På vejen tilbage til min stue tænkte jeg, at hos prøjserne er alt muligt undtagen to ting – nemlig at trække fingerhandsker udenpå vanter og så at lære mig at blæse horn. Men en ordre er en ordre.

En underofficer ledede uddannelsen. Jeg fik udleveret et horn, og så gik vi til skovs for at få undervisning. Det gik ret gemytligt til, og jeg slap jo for anden tjeneste. Hver anden eftermiddag skal vi møde til signalhornsundervisning.

Lørdag 4. maj: Foråret er i fuldt flor, og vi traver rundt og leger krig. Marchture på op til 55 km., skydeøvelser, eksercits og ind imellem »moderne geografi« med løb og fald ned og flyverdækning – hele det store register.

Underofficeren, der underviser blæserholdet, er ikke særlig ivrig i tjenesten. Når vi er kommet ud i skoven, øver vi os lidt på hornets fire toner, går lidt rundt og blæser, hvorefter vi ligger og nyder solen resten af eftermiddagen. Under march går jeg med hornet for munden uden at blæse, men trods alt lærte jeg efterhånden et af de mindre signaler nogenlunde.

Som indehaver af »betroede« jobs – ordonnans og hornist – er jeg blevet et helt pakdyr, udstyret som jeg er med korttaske og horn, våben og patrontaske, brødtaske og gasmaske.

I dag blev jeg af chefen beordret til at blæse øvelsen af. Vi havde haft gasøvelse og længe faret rundt med gasmaske på, så vi var noget forpustede. Mens jeg flåede gasmasken af, fik hornet frem og forsøgte at få pusten igen, råbte chefen ustandselig: »Blasen Sie, blasen Sie . . .!« Jeg nåede kun at udstøde et enkelt brøl i hornet. Alle grinede.

Skuffelse over hele linien, da det meddeles, at al pinseorlov er aflyst.

Lørdag 11. maj: Nu sker der noget, der måske ændrer tingene afgørende. I går morges rykkede tyske tropper ind i Frankrig, Holland og Belgien. Har krigen mon nået et vendepunkt?

Hitler har i en dagsbefaling bl.a. sagt: »Timen er kommet for det slag, som vil afgøre Tysklands fremtid. Den kamp, der begynder i dag vil bestemme det tyske folks fremtid i tusind år. Gør nu jeres pligt«.

Min pligt føler jeg som noget helt andet, men det blev der ikke megen tid til at tænke på, for vi var rykket ud til en to dages divi-

sionsøvelse med bivuakering. Pludselig blev øvelsen afblæst, og knap var vi nået tilbage til lejren, før det blev meddelt: »Mobilisering – Klar til afmarch om seks timer!

Det ser ud til, at det nu bliver alvor. Skal vi mon til vestvolden? Det går slag i slag med at aflevere udrustning og modtage såkaldt »Sturmgepäck«, angrebsudrustning.

Da alt var færdigt, kom der ordre om, at vi først skulle af sted mandag, 2. pinsedag.

Mandag 13. maj: Vi skal alligevel først af sted i morgen. Undervisning i at oprette testamente – nu eller senere ude i felten. Et rygte vil vide, at generalen har sagt, at vi er udset til at være den første division, der rykker ind i London. . .

Felttoget i vest og marchen mod Paris

Tirsdag 14. maj: Dagen går til ende i et rullende tog. Hvor turen går hen, ved vi ikke. Togføreren oplyste i løbet af dagen, at han kun vidste, at han skulle føre toget til Magdeburg. Det gav anledning til gætterier om, at vi skulle til Balkan. Og hvorfor skulle man ellers fornylig have efterlyst tolke, der kunne ungarnsk?

Toget består af kreaturvogne samt een personvogn. Umiddelbart inden afgang blev jeg beordret ind i denne personvogn, der er beregnet til officererne og staben. Jeg skulle være oppasser hos vor nye løjtnant, der var kommet til lejren for to dage siden. Løjtnant Pfeil syntes at være ganske flink, en spinkel fyr, men sejt og energisk. Jeg synes, jeg har set ham før, men hvor?

Fredag 17. maj: Det blev ikke Balkan. Efter anstrengende marcher ligger vi i et pragtfuldt bjerglandskab ikke langt fra Belgiens sydøstlige hjørne i Schnee-Eifel.

I forgårs nat lå jeg i en halvdøs i toget og hørte navnene på de byer, vi kørte igennem. Halberstadt, Goslar, Holzminden. Her vågnede jeg og så lidt af byen, mens toget passerede. Det var her, min far havde ligget på lazaret i 1916. Det var altså her, man havde sygeplejersker, som ikke kendte noget til søfolks tatoveringer. Far havde før 1. verdenskrig sejlet på Østen i nogle år og havde fulgt den almindelige skik med at lade sig tatovere. Han havde mærkelige ting på armene og på brystet et stort sejlskib, hav og fjelde og en opgående rød sol. Det var en hel billedbog for os drenge. Men på lazarettet var sygeplejerskerne meget interesseret i den bemalede mariner, og en skønne dag kunne en af dem ikke dy sig længere, men spurgte: »Er det ikke vanskeligt at være ved marinen, når man hver dag skal have alt det malet op?«.

Den historie havde vi ofte leet af, og jeg mindedes den, mens vi kørte – ja, hvorhen?

Gennem Ruhrområdet gik det, over Rhinen ved Düsseldorf, og endelig dukkede Eifelbjergene op. Snart standsede toget for sidste gang, og fra Stadtkyll gik marchen vestpå med skarpladte geværer. Det blev en drøj omgang for os, som kun var vant til det flade hede-land. Kilometer efter kilometer gik det op og ned. Selv hestene havde svært ved at tage de svære bakker med de tungt lastede vogne. Først ved midnat kom vi til en baraklejr og kunne komme til køjs.

Vi sov til langt op ad formiddagen. At vi lå tæt ved grænsen, blev vi hurtigt klar over. Lejren havde tjent som kvarter for arbejdere ved

Droje marcher gennem Ardennerne i det sydlige Belgien og Nordfrankrig midt i maj 1940.

Vestvolden. Der var masser af fly i luften, og der kom rutebiler forbi med sårede fra fronten. De var blevet såret om morgenen og fortalte os, at det havde været et helvede. Luften havde været sort af tyske fly, der angreb med bomber og maskinvåben.

Hen ad aften rykkede vi godt tre mil videre og passerede en del af Vestvoldens fæstningsværker. Det var et hårdt slid at hjælpe hestene

med at få vognene op ad de stejle stigninger, og nedad måtte vi hjælpe dem ved at holde igen på vognene.

Det er atter mørkt, da vi bliver fordelt i en lille landsby. Beboerne var flinke imod os, og vi sov fornuftigt og længe.

Tyske divisioner har i hurtige angreb indtaget Lüttich og er brudt ind i Nordfrankrig.

Søndag 19. maj: Vi har atter lagt et par strenge dage bag os. Vi passerer pigtrådsspærringer og panservognsforhindringer. I det afsnit, vi marcherer igennem, var den 9. franske armé blevet slået, og imellem den franske nordarmé og Maginotlinien var en dyb kile drevet ind. I dette tomrum sled og slæbte vi med de tunge vogne op ad bjergene.

Sidste nat gik vi over grænsen og ind i Belgien. Ved synet af de forladte toldbygninger og knækkede grænsebomme blev der lidt liv i geledderne. Nu var vi i »fjendeland«, og nogle råbte »Heil«, mens andre begyndte på den tyske nationalsang. Alt dette døde dog hurtigt hen.

Henad morgenstunden kvarter i forladte huse, og senere på dagen gik vi rundt for at se, om der var spor af den krig, som vi indtil nu kun havde hørt om. Ved et husmandssted så jeg et par børn. Ikke alle indbyggere var altså flygtet. I husets bryggers stod husmandskonen og et par soldater, der med fagter og kaglen søgte at gøre hende forståeligt, at de ønskede at købe æg. Hun kunne ikke tysk og de ikke fransk. Desværre var fransk heller ikke det, jeg havde gjort mest ved i min skoletid, men jeg vidste dog, hvad smør hedder, og vi fik smør og æg betalt med tyske mark.

En bid brød med smør og et par kogte æg. Så blev det alligevel søndag.

Torsdag 23. maj: Strenge dage og drøje nætter siden vi brød op i søndags. Vi har bevæget os nærmest som robotter. Fødderne brænder, benene er stive, ryg og skuldre værker. Kun få timers søvn hvert døgn i forladte gårde, så videre, videre.

Da dagen i dag gryede, befandt vi os i det nordlige Luxembourg i et helt forandret landskab, der i den opgående sol ligefrem mindede lidt om min hjemstavn. Kvarter i en nydelig bondegård og for første gang i lange tider henved 10 timers søvn og hvile. Livet går her sin vante gang. Af krigen var her intet at spore. Folk her på egnen havde næppe hørt et skud. Så hurtigt var alt gået. Men vi skal videre i aften.

Mandag 27. maj: Hviledag – men den forløbne uge var også ved at gøre kål på os med disse forbistrede natmacher gennem et land, som vi ikke kunne se, men kun føle.

Efter nogle få timer i Luxembourg var vi atter i Belgien, og nu begyndte krigens spor at vise sig. Sprængte broer, ødelagte fabrikker, sønderskudte huse, og i skumringen så vi den første soldatergrav. En stålhjelm foran et simpelt trækors trak vore blikke til sig på en mark ved vejen, og en underlig stilhed sænkede sig over os. Længe holdt dette skumringsbillede af den ensomme grav ved vejkanthen sig for det indre øje. De fleste af os gik nok og tænkte på, hvad der ventede os. Krigens alvor havde fået sin understregning. Hvem af os skal være den første, der kommer til at ligge med en stålhjelm over sig?

Denne nat med de mange tanker føltes mærkeligt nok ikke så tung og trættende som de forrige. Ved dag gry havde vi maset os godt 40 km op og ned i Ardennerne.

Vi hørte, at de tyske divisioner den 21. havde taget Amiens og Abbeville, og samtidig var de franske gennembrudsforsøg fra Valenciennes mod syd og aflastningsangrebet fra Sedan mod nordvest blevet slået tilbage. Det var i det område, vi nu marcherede.

Efter få timers hvile blev vi hen på formiddagen revet ud af vor søvn. Afmarch inden et kvarter. Svulne fødder ned i våde støvler, selvom vablerne smertede. Spise måtte vi, mens vi marcherede.

Om eftermiddagen kom vi igennem et dalstrøg og så her et tysk recognosceringsfly, der var blevet skudt ned og lå på bjergsiden med knust forparti. Nu var der for alvor spor af krigen. Vejene var sønderkørte eller havde mægtige træspærringer. Da en lille landsby dukkede op forude blandt en del træer, var vi ved den belgisk-franske grænse ved Les Hubietes la Revieres. Et mægtigt bombekrater midt i vejen spærrede adgangen til landsbyen, men ingeniørtropper havde allerede lagt en vej udenom. Husene syntes ikke særlig medtagne, men det havde sin forklaring. Den fredeligt udseende landsby var en fæstning. »Beboelseshusene« var bunkere af beton og jern, og vinduerne var skydeskår. Det var altså forklaringen på, at der var kastet svære bomber her.

Det er efterhånden et godt stykke, vi har lagt bag os. Schnee-Eifel, belgisk Malmedy, en bid Luxembourg og de belgiske Ardenner. Vi skal sydpå hurtigst muligt. Kampene ved Sedan er hårde, og vi skal kastes ind der.

I timevis slæbte vi os op ad utallige bugtninger, og derefter kom den frygtede nedstigning. Vi kom frem til Nouzonville ved Maasflo-

den. Bomber og granater havde hærget byen. Det så ud, som om flyverne havde demonstreret præcisionsbombning. Husene omkring kirken var ramt, men kirken var uskadt.

Jeg har oplevet at blive marchtræt. På et nogenlunde jævnt stykke vej kneb det pludselig mere og mere at holde trit. Tempoet gik stadig ned, og skønt jeg bed tænderne sammen, kunne jeg simpelthen ikke vinde frem. Kompagnichefen var siddet af sin hest og gik ved feltkøkkenet. For at opmuntre os tog han ikke alene mit gevær, men også en kammerats. Men lige lidt hjalp det, jeg sakkede atter agterud. Så lod chefen mig sidde op på feltkøkkenet en halv times tid. Det var rart, og det hjalp.

Da kræfterne var ved at komme igen, hoppede jeg af, fik mit gevær og halede snart godt ind på marchkolonnen. Inden vi nåede til Nouzonville havde jeg indtaget min plads i kolonnen.

Motoriserede enheder lå i kvarter i byen. De satte kasser med vin ud til os, men det blev os forbudt at røre dem.

Broen over floden var sprængt. Nogle hundrede meter længere oppe ad floden var der bygget en stor pontonbro. Mens vi marcherede over, ankom divisionskommandøren, general Dennerlein, og stod og iagttog os.

Nouzonville ved Maas-floden bombet, maj 1940.

Tropperne ved Sedan havde løst deres opgave, og vi ændrede marchretning – mod vest mod Kanalen, omtrent følgende den belgiske grænse.

En dagsbefaling forbød os at drikke vin. Den ville svække vore marchydelser, hed det. En morgen blev alle feltflasker kontrolleret. De fleste af os havde vin i dem, men måtte hælde den ud på jorden, og vi måtte fortsætte uden noget at drikke.

Fra den 25. maj var fronten så godt som uforandret. Den løb fra Amiens langs med Somme og østpå langs Oise-Aisne-kanalen og syd for Laon langs Aisne floden. Her marcherede vi nu hver dag 40 km. Det blev gjort os klart, at det gjaldt om at undgå en gentagelse af Marne-slaget i 1914. På begge sider af os og bag os marcherede tropper, divisioner efter divisioner.

Landet omkring os var næsten mennesketomt, bortset fra tyske soldater. Kun enkelte franskmænd var blevet på deres gårde. Meget kvæg løb frit omkring, og det gav rigelig føde til os. Mange steder afspillede komiske scener. Ofte så man soldater ligge på knæ ved en indfanget ko og forsøge at malke den. Andre jagede heste til erstatning for de af vore heste, der var ved at svigte. Kalve, svin og høns blev jagtet og slået af køkkenholdene.

Mange hestekadavre forpester luften, og vejene er kranset af efterladte kanoner, sønderskudte og væltede vogne og meget mere. Mange af kanonerne ser noget forældede ud. Er det mon materiel fra den første verdenskrig? Navne fra denne krig, som vi har hørt og læst om, passerer nu forbi – St. Quentin, Crépy, Laon o.s.v. Over os brummer ustandselig eskadrer af tyske bombefly. En enkelt gang hører vi en anden lyd om natten, franske flys brummen. Af og til ser vi deres lysraketter. Langs landevejene mange soldatergrave, tyske, franske og engelske, krigens tragiske symboler.

Tirsdag 28. maj: Vi marcherer fortsat mod vest, og landet er heldigvis ikke mere bjergrigt. Det er en stor behagelighed, men alligevel skeler vi med misundelse efter de motoriserede enheder, der kører forbi. Hvor ville det være dejligt at kunne komme op at køre. Humøret er vendt tilbage efter det sure slid med vognene på bjergvejene. Der skæmtes, pjattes og synges. Utroligt så hurtigt en forandring kan gøre sig gældende.

Da vi i brændende eftermiddagssol nærmede os dagens mål, blev der pludselig tavshed i geledderne foran. Vi fik hurtigt forklaringen. I den lave landevejsgrøft lå en død neger på ryggen. Han må have

ligget der i nogle dage, for han så noget oppustet ud. Næsen var skudt væk, og det vrimlede med hvide orm, hvor den havde været. I venstre arm havde han sin skuldertaske, og ud af den rakte halsen af hans vinflaske. Så var vi forbi ham.

Hvorfor havde man ikke gravet ham ned forlængst, utallige hestekadavre og menneskelig var dog gravet ned. Skulle han måske ligge der som en understregning af den tyske propaganda om, hvilke menneskeracer Tyskland må føre sin krig imod?

Det var det første lig, jeg så i mit liv. Og så lidt regnes altså et menneskeliv. Atter kommer tankerne om liv og død. Hvordan vil du selv være den dag, da din sidste time slår - måske i en grøft, på en mark eller i en skov langt fra hjem, familie og venner. Har du kraft til at bevare ro og værdighed, eller bliver alt blot fortvivlelsens håbløshed? Har man tro til at holde frykten nede?

Jeg har en fornemmelse af, at adskillige soldater har tumlet med de samme tanker. Livet - det eneste vi har - er indsatsen, men sjælens styrke bliver afgørende.

Få timer senere et godt kvarter i byen Masquigny, hvor der var blevet kæmpet for få dage siden. Indbyggerne var flygtet. I 11 dage havde vi ikke været af tøjet, så der blev en større renselsesfest. Ikke mindst fødderne trængte til det. Jeg havde otte plastre på de steder, hvor støvlerne havde klemmt mest.

Onsdag 29. maj: Nåede frem til en lille by, Fonsomme, hvor kun få af indbyggerne var blevet tilbage. På markerne var masser af kvæg, får og svin, og der blev slagtet ikke så lidt. Vor underofficer var dygtig til at lave kartoffelpandekage, men vi manglede de nødvendige ingredienser. Min kammerat, Herman Löhr fra Linz, og jeg påtog os at skaffe det fornødne. Igennem en bagdør kom vi ind i rådhusets gård, og på udspændte tørresnore hang nyvasket undertøj, håndklæder m.v. Det var tøj, der tilhørte soldater fra antiluftskytsafdelingen, men der var ikke et menneske i huset. Vi lod os friste over evne og forsynde os med alt det rene undertøj, vi havde brug for. Og i køkkenet fandt vi mel og spiseolie. Nyt undertøj og kartoffelpandekager - en fin dag.

En times tid senere viste det sig, at vi alligevel havde for lidt spiseolie, og vi to blev sendt ud for at »organisere« mere. Vi lagde vejen om ad rådhuset, og da vi kom ind i gården, sad en luftværnssoldat på vagt foran døren. Vi hilste pænt og spurgte, om han tilfældigvis skulle have noget spiseolie tilovers. Han var sur og ville ikke hjælpe os, for

»nu var disse infanterister kommet og havde stjålet det meste af deres vask.«

»Det var da uforskammet«, sagde vi, men vor indre stemme sagde: »Du skulle bare vide, hvad vi har under vort drejlstøj . . .«

Vi satte os ned og snakkede lidt med ham om vind og vejr og vore strenge marcher og understregede, at vi rigtignok godt kunne forstå, at han ikke havde noget tilovers for de tyvagtige fodtropper. Han blev blød, og det endte med, at han fandt en flaske fin spiseolie, som han forærede os.

Det kneb for os med at bevare alvoren. Så ondskabsfuld kan man være . . .

Lørdag 1. juni: Vi har nydt livet et par dage i et roligt kvarter. Har indfanget en ko, der kan forsyne os med mælk, har også fået fingre i et par høns, og vi har vin til maden.

Kompagniet har også haft travlt. Der er slagtet kreaturer, og vi kan få næsten alt det kød, som vi ønsker. Der er også blevet slagtet to grise, der skulle bruges til pølser. En vagtpost skulle passe på slagtemaden, men alligevel blev der hugget noget. Vi morede os lidt over det, da vi hørte det.

Da Hermann og jeg mødte vor »Spiess« ved skrivestuen, faldt han voldsomt over os og spurgte, hvordan vi havde været i stand til at hugge kød fra slagtegrisene. Det hjalp ikke, at vi bedyrede, at vi overhovedet ikke havde været i nærheden af feltkøkkenet. Da hele kompagniet senere var trådt an til appel, spurgte han alle, om de kendte noget til tyveriet, men han stod stadig og skelede til os. Og hver gang vi mødte ham, kom han tilbage til sagen. Vi var kede af det, for det faldt jo også tilbage på vor deling, og vi bad vor løjtnant om at tale lidt med den strenge »Spiess«. Det hjalp, og ret skal være ret – og i denne affære var vi jo helt uskyldige.

Vi hørte nyt fra fronterne. Holland var blevet besat, Belgien havde overgivet sig, den franske nordarmé var tilintetgjort, og det engelske hjælpekorps var slået og havde trukket sig tilbage til sin ø med resterne. Det var ikke så lidt, der var sket i løbet af maj, da vi blot marcherede.

Søndag 2. juni: Da vi i aften var klar til den store middag – risen var klar og hønsene møre – kom det som lyn fra en klar himmel: Afmarch i løbet af en halv time!

Hønsene blev pakket i stegegryden, der blev skjult i sanitetsvog-

nen, risen spiste vi stående og drak den nymalkede mælk til. Koen blev sat i frihed. Huset blev forladt i syndig rod og uorden, intet blev vasket op. Et pænt hjem kan hurtigt blive til en svinesti. Men der var intet at gøre. Alle vore sager blev samlet og tornystrene pakket. Og så i uniformen. Højest ubehageligt i den stærke varme.

Vi blev marchklare i løbet af den halve time, og kl. 19.30 forlod vi byen – rasende over den gemenhed, som vi syntes, vi havde været ofre for. Nu da vi lige havde det så godt.

Så gik det sydpå i ilmarch, 7 km i timen uden hvil. Midnat og stadig ingen hvil. Ved nogle højdedrag må vi atter hænge i for at hjælpe hestene med at få vognene op. Først kl. 2.30 kom det længe ventede hvil, og vi smed os ned, hvor vi gik og stod. En halv time efter ordre til at fortsætte.

Først om morgenen kl. 7 var 52 km ilmarch overstået, og vi befandt os på en fremskudt feltflyveplads. På et loft sad vi og plejede vore medtagne fødder, da sanitetssoldaten dukkede op med kødgryden fra sanitetsvognen. Snavsede fingre rev hønsene fra hinanden, og sovsen løb ned ad vore snavsede og støvede ansigter. En flaske cognac – hvor den så end var kommet fra – gik fra mand til mand.

Da hønsene var fortæret, faldt vi om og sov. Det var sent på eftermiddagen, da vi igen kom til os selv. Vi skal blive her natten over og fatter ikke, hvorfor vi så skulle gennemføre den strenge ilmarch.

Tirsdag 4. juni: Rykkede til morgen ind i landsbyen Molinchost i selve frontafsnittet. Betyder det mon, at vi skal være med i slaget om Paris, som der tales om? I hvert fald har vi vel nu det længste stykke bag os – 434 km.

Utallige køretøjer, motoriserede og hestetrukne, rullede i en uafbrudt strøm imod syd. Forplejning, ammunition, kanoner og tropper, en vældig opmarch af materiel og mennesker.

Til aften fik vi ordre til at træde an. »Terningerne er kastet«, begyndte vor kompagnichef. Storhedsvanvid, tænkte jeg, siden han turde bruge Cæsars store ord. Regimentskommandøren havde givet sine ordrer til bataljonscheferne, og der var sat et stort mål for det forestående slag. Den franske hær skulle udslettes. Angrebet skal begynde i afsnittet fra Laon og ud til kysten. Senere træder de armeer, der står længere østpå, an og til sidst dem ved den øvre Rhin. Slaget vil således til sidst omfatte hele vestfronten. For vort vedkommende gælder det, at regiment 503 angriber, og vi, regiment 501, følger det som reserve.

Vort angrebsmål skulle være Soissons – vor division er armékorps-s tyngdepunktsdivision – og en utrolig mængde artilleri vil understøtte angrebet.

Onsdag 5. juni: Skjult i skoven ved Brancourt indretter vi os for natten og forsøger at få sovet lidt. Tysk artilleri sender stadig granater over vore hoveder, men det ser ud til, at de store planer ikke er lykkedes i dag. Fjenden bed måske mere fra sig end beregnet.

Kl. 4 parat til at gå frem. Frem til hvad? Op ad dagen bliver varmen utålelig. Passerer landsbyen Lusy, en myretue af soldater, heste og materiel. I kirken var der indrettet lazaret, og udenfor stod en del lettere sårede. Solen var ubarmhertig, og med kun få meters afstand lå der soldater i vejkanterne. Varmen – og måske bevidstheden om hvad der ventede dem – havde slået dem ud.

De første franske soldater kom imod os og førtes forbi og bagud som krigsfanger ledsaget af enkelte tyske soldater.

Under fremrykningen havde vi snart den fra første verdenskrig kendte landsby Primontré foran os. Folk fra regiment 503 kom tilbage med blodige beretninger om, hvordan der så ud fremme i selve frontlinien. Artilleriet er færdigt med at skyde sig ind og tager nu fat for fuld kraft. Granaternes hvislende, gurglende og fløjtende lyde er

21 cm morterer foran Oise-Aisne kanalen og Pinon – 5.6.1940.

endnu nye for os. Trommehinderne er ved at sprænges. Kl. 19 skal vi gå til angreb i skovene øst for Brancourt, fremtvinge overgang over kanalen og støde frem til høj 154.

Pludselig bliver alt ændret og det hele udsat til næste morgen. Soldater, der er kommet bort fra deres regiment 503, kommer enkeltvis eller i små grupper, men alle fortæller noget forskelligt. Det synes dog at være rigtigt, at regiment 503 ikke er nået frem, og at overgangen over Oise-Aisne kanalen ikke er lykkedes for den 290. infanteridivision. Tilsyneladende forbitrede kampe og en del forvirring.

Lige nu i mørkningen ser vi tyske bombefly kaste deres bomber over de franske stillinger.

Torsdag 6. juni: Det var en drøj morgen. I løbet af natten, mens vi liggende på skovbunden sov fra al front-uro, og mens granaterne pløjede sig frem gennem mørket, var der fra divisionen indløbet ordre om, at vort regiment 501 skulle angribe i dag – alene. Naboregimentet skulle i løbet af natten søge at oprette to brohoveder, og artilleriet skulle skyde alt, hvad de kunne få ud af rørene og dænge de franske stillinger til, så de var modne til storm. Vi skulle så støde frem og tage høj 154 og Mont Laffaux.

Ved morgengry blev skoven med ét slag levende. Utroligt hvor mange mennesker, der havde ligget der, uden at man havde opdaget dem.

De to brohoveder var det ikke lykkedes at oprette i nattens løb. Vor 2. og 3. bataljon måtte efter den voldsomme artilleribeskydning danne deres egne overgangssteder, men kom derved for langt fra hinanden og mistede den indbyrdes forbindelse.

Vi spiste i ro og mag, mens vi spejdede over mod et højdedrag, hvor 12 stukas kredsede og i styrtdyk kastede deres bomber ned over fjendens stillinger. Pludselig standsede kanontordenen brat, og der sænkede sig dødsstilhed over det ulykkelige landskab.

Kl. 7 går vi ad landevejen mod Pinon. Vi skal frem mellem vore to andre bataljoner, og det betyder, at hele regimentet skal angribe på linie. Pludselig fik vi en morgenhilsen. Da vi passerede en gård, fløjtede kuglerne om ørerne på os. I dækning, ingen fjende var at se. Måske sidder franskmændene i nogle træer lidt fremme. Atter fremad, men nu i gåsegang i grøfterne. Vi kunne allerede se broen over kanalen foran os, da ny geværild tvang os til at standse og påny søge dækning. Maskingeværskytterne beskød trækronerne, for det var ikke ualmindeligt, at franskmændene sad i træerne og skød på os.

Broen over Oise-Aisne kanalen juni 1940.

Imens lå vi i grøften og pyntede vore stålhjelme med græs og blomster. Det var helt sjovt at se, hvor pæne vi blev. Fremad igen. En hårdt såret blev bragt tilbage.

Så var vi ved kanalen og broen, der var sprængt af franskmændene. En delingsfører fra 4. kompagni lå dræbt på broen.

Vi balancerede langs brogelænderet, og det lykkedes os at forcere kanalen. Det blev hurtigt klart, at franskmændene var begyndt at vige fra deres feltstillinger. Der herskede et frygteligt rod. Beklædningsgenstande, våben, feltflasker og tornystre, der stadig indeholdt chokolade og cigaretter, tog vi med os.

Igen fløjtede kuglerne pludselig omkring os, men fjenden var stadig usynlig. En uhyggelig kampførelse. Så hørte skydningen op, og på en mark foran os lå en masse faldne franskmænd, ofre for vort artilleris voldsomme kanonade i morges. Franske soldater dukkede op fra jordhuler – cirka 30 mand med oprakte arme. Sårede var der iblandt. Også en del tyske soldater lå dræbt her, nogle af dem som i går søgte at storme stillingerne.

En mand fra kompagnistaben, en tysksindet flensborger, som jeg kendte hjemmefra, blev jeg opmærksom på, da han var ved at jage bajonetten i en af de franskmænd, der havde overgivet sig. Jeg blev rasende og fik det forhindret, men han himlede op om, at »de skulle alle stikkes ned, for de har skudt på nogle af vore sårede o.s.v. . . «. Han ville ikke forstå, at når de havde strakt våben, måtte det være

slut. Jeg har ikke set franske soldater skyde på sårede, men mange på begge sider var helt fra snøvsen efter bombardement og træfning.

Franskmanden sendte mig et taknemligt blik, og jeg forklarede ham og hans kammerater, at de blot skulle skynde sig op på vejen, hvor fangerne blev samlet. Nogle faldt på knæ og råbte: »Pardon! Pardon!«, da jeg vinkede til dem om at skynde sig. Der bredte sig lykkelige smil på deres ansigter, da de blev klar over, at de ikke skulle lide ondt.

Jeg følte mig højst ilde til mode ved alt dette. Mennesker blev behandlet som dyr, der blev drevet frem.

Men i de forløbne par timer har vi nok lært mere end i de mange uger på øvelsesområderne på Lüneburg Hede.

Vi har ordre om at forcere Pinon-skoven og støde videre frem til høj 154. Forsigtigt rykkede vi ind i skoven. Fuglene sang. Pludselig brød det løs. Projektilerne fløjtede omkring os, og franskmændene sendte også granater mod os. Lidt fra mig styrtede en stor gren ned og ramte kompagnichef dr. Pomp i ryggen. Han måtte bæres bort, og for ham er krigen nok forbi.

En af vore kammerater så pludselig syner. Han plaffede vildt løs mod trætoppene og råbte til os, at der sad franskmænd deroppe. Men »fjenderne« var nogle kraftige misteltendannelser i trækronerne. Nerverne havde spillet ham et puds.

Der faldt ro over skoven, og vi rykkede længere frem. Nogen pæn højskov er det ikke, men skoven var jo også blevet totalt ødelagt under den første krig. Franskmændene havde gode observationsposter, og snart blev vi igen dænget til med granater. Vi kom imidlertid ud af skoven og ind på en større lysning, der var højens top. Her lå en falden fransk alpejæger. Uniformen sad pænt på den store, kraftige skikkelse. Et markant ansigt med et stort fuldskæg og uden angst eller bitterhed i ansigtstrækkene, røbede måske netop derved krigens brutalitet. Vi stod nogle kammerater og betragtede denne dødens mand. Så meningsløst at så stærkt og kønt et menneske skulle udslettes og efterlades under åben himmel i en skovlysning ene og forladt.

Vi fortsatte fremad, men til højre og venstre og også bag os hørtes stadig skydning. Forbindelsen til siderne blev afbrudt. Til tider hørtes stemmer, men hvilke? Pludselig detonerede en granat lige i nærheden af os, og vi søgte dækning med næsen mod jorden. To underofficerer sprang op for at finde bedre dækning, men samtidig eksploderede den næste granat. Begge blev ramt i arme og ben. Splinterne fra en tredje granat ramte en af mine ordonnanskammerater. Vi trykkede os ned

Lauffaux. I baggrunden træerne langs Chemin des Dames. I forgrunden faldne franskmænd – 6.6.1940.

i jorden så flade som frimærker og ventede på den næste granat. Nu syntes vi, at vi hørte tyske stemmer og råbte. Svaret var maskingeværsalver. Så råbte vi af vore lungers fulde kraft: »Stands skydningen! Egne tropper!«. Det hjalp. Men fjenden sendte os en ny ladning granater. Vor råben havde røbet, hvor vi var. Kunne vi dog blot slippe ud af denne heksekeddel.

Efter nogen vandring traf vi så bataljonschefen og hans ordonnans-officer. Også de var gået vild og var revet over, og der sad fjendt-Forbindelserne mellem enhederne var revet over, og der sad fjendtlige maskingeværreder bag os. Længere fremme fandt vi grøfter, som sandsynligvis var gamle skyttegrave fra 1914-18. Og så pludselig var skovbrynet der. Hvilken lettelse. Vi så ud over et bakket landskab, hvor alt var roligt. Længere fremme løb den berømte franske landevej »Chemin des Dames«, og her så vi et fransk batteri blive kørt bort.

Et rekognosceringsfly kredsede over os og kastede en melding ned: »Eggen fri for fjender«. Alle åndede lettet op.

Vi skal grave os ned for natten. Et stykke fremme brænder en gård. Soldaterne strømmer derhen for at få fyldt deres feltflasker. En enkelt franskmænd må have siddet tilbage et sted, for det lykkedes ham at skyde en af vore soldater ned, mens han stod ved brønden for at fylde sin flaske.

Dagens tab for kompagniet var én falden og syv sårede. Ilddåben havde været hård.

Fredag 7. juni: Alt er roligt omkring os, og under nogle skyggefulde træer sidder vi og småsnakker om dagen i går. Nogle skriver breve. Natten er gået fredeligt, sovet har vi også.

Vi samles i marchorden kl. 7 og lader snart Pinon-skoven bag os. Vejen fører forbi den brændende gård, og pludselig falder der skud. Projektiler flyver om ørerne på os. To granater var nok til at gøre det af med den modstandsrede, hvorfra der blev skudt. En halv snes franske alpejægere, virkelig tapre soldater, kom nu frem med oprakte arme. En tysk soldat var blevet dræbt, ramt i hovedet. Efter dette intermezzo fortsatte vi marchen.

På begge sider af landevejen ligger døde franskmænd, og materiel ligger spredt rundt omkring. Ti minutter senere når vi det fra 1914-18 berømte Laffaux-hjørne. Her var armékorps-kommandøren, general Ritter von Speck, lige landet med sin Fiseler-Storck, og han hilser på os med venlige og opmuntrende ord. Hans grå hår og muntre og smilende ansigt passer kun dårligt til krig og brutalitet.

Frankrigs store og brede landevej »Chemin des Dames« er nået. Det var her, Adolf Hitler skal have kæmpet som soldat i den første krig, og det var over denne egn, at Hermann Göring udførte sine første rekognosceringsflyvninger. At kampene dengang havde været meget hårde, så vi tegn på. Skoven bar tydeligt mærker af det endnu. Men selve Frankrigs Damevej syntes at have rystet krigens spor af sig med de pæne store allétræer på begge sider af den sorte asfalt. En mindesten ved vejen fortæller om fædrenes valplads. Lidt senere taler friske bombekraterer deres nutidige sprog. På begge sider af vejen har tyske jagerbombere kastet sprængbomber. Selve vejen var ikke ramt. Bomberne var ikke beregnet til at ødelægge vejen, men til med deres utallige splinter at ødelægge marcherende kolonner. Det var virkelig præcisionsbombning.

Noget senere passerer vi en kirkegård, hvor kirkegårdsmuren var forsynet med skydeskår, og bag muren lå masser af ammunition. En kirkegård udbygget som et støttepunkt.

Lidt længere fremme slår pludselig granat efter granat ned omkring os. Fjenden har fra sine observationsposter set vores opmarch og forsøger nu at skyde os sønder og sammen. Det lykkes os at komme i dækning i nogle kridthuler, der ligeledes er kendt fra krigen 1914-18.

Beskydningen indstilles i perioder, og vi forsøger at komme læn-

gere frem. I et vejsving kommer et nyt granat-overfald. Fire mand bliver liggende hårdt sårede. Det ser ud, som om en hob blodigt kød er slængt ud på vejen. De bliver aldrig til mennesker mere. I brøklede af sekunder var krigens gru og brutalitet afsløret.

Vi når frem til en mindre forstad til byen Soissons. Et vejskilt fortæller, at der er 100,6 km til Paris. Vore brødtasker er tomme, men i et af husene i den mennesketomme by finder vi et stort lerfad med nedlagte æg, et andet sted noget sukker og lidt kakao. Også et glas med syltede blomster fandt vi.

Da det lod til at skulle være lidt, før vi skulle videre, hentede vi stole fra husene ud på fortovet og gjorde os det mageligt. Fjendens middagshilsen ude på landevejen var glemt, men vi blev mindet om den, da sanitetssoldaterne kom forbi. De lignede mere slagtere end soldater. Der havde været mange sårede og en del døde.

En af sanitetssoldaterne gik ind i et hus for at hente sig en stol. Da han kom til at lave lidt støj inde i huset, sprang en underofficer fra 4. kompagni op og råbte: »Hvem derinde?«. Da han ikke fik noget svar og ikke kunne se ind, fordi vinduerne sad for højt oppe, skød han ind igennem vinduerne. I samme øjeblik kom sanitetssoldaten ud af døren med en stol og spurgte forbavset, hvad der dog var løs. Det lo vi meget af.

En time senere går det atter fremad, skridt for skridt langs byens eneste lange gade. Overalt flyder det med æggeskaller. Vi skeler til husene, for i morges fik en rekognosceringsafdeling en meget varm modtagelse med skud fra hustagene. Hist og her er der halvfærdige barrikader bygget op i stor hast af vogne, biler, møbler, sten, sand-sække og meget andet. Der er noget uhyggeligt over en død by.

En maskingeværssalve tvinger os ind i gadedøre og bag træer. Geværerne afsikres, pistolerne ligger spændt og usikret i hånden. Sikringsstiften i håndgranaterne skrues løs. Klar til gadekamp, men intet sker.

Husene går igennem, og hjørnehusene besættes ved den eneste endnu ikke sprængte bro over Aisnefloden. I beværtningen »Tahito-Bar« finder vi sodavand og vin. Herligt at få det ned gennem en udtørret hals. Lidt konserver og nogle bær finder vi et andet sted, men igen slår granater ned omkring os. I de tilstødende gader knitrer nogle maskingeværer, og pludselig kommer fra en sidegade et enligt æsel sjokkende og løber lige ind i en salve fra vort maskingevær. Det lægger sig besindigt på siden – død.

Ved 19.30-tiden opgiver vi stillingen uden forsøg på at storme

broen. Vi trækker os tilbage, og i dækning i en grøft forsøger vi at få lidt søvn, mens granaterne tordner hen over os. Fosforprojektiler lyser op under en stjerneklar nattehimmel, og vi hører mundingskaldene fra den livlige geværskydning. Denne underlige knitren skal man vænne sig til. Ingeniør-soldater, der kommer tilbage langs grøften, fortæller, at der er et sandt helvede foran os. De bander stygt og vil ikke frem igen. Fjenden havde overdænget dem med projektiler.

Vi skal længere frem. Grøften er hørt op, og vi må grave os ned. Spaderne kommer frem, men vi gør ikke meget ved det og får kun lavet et lille hul. Da vi støder på kridtgrund, mister vi helt lysten. Til gengæld kommer vi til at ligne snemænd.

Lørdag 8. juni: Da det begynder at lysne: fremad igen. Ad en ny grøft i retning mod floden, igennem en hvedemark og lidt skov. Gang på gang tvinger fjendens maskingeværer os til at søge dækning. I skovtykningen møder et frygteligt syn os. Ødelagt flodmateriel, personlige udrustningsgenstande som gasmasker, stålhelme, brødtasker o.s.v. ligger spredt omkring og imellem alt dette sønderskudte, lemlæstede mennesker – engang håbefulde unge mænd, nu kun tavse vidnesbyrd om krigens hæslige, udslettende ansigt. Livet afløst af dødens kulde. Her og der skriger soldater op, ramt af projektiler, men der er ikke tid til at tage sig af dem. De må klare sig selv, indtil sanitetsfolkene kan tage sig af dem.

Aisne-floden i rolig idyl.

I flodbreddens krat godt camouflerede maskingeværreder.

Fjenden sidder godt gravet ned på den anden side af floden - camoufleret så vi ikke kan se ham – og kan uhindret overdænge os med morderisk ild. Men lige meget – over floden skal vi. Artilleriet kunne ikke hjælpe os, da vi lå indenfor dets spredningsområde, og ingeniør-afdelingerne er gået tilbage. Svære våben kunne ikke hentes frem. Vi måtte klare os selv.

Vore maskingeværer hamrer løs på den modsatte bred, og i ly af denne ildbeskyttelse gøres de to første gummibåde klar. Den første båd førtes af kompagniføreren, men lige ved flodbredden faldt hans fire folk om, døde eller sårede i den fjendtlige kugleregner. Kompagniføreren stod alene oprejst midt i kugleregneren uden en skramme. Gummibåden var gennemhullet.

Stående bag et træ leder han den næste båd frem. Kommandoråb, maskingeværernes larm og de såredes skrig gør flodbredden til et helvede med en infernalsk støj. Ingen kan høre ørenlyd. Båden støder fra, og fjendens ild bliver til en orkan. En kammerat bliver ramt og falder bagover i vandet, så en til. Begge går til bunds tvunget ned af den tunge udrustning. En tredje bliver ramt, og båden driver med strømmen. En tredje båd går ud. En af kammeraterne får et strejfskud i kinden og to skud gennem stålhelmen uden at såre ham. Men båden når over. En bliver ramt, da han springer i land. Den voldsomme maskingeværskydning fortsætter. To mand bliver ramt, da de er kommet på land, og så er der kun en underofficer tilbage til alene

Den store åbne plæne, der skulle forceres, med betonbunker i baggrunden.

at tage kampen op støttet af vore maskingeværer. Han har opdaget en bunker, som han sætter ud af spillet med en håndgranat. Nu er de næste både på vej. Jeg er med en af dem. Flere franske bunkere bringes til tavshed med håndgranater, og de sidste fjendtlige soldater overgiver sig. Der falder ro over flodbredden, og længere oppe af floden sætter 2. bataljon over.

En stor, flad slette foran os. Længere mod syd høj 94 og landsbyen Villeneuve St. Germain, dagens mål. Nærmest nogle bygninger og tårne, vandværket. Vi ligger ved floden i brændende sol, og fjenden er atter begyndt at røre på sig fra usynlige stillinger. Vore stålhelme er som glødende jern at røre ved. Vi kan ikke røre meget på os, for ustandselig får vi salver fra franske maskingeværer.

Ingeniørerne havde nu i gummibåde fået et par 3,7 centimeters antitankkanoner over floden. De blev bragt i stilling og skulle understøtte vort angreb mod nogle betonbunkers foran os. Aldrig så snart havde ordren »Fremad march« lydt, før en morderisk ild brød løs fra bunkerne, fra jordstillinger og fra trætoppene. Ny ordre: »Fremad enkeltvis«, men også det var umuligt. Vi kunne ikke røre os. I ildpauserne forsøgte vi et spring fremad, men straks brød ilden løs igen. Overalt hørtes råb efter sanitetsfolkene, men de kunne langtfra overkomme alt. Ofte måtte de ligge længe og vente, før de kunne gøre springet til den næste. Efter to timers forgæves forsøg tilbage til udgangsstillingerne. Ny opstilling. Fjendtlige kampflyvere over os, men

Vandværket med betonbunkeren til venstre.

bag os er antiluftskytset i gang. Højst 10 skud, så styrter den ene maskine ned. De andre drejer af og forsvinder. Lidt senere er tyske rekognosceringsfly over linierne.

Atter træder vi an til angreb, men 200 meter fremme, lige ved en kartoffelmark, går det løs igen. Lige til højre for mig ligger tre faldne soldater. De fjendtlige projektiler slår ned lige foran mig, og jeg ser tydeligt de små støvskyer, de rejser. Jeg presser mig ned mod jorden. Så snart ilden standser, får jeg løsnet min spade og begynder at grave løs for at få lidt mere dækning. Bliver atter heftigt beskudt. Projektiler slår ned lige foran min stålhelmskant. Jord sprøjter mig i ansigtet. Projektiler hviner tæt forbi mig.

For mit indre blik passerer alle mine kære derhjemme. Jeg føler virkelig angst. Dette her kan jeg ikke klare alene. Krampagtigt trykkes hovedet nedad, og stille beder jeg mit fadervor, beder om en skærmende hånd og kraft til at klare det, der måtte komme. Der gik vel nogle minutter sådan, og jeg følte mig mere rolig. Ængstelsen var veget.

Foran mig var vandværket begyndt at brænde, og nogle vandbeholdere var gennemskudt. Så kommer atter ordren: »Enkeltvis fremad«. Jeg springer op og frem og ned igen. Der falder skud, men dog kun fra geværer. Op og frem, igen og igen. Snart står jeg foran det brændende vandværk. Inde i maskinhallen løber en vandhane. Jeg kan ikke modstå fristelsen og går ind, skønt taget står i flammer. Og

jeg drak og drak af mine hule hænder det kolde, friske vand. Fyldte min feltflaske – drak igen af en stor spand. Herligt!

Kampen var ved at ebbe ud. Jeg var kommet væk fra mit kompagni under de sidste timers kamp og måtte nu til at søge efter det. Da vi ikke kunne få de sårede væk, påtog jeg mig at få fat i et par sanitetsfolk, fandt en cykle ved floden og kørte over den nybyggede gangbro til forbindingspladsen, hvor jeg underrettede lægerne om de sårede ved vandværket. På pladsen lå og sad mange sårede mellem hinanden, en del døde lå tildækkede.

Oppe på høj 94 finder jeg mine delingskammerater og vor kompagnichef. Det blev en stormende modtagelse, håndtrykkene var varme og kraftige, og alt var så hjerteligt, at jeg blev helt desorienteret. Forklaringen var, at de havde troet, at jeg var blandt de dræbte, og her kom jeg så lyslevende og uden en skramme.

I de sidste timer var der bl.a. sket det, at adjudanten ved infanteri regiment 501 var kommet frem til 2. bataljon for at udpege mål og retning for fremstødet. Han rakte armen frem mod høj 94: »Det er jeres angrebsmål!« – og i samme øjeblik faldt han sammen dødeligt ramt. Jeg kunne ikke lade være med at sige til mig selv: En forbitret modstander af det danske i Sydslesvig mindre, dr. Alnor fra Kiels universitet, forfatteren til den berygtede »Handbuch zur Schleswigschen Frage«.

Kampen var endt, og de sidste franskmænd havde overgivet sig. I vort kompagni ni døde, én savnet, 20 sårede, heraf mange hårdt såret. Et par lettere sårede bliver ved kompagniet. En del materiel er gået tabt. 30 fanger havde vi taget. De samlede tab ved regimentet og divisionen kender vi ikke. Det fortælles, at general Dennerlein blev ramt ved overgangen over floden af en granatsplint i lungen og måtte bæres tilbage.

Endelig kan vi gå til hvile, men jorden er hård. Der er dog en kammerat, der får en lys idé, og snart efter er vi alle i gang med fra den forladte landsby at slæbe dyner og tæpper. Vi skal have det rart, varmt og blødt i nat.

Tyske flyvere kaster i skumringen deres last mod de slagne franske tropper noget syd for os, og vi ser lyskugler gå til vejrs langt fremme. Det er den motoriserede nabodivision på landevejen fra Reims og syd på. Efter dette gennembrud i Weygand-linien har franskmændene ikke noget virkeligt forsvarssystem mere. Deres tilbagetog vil blive flugt, hvis det tyske pres kan opretholdes. Officererne taler om, at den franske modstandskraft i sin helhed vil være brudt. Vi får se. . .

Pludselig går vore tanker en anden vej. Vi får mad, og glade bliver vi. I fire dage har vi ikke fået noget ordentligt at spise, men nu er der pølse, smør og brød, kaffe, cigaretter og bolcher. Og som prikken over i'et: post hjemmefra for første gang siden Lüneburg hede.

Nu kan vi sove. Dog ikke længe, for fjendens fly kommer over os vejledet af de brændende huse i landsbyen. Vi får travlt med at dække vore forræderisk hvide lagner med teltdug og andet. Bomberne falder i de brændende huse. En tysk natjager fordriver fredsforstyrrelserne.

Fangernes og flygtningenes store skarer

Søndag 9. juni: En del af kompagniet skal ind til Soissons for at deltage i en parade for armékommandøren. Vi andre tog fat på at finde vore faldne kammerater og bære dem hen til en grusgrav. Her blev alle faldne fra bataljonen begravet. Der blev gravet en række jordhuller, de døde lagt ned, og jorden fyldt over. Der blev pyntet med lidt hvide sten, der lagdes som et jernkors, gravene blev afgrænset af opsamlede patronhylstre, og nogle blomster blev lagt på. Et trækors blev tømret sammen, og med farveblyanter blev skrevet navn og dato. De faldnes stålhelme blev lagt foran korset. Begravelsen var endt.

De faldnes efterladte ting blev ordnet, det som var taget ud af deres lommer og deres vielsesringe eller signetringe. Ved enkelte kunne ringen først tages af, når fingeren var brækket. Jo, krigen er hård og brutal lige til det sidste. De efterladte ting bliver af kompagniet sendt til de faldnes pårørende.

Det siges, at der i løbet af natten er taget 100 franskmænd til fange. To skal straks være blevet skudt, en tysker fra Dresden og en tysk jøde. De var flygtet for nogle år siden og gjorde nu tjeneste i den franske hær.

Min kammerat Hermann og jeg går en tur ind i landsbyen for at lede efter noget spiseligt. Vi er altid sultne. Vi finder lidt hensyltede

De faldne begraves ved randen af en grusgrav. 9.6.1940.

sager og nogle æg, og vi spiser tingene efterhånden som vi finder dem. Drikkevarer finder vi ikke, men til gengæld tøj. Vi får rent undertøj og strømper – og manchetskjorter. Stolte og veltilfredse vender vi tilbage til kammeraterne i hvide skjorter med stivet bryst. De blev helt grønne af misundelse.

Ude på landevejen kører motoriserede tropper og artilleri frem, efter at vi har skabt fri bane i dette ugunstige terræn. Terrænet var så vanskeligt, sumpet og med små vandløb, at gennembruddet af Weygand-linien havde måttet gennemføres uden understøttelse af tunge våben. Vi var venstre arm og den forreste del af den tang, som skulle lægges om Paris. Nu er vejen åben for de hurtige tropper, der skal forhindre franskmændene i at få et pusterum. Det blev sagt, at kampene i disse dage ikke har været mindre hårde end i 1914-18, ren infanterifægtning.

Om aftenen afmarch til Soissons. Alle veje fyldt med tropper af alle slags. Vi går ind i byen ad brede gader og alléer, ødelæggelserne er ringe. Et sted passerer vi en kaserne, og jeg kunne i ro og mag fotografere. Hidtil havde jeg altid måttet snyde mig til det.

På en stor åben plads er der rejst et mindesmærke for den første verdenskrig. Mærkeligt at stå og se på det. Nu blot en snes år senere står tyske tropper på de samme steder. Vejskiltene fortæller, at der er 97 km til Paris, 37 til Compiègne og 35 til Laon. Cirka 30 km har vi altså kæmpet os frem fod for fod. Og her på pladsen med mindes-

Mindesmærke fra den 1. verdenskrig i Soissons, juni 1940.

mærket for 1914-18 må vi erkende, at franskmændene kæmpede sejt og tappert for at forsvare deres land. Mange faldt for at spærre fjenden vej ind igennem det Frankrig, som de elskede. Taler tyske rygter sandt, var kampen om Weygand-linien måske den sidste store kraftanstrengelse i et nu begyndende fransk sammenbrud.

De motoriserede tropper holder overalt i byen og lægger alt tænkeligt på deres vogne, madrasser, vin, chokolade, kiks o.s.v. Byen er forladt af befolkningen, og vi får kompagnivis anvist en gade, hvor vi skal finde kvarter og blive indtil videre. Plyndring er forbudt. Vi må altså ikke gå ind i forretninger og hente vin og chokolade eller andet godt. Men de motoriserede lægger bare på. Forstå det, hvem der kan.

Vi får hurtigt undersøgt, om der skjuler sig franske soldater i den lille pæne gade Rue de Cordeliers. Der er ingen, og i nummer 20 på 3. sal opslår vi fra delingsstaben kvarter. Lejligheden tilhørte en fransk politiofficer, det viste uniformerne i skabet. Det var en nydelig 3 værelses lejlighed, og i skabe og kældre fandt vi alt, hvad vi kunne ønske os. Det tog ikke lang tid at få tilberedt et veldækket aftensbord. 100 æg i et lerbæger i kælderen dannede et godt grundlag. For første gang i lange tider sad vi pænt om et bord med porcelæn, kniv og gaffel og dug. Og efter en hyggesnak bagefter gik vi i seng – i en rigtig seng med fjedermadrasser og hvidt sengetøj.

Mandag 10. juni: Først ved middagstid vågnede vi og stak næserne ud af de dejlige senge. Man fortalte os, at franske flyvere ved 1-tiden om natten havde kastet bomber over byen, og at en af dem var gået ned i gadekrydset mindre end 100 meter fra vores kvarter. Vi havde sovet som sten.

Vi foranstaltede en større renselsesfest fra top til tå, vaskede tøj og lavede ordentlig og rigelig mad. Vi fandt et par tennisketchere i lejligheden, og på en tennisbane bag huset fik Hermann og jeg os en fin match. Et par gange blev vi afbrudt i spillet af franske flyvere, der kredsede over byen, men de blev hurtigt fordrevet af spærreilden.

Aftenen gik med at snakke – og tømme et batteri flasker.

Lørdag 15. juni: Jeg har lige været hos bataljonslægen med mavevrøvl, og han har beordret let kost og fritaget mig for marchen i morgen – jeg skal køre i bil. Nu prøver jeg at samle ugens begivenheder, for megen tid til at føre dagbog blev der ikke.

Efter at vi havde hygget os i »vor bolig« med mad og drikke og søvn blev der tirsdag givet ordre til hurtigt opbrud. Fjenden ydede

Langs med »den hvide landevej« fra Brum i øst og til St. Pormic's kyst i vest.

hård modstand ved Marne-floden, og vi skulle sættes ind for at fremtvinge overgangen. Det var ved at blive mørkt, da vi forlod byen, det regnede, og ustandselig måtte vi standse, fordi vejene var proppet med motoriserede enheder. Ved midnatstid fik vi halvanden times søvn på asfalten. Ved dag gry kom vi igennem en lille snavset by Hartennes frem til en landsby, hvor vi fik anvist kvarter. Først måtte vi dog begrave en falden neger. Der synes at være en del sorte blandt franskmændene forude.

Rygtet fortalte, at Marne-floden var overskredet, og at general Speck var faldet. Han var i forreste linie, gav ordre til at storme og greb selv et gevær og gik i spidsen. Floden blev overskredet, men selv blev han dræbt. Hans sidste ord til de soldater, der tog sig af ham, var: »Vær ikke urolige, I har jo oberst Lanz«.

Ordre til hurtig afmarch. Franskmændene må ikke få ro. Marne har været et mareridt for tyske militære, 1914 måtte ikke gentage sig. Det skal forhindres, at tropperne fra Paris og fra Maginotlinien får forbindelse med hinanden.

Vi passerer Marne-floden. Château Thierry er slemt medtaget, og vi ser ødelagt materiel i store mængder. Kampen har været hård. En mængde fanger føres forbi med ikke så få negre iblandt.

Det går nu ad biveje mod sydøst. Kvarter i Courbain, men efter få timers søvn af sted igen. Solen skinner varmt fra en skyfri himmel, og støvet fra vejen står op i skyer. De elendige veje, som vi nu følger, gør fødderne ømme. De motoriserede farer af sted på de gode asfaltveje. Vi slår telte op i en skov. Hver mand har en trekantet teltdug, og de knappes sammen til lange, lave telte.

Tidligt om morgenen videre sydpå gennem et smukt, skovrigt landskab, hvor krigsskaderne er ubetydelige. Byerne Lachy og Verdey lå på vor vej, den noget større by Sézanne går vi udenom. De større byer er også forbeholdt de motoriserede. Da vi passerer hovedvejen fra Sézanne til Esternay, standser en personbil udfor os, og en soldat uddeler aviser. Det var en frontavis, og den bragte nyheder fra omverdenen, som vi ikke kendte til. Vi havde levet i en lukket verden med vore egne problemer. Frontavisen fortalte om den tyske sejr og nedtromlingen af Frankrig. Ikke særlig opbyggeligt.

Ved Pont sur Seine gøres holdt, efter at hovedvejen er passeret. I en dal fandt vi et fransk militærdepot, og alle fik travlt med at slæbe kasser med konserver og andet til feltkøkkener og trosvogne. Hver mand fik en halvkilo-dåse kød, og hvorhen man så, lå kammeraterne i færd med at åbne dåserne, eventuelt med bajonetten, og hugge i sig

med kniv, gaffel - eller fingre. Vi havde lært at leve som landsknægte.

Efter en dagsmarch på 52 km kvarter i St. Aubin, men tidligt næste morgen sparkede og pressede vi igen vore ømme fødder ind i støvlerne.

Uendelige tog af franskmænd, negre og arabere passerer os, alle på vej mod nord i fangenskab. Et trist billede. Trætte, lasede i tøj, mange gik på bare ben. Kun få tyske soldater, de fleste på cykle, fulgte disse endeløse tog. Den franske armés nederlag må have været knusende, siden kompagni efter kompagni, ja regiment efter regiment, modløse og tilsyneladende uden livsvilje vandrer i fangenskab. Det var nærmest ufatteligt for os, der hastede sydpå for at fuldbyrde Frankrigs sammenbrud, mens franske soldater må vandre den modsatte vej.

Søndag 16. juni: Jeg var kommet op at køre med en lille fransk lastbil, men den havde nykker. Ustandselig druknede svømmeren. Vi bandt svømmernålen fast med et stykke gazebind, og så gik det igen et stykke. Et antiluftskytsbatteri kørte forbi og hev hele æsker med fin blokchokolade over til os. De må have fundet et større lager.

I byen Sens gik livet tilsyneladende sin vante gang, og folk kikkede blot lidt nysgerigt på soldaterne. Da vi fik nye vanskeligheder med bilen, besluttede vi at forsøge på at rekvirere en anden vogn. I den næste by gjorde vi holdt foran en større bygning med søjlegang. En fin, ret ny Citroën kørte op ved siden af os, og samtidig dukkede en politibetjent op. Han sagde noget til de to herrer i bilen, så på deres legitimationspapirer, forlangte bilens nøgler og vendte sig imod os. Han gav os nøglerne og sagde: »S'il vous plait monsieur, le camion pour vous« – værsgod mine herrer, bilen er Deres!

Befippede så vi på den smilende betjent og de to franskmænd, der slukørede drog af sted med en bylt under armen. Men vi fik hurtigt vore ting over i den flotte personvogn og følte os som grever, da vi kørte videre gennem byen. Da vi nåede frem til kompagniet, blev vi modtaget med høje råb, og vi måtte gang på gang fortælle om, hvordan vi havde fået en bil foræret uden at have bedt om den.

Det fortælles nu til aften, at den franske hær er drevet over Loirefloden stærkt forfulgt af tyske tropper. Mange dage kan det ikke vare, før Frankrig må overgive sig. Paris er erklæret for åben by.

Tirsdag 18. juni: Glæden over kompagniets nye bil varede kun kort. Inden afmarchen i går morges kom en armébefaling, der satte en

stopper for brugen af rekvirerede biler m.m. Så var jeg atter blandt de trampende, også kaldet »Fusslappengeschwader«.

Billedet på landevejene er blevet et andet. Forleden var det de utallige franske soldater på vej mod nord i krigsfangenskab. Nu er det den flygtede civilbefolkning, der er vendt om og søger mod nord til deres måske ødelagte hjem. Alle veje fyldt med flygtninge, unge og gamle, mænd, kvinder og børn, dog ikke unge mænd. Travende med bylter på nakken, med belæssede cykler, barnevogne og kasser. Enkelte biler og biler med heste forspændt, mange slags hestekøretøjer – og trillebøre. Nød, elendighed og angst lyste dem ud af øjnene. Mange gamle åbenbart stærkt medtaget af strabadser og barske oplevelser. Adskillige af dem var jo pludselig havnet mellem to kæmpende fronter, hvor bomber og granater hamrede ind imellem disse ynkverdige, ubeskyttede mennesker.

Hist og her opstod uro, og der hørtes jamren og klagen, ofte fordi soldater gik hen og tog f.eks. en cykle, der lå på et køretøj. Det skete også, at soldater spændte hestene fra en flygtningefamilies køretøj. Her så man herrefolkets, sejrherrenes natur. Vor kompagnichef havde forbudt enhver form for rekvirering, specielt når det drejede sig om flygtninge, men . . .

Hjertet krympede sig over, hvad vi så. Det var et andet af krigens ansigter, krigen mod kvinder, børn og gamle.

I den lille købstad St. Mauries, hvor vi fik kvarter, var folk skræmte og ængstelige. De vågede over alle vore bevægelser, klar over at soldaterne tog, hvad de ville have. Vor største interesse var fjerkræ, kaniner og vin, for at spise og drikke er landsknægtens alfa og omega. Og så et sovested.

Onsdag 19. juni: Ordre til afmarch hen på formiddagen med besked om, at vi kun skulle gå 12 kilometer til et foreløbigt kvarter. Alt under 20 kilometer kaldte vi en frokosttur, for den gav en passende appetit. Alt over 50 kilometer synes vi burde forbydes. Det er plageri.

Le Charme tog imod os med den samme mistillid, som vi havde mødt i andre småbyer. En del huse var tomme, og her blev vi indkvarteret. Dog blev en del familier beordret til at flytte sammen, så der kunne blive plads til os. Vi nød tanken om, at vi skulle blive her en tid.

Torsdag 20. juni: Nu til morgen appel med ordre om at bringe vor udrustning helt i orden og besked om, at der vil blive bekendtgjort

tjenesteplan. Hilsepligten genindføres, og vi skal være reglementeret uniformeret, når vi forlader husene. Vi troede ikke vore egne øren. Det lød, som om vi var på en kaserne, og den tone bryder vi os ikke om. Vi føler os mere som landsknægte.

Kompagniet fik ordre til at lede flygtningestrømmen ad bestemte veje, og her lærte vi mere om den frygtelige skæbne, der er faret hen over Frankrig. Disse flygtninge måtte daglig slæbe sig måske 25 kilometer frem, svage og afkræftede som de fleste var efter ugers dårlige ernæring og overnatning under åben himmel eller i lader. Man måtte forbavses over den tapperhed, hvormed de bar deres skæbne.

Tror De, vort hjem endnu eksisterer, kunne de spørge? Det var svært at svare, når man vidste, at deres hjemegn var hårdt mærket af kampe. Uvisheden om en fars, en mands eller en søns skæbne i hele dette ragnarok lå som en mørk sky over manges sind.

Fredag 21. juni: Nu til aften ringede pludselig alle kirkeklokker. Freden blev forkyndt! Frankrig havde overgivet sig på nåde og unåde. Det fortælles, at det er sket i den samme jernbanevogn, som blev brugt i 1918, da den krig blev afsluttet. Hitler skal have været til stede og have deltaget i indmarchen i Paris.

Betyder klokkeringningen fred, eller bliver det blot en pause i en fortsat krig? Vi kan foreløbig gå til ro uden større bekymring for, hvad der vil ske i morgen, men de mange ude på landevejene? Hvad har klokkerne sagt dem? Vil de føle krigens umenneskelighed og hårdhed endnu stærkere i fortvivlelsen over deres fædrelands skæbne? Er alt dette blot et kapitel i et større drama, som vi endnu ikke kan erkende omfanget af?

Tankerne går til de øvrige besatte områder, hvor krigen har raset, til Danmark og til vor egen landsdel, til familie og venner og de tab, de har lidt. Var det virkelig fredsklokker, der ringede? Fik man dog blot noget reelt at vide. Den afstumpede, ensrettede orientering er til at fortvivle over.

Fredag 5. juli: Fra det, som armékommandoen kaldte forfølgelsesfægtninger, er vi nu overgået til sikring af demarkationslinien, og heri indgår at få de franske flygtninge ledet af de rette veje tilbage. Det er ikke nogen behagelig opgave. En aften kom et mindre »træk« ind i landsbyen. En del hørte hjemme her, men fandt tyske soldater i deres huse og måtte flytte ind til naboer. En kvinde, bleg og forpint af fødselsveer, blev løftet ned fra en tohjulet hestevogn og båret ind i en

lade. Her skulle hun i en utæt og uren lade skænke et nyt liv midt i al elendigheden. Barnet blev født i løbet af natten.

En ting, der forbavser os gang på gang, er at se de franske kvinder under primitive forhold og stadig på vandring pudrede og sminkede. De dårlige muligheder for at vaske sig blev der bødet på med pudder og læbestift.

Dagene gik nu igen med eksercits, sport og appel. Om eftermiddagen badede vi, og i en nærliggende købstad kunne vi købe ind. Det blev mest til smør, pålæg og drikkevarer, og det var vitterlig ikke små mængder af de flydende sager, der gled ned under aftenernes tjenestefri samvær.

Så en morgen, da vi var trådt an til appel og vor »Spiess« bekendtgjorde dagens tjenesteplan, blev der pludselig kommanderet »Ret!« og det lød: »For tapperhed overfor fjenden er følgende blevet forfremmet til »Gefreiter« (underkorporal), og derefter fulgte nogle navne, herunder mit.

Chefen holdt en kort tale og hilste på hver enkelt af os med håndtryk. Han sagde noget om, at vi som krigere havde bestået vor prøve, men nu skulle vi gøres til rigtige soldater. Hvis vi ikke sørgede for at vise kompagniet, at vi kunne mere end andre, skulle han nok sørge for, at der blev fyret op under os. Så skulle vi lære »moderne geografi« efter godt gammelt prøjsisk mønster..

Vi venner os langsomt til en fast tjenesteplan. Der kommer post nu næsten hver dag, og det er rart at høre hjemmefra. Men også dødens bud når os. Venner og kammerater er faldet. Jeg kommer til at tænke på den enlige grav i aftenskumringen i dalen i det sydlige Belgien. Var det sådan en, der blev dem til del?

Den franske landbefolknings livsførelse gør indtryk. De lever meget spartansk efter vores målestok. Madlavning over åben ild er almindelig, renligheden ikke særlig stor. Franskmændene smiler af vores arbejde med at bygge latriner. Den slags synes de ikke er vigtigt. En ordentlig rengjort stald har jeg ikke set.

Befolkningen er efterhånden blevet ret venlig overfor os. Trods forbud mod fraternisering varer det ikke mange dage, før den første soldat meldte sig syg. De franske piger synes at være meget imødekommende. Det kan koste nogle måneders lazaretophold efterfulgt af tre ugers skærpet arrest. Velbekomme!

Lørdag 6. juli: Mine ordonnanskammerater fra 3. deling og jeg er blevet overført til kompagnistaben, og kammeraterne her er overve-

jende rhinlændere og katolikker uden dog at være fanatiske kirketilhængere. Under en aftens diskussion viste det sig, at de ikke var medlemmer af partiet, og det var ikke blide ord, der faldt om f.eks. Hitler-Jugend. Der blev også talt om religion, og der var mange meninger. Til sidst sagde min kammerat Hermann Löhr: »Nu kan I godt gå over til et andet emne, for uden tro på noget ville alt bryde sammen omkring jer. I kan godt nu sidde og gøre nar af alt dette, men jeg tror, at mange af jer i de sidste måneder har lært at bede, selvom I måske ikke vil vedkende jer det«. Der blev tavshed i nogle minutter. Så kom samtalen i gang igen ad andre baner.

Til mig sagde Hermann bagefter: »Der kan du se, hvordan de prøver på at lade som om dette ikke rører dem. De er bange for at lade andre se ind i dem selv og eventuelt blive til grin«.

Jeg måtte fastholde denne episode på baggrund af, hvad dagen i dag viste os.

Vi marcherer atter ad støvede biveje, men rygtet fortæller, at vi skal ligge i hvil hver tredie dag. Det er gode betingelser.

Ved middagstid når vi frem til en lille by La Buniere, og hvad vi her får at se overgår alt, hvad vi hidtil har oplevet. Helt ubeskrivelige ødelæggelser. Det virker som en ond drøm. Så langt vi kunne se lå på begge sider af vejen alle slags motorkøretøjer, våben, ammunition, kampvogne, kanoner, papirer, konservesdåser, feltkøkkener o.s.v. o.s.v. sønderbrudt, sønderskudt, udbrændt, hulter til bulter – et kolossalt kaos. Alt havde her på en ti kilometer strækning været trængt sammen i et sidste forsøg på at slippe over Loire floden bort fra den fremstormende fjende. Men den ene bro i byen Gien kunne ikke klare presset. Franske tropper af alle våbenarter blandet med den flygtende civilbefolkning havde her været stuvet sammen i ét stort virvar. Og ind i denne panikslagne hob af mennesker hamrede den tyske krigsmaskine. Ubeskrivelige scener må have udspillet sig her med død og lemlæstelse. Selve Gien blev bombet sønder og sammen, så gaderne ikke kunne skelnes i ruindyngerne.

Her havde vesterlandsk kultur sat en uhyggelig blomst. Her sluttede den 10 km lange rædslens landevej – »Strasse des Schreckens« som den allerede blev benævnt. Et af det 20. århundredes skændselsdokumenter.

Søndag 7. juli: Vor vej går nu stik vest. Vi følger ikke Loire floden, men afskærer den store flodbue og kan efter 38 kilometers march gå i kvarter i Chaon, en hyggelig lille by med mange småhuse og pæne

Strasse des Schreckens. Skyts, kampvogne, civile køretøjer o.m.a. Kompagnichef Pfeil og hans ordonnans Wingender.

Gien – nær broen over Loire. Gaden er ryddet.

Flygtninge ved Le Charme søger natlogi.

haver. Regimentsmusikken troppede op og spillede en times tid på byens torv. Befolkningen sad sammen med os udenfor husene eller i vinduerne og lyttede. Byens beboere var meget venlige imod os.

Kompagniet er blevet mere bevægeligt, for vi har efterhånden fundet en del cykler. Vort kompagni kan på skift lade 40 mand cykle, og det er ganske behageligt.

Tirsdag 9. juli: Vi er nået til Dhuizon, en lille grim og kedelig by. Sammen med kompagnichefen og stabschefen, Feldwebel Kimpel, fik jeg kvarter i byens viktualieforretning, der blev drevet af en enke midt i fyrrerne og hendes niece på en snes år. Det var et nydeligt hus, og vi følte os snart helt hjemme.

Damerne lavede en dejlig middag til os, efter at vi i deres butik havde købt, hvad de skulle bruge til maden. Dertil en hel del flasker rødvin og hvidvin. I huset var der elektrisk strøm, og det var første gang i syv uger, at vi havde haft glæde af en elektrisk kontakt.

Afmarch klokken halvseks. En drøj dag efter den megen vin om aftenen – 52 kilometers march i den smukke Loire-dal, hvor vi i de følgende dage skal følge flodens løb imod Atlanterhavet.

Onsdag 10. juli: Montcaux havde givet os et godt kvarter, men alt for tidligt skulle vi op. Endnu lå der dis over floddalen, men snart bredte sig et fredfyldt sollys over Loire, og det virkede på os alle. Marchen gik med sang og snak. Nogle kasser champagne blev købt og læsset på trosvognene. Skønt det var forbudt at nyde alkohol under marchen, lød proppernes lystige smæld snart her og der. Med Tours forude får jeg ordre til at cykle ind til byen og undersøge, om der er noget at købe af interesse. Hurtigt klarer jeg de få kilometer ind til byen. En jernbanebro ligger sprængt i floden, men en anden bro er intakt. En del huse omkring broerne er ødelagt, men ellers ser byen ud til at fungere i sin normale rytme. Smukke parkanlæg og pragtfulde bygninger, en virkelig smuk og skyggefuld by. Jeg spadserer lidt i en stor park og nyder det. Ligeledes et dejligt glas koldt øl.

Ødelæggelserne ved broerne stemmer mig igen sørgmodig. En munk i sin brune kutte skrider hen over broen, en kirkens og fredens mand ved ufredens visitkort. Hvor er livet dog fyldt med paradokser.

Fondettes gamle herregård giver os nattely. Dagens 49 kilometer er gået forbavsende let. Humøret er godt overalt, og bag trosvognene knaldede champagnepropperne.

Torsdag 11. juli: Loire-flodens vande glider sagte langs vor march-rute, og vor opmærksomhed fanges af de mange huse, der er bygget ind i bjergsiderne, nogle nydelige, andre lignede mest jordhuler. Tidligt på eftermiddagen nåede vi en pæn lille købstad Allonas. Dagens 48 kilometer var klaret i fin stil.

Kompagnichefen, stabschefen og jeg kom til at bo hos en købmand, der tog meget venligt imod os. Munden stod ikke på ham et øjeblik, og vi skulle høre om hans deltagelse i krigen 1914-18 ved Dardanellerne. Han var meget stolt af at bære en af Frankrigs højeste krigsordener. Han skænkede en snaps for os, der brændte i vort indre helt ned til storetåen. Jeg havde hos en slagter købt tre store koteletter, men dem åd købmandens hund i et ubevogtet øjeblik. Så blev det brød og pålæg – og derefter på café, hvor der i kammeratskabskredsen blev tømt ikke så få flasker fortrinlig solbærlikør.

Stemningen var høj, men hen på aftenen kom meldingen om, at vi skulle være klar til afmarch kl. 2.30.

Det var ved at være lyst, da vi forlod Allonnes, og efter en halv snes kilometer lå Saumurs godsbanegård foran. Nu blev der liv. Vi skulle med toget. Det gik stærkt med at få stuvet alt op, vogne, heste og os selv.

Vi nød turen med tog langs Loire. Meget behageligere end den evindelige traven dag efter dag. Fra Nantes gik det atter nordpå, indtil vi ved middagstid måtte stige ud og læsse af. Videre nord på, endnu 26 kilometer til dagens mål.

Lørdag 13. juli: Petit Auverne hed den lille landsby, vi var havnet i. Vi skal overtage vagttjeneste og blive her i nogen tid. På en bakke midt imellem grå og triste huse ligger en stor kirke. Det har vi undret os over: Selv i ret små bebyggelser ligger store kirker.

Søndag 21. juli: Der er nu gået en uge uden større oplevelser. I mandags indførtes tjenesteplan med eksercits, geværgrebsøvelser og alle de andre hundekunster. Det morede os ikke, og selv korporalerne søgte at snyde lidt, når lejlighed gaves.

Jeg synes selv, at jeg ligner et pakæsel, når jeg møder i fuld krigsmaling: Bælte med patrontaske, stålhelmet, gevær over skulderen, brødtaske, gasmaske hængende over skulderen, bajonet og feltspade. Det er den oppakning, som alle har under march. Herudover har jeg korttaske, signalhorn samt signalpistol med røde, grønne og hvide signalpatroner. Ved fronten eller i alarmsituationer kommer hertil på

ryggen stormbagagen, en let bagage med personligt udstyr, den såkaldte jernration, en 125 grams dåse med kød og en lille dåse kiks, som kun må spises efter særlig ordre, når ingen anden forsyning kan fremskaffes. Udenom det hele var rullet frakke eller tæppe.

Jeg skulle til at øve mig mere på signalhornet, for nu skulle der for alvor blæses Reveille og Retræte. Med en kammerat drog jeg hver eftermiddag lidt udenfor byen. Vi blæste lidt, men ellers tog vi solbad.

Vi havde udmærket kvarter på en gård, hvor folkene var flinke imod os. De plejede at tilberede vor mad, men en aften stod jeg og skulle selv stege medisterpølse. Jeg gik fra komfuret et øjeblik for at hente min smørdåse, og da jeg kom tilbage sprang katten ned fra bordet. Der lå kun en lille stump pølse tilbage. Den kylede jeg i raseri efter katten med mange gloser og høj stemmeføring. Det var dog for galt. Fornylig en hund – og nu en kat!

Overalt boede der flygtninge fra Nordfrankrig, og alle ville høre om, hvor meget krigen havde ødelagt deroppe. Et par kvinder sad en aften på bænken uden for vort kvarter, og da vi kom i snak med dem, spurgte de bl.a., hvor vi havde været. Da vi nævnte Soisson og Villeneuve, gav det et chok i dem. »Vi bor i Villeneuve, er der meget ødelagt«?

Vi følte os ilde til mode, men der var ingen vej tilbage. Vi svarede lidt undvigende. Vi fik nøje beskrevet deres hus og havde netop dette i erindring. Jeg husker tydeligt den dag, da jeg gik op langs slotsparkens mur fra Aisne-floden op til høj 94 og Villeneuve. Det første hus, jeg så, var en del ødelagt af projektiler og brand. Et par af kammera-

»Den store hornist«.

terne havde sat ild på, fordi et par franskmænd ikke ville overgive sig, men blev ved med at forsvare sig inde fra huset.

Nu sad ejerne overfor os og spurgte, om deres hjem endnu stod. Vi sagde: »Ja, det står endnu«. Hvad skulle vi sige andet? Kan en nødløgn ikke undskyldes i en sådan situation?

Mandag 22. juli: Det regnede til morgen, da jeg sammen med hornisten fra 2. deling gik op ad kirkebakken. Søvnige var vi, da vi kl. 6 stod på den brede trappe foran kirkens portal og satte vore horn for munden for at blæse Reveille. Men ak og ve – den første tone var pibende falsk. Vi begyndte forfra. Min kammerat klarede signalet nogenlunde, men jeg gav nogle ynkelige falske toner fra mig. I alle landsbyens vinduer sås grinende og skadefro ansigter, og muntre morgentilråb fulgte os, da vi forsvandt til vore kvarterer. Jeg trøster mig med, at det er prøjsernes egen skyld. Jeg har jo fortalt dem, at jeg er umusikalsk.

Tirsdag 23. juli: Det blev første og sidste gang i går, at der blev blæst Reveille fra kirkebakken i Petit Auvonne. Lidt over midnat standsede en motorcykle ude i gården. Selveste bataljonskommandøren ville tale med chefen. En halv time senere var jeg rundt for at vække delingerne, og da byens folk vågnede, stod vi rede til afmarch. Lastbiler bragte os til en lille, ikke særlig pæn købstad 60 kilometer længere fremme mod flodmundingen. Blains borgere var først ved at stå op, da vi hoppede af på torvet.

Hen på eftermiddagen marcherede vi ud af byen og kom i kvarter på et gammelt slot, der tidligere havde tjent som kvarter for englænderne. Kompagniet fik til opgave at passe en fangelejr og et depot ved slottet.

På vagt ved Atlanterhavskysten

Fredag 26. juli: Som chefens oppasser deltager jeg ikke i den normale tjeneste og har ret frie tøjler med god tid til at se mig om. Blain ligger i et større skovdistrikt, og her er indrettet flere store fangelejr. Fangerne, mange tusinder, alle franskmænd, er beskæftiget med at bringe orden i de store magasiner og med andet oprydningsarbejde. Mand-skabet indkvarteres i nogle halvrunde bølgeblikskure. Sovestederne er sammentømrede lægter overspændt med almindelig hønsetråd. Sammen med chefen flytter jeg ind i en villa lidt fra lejren.

Dagene går stille og roligt. Kompagniet er splittet op i små vagt-hold rundt om i den store lejr og udenfor. Fangerne er rolige. Adskil-lige har pårørende i omegnen, enkelte endda deres hjem i Blain. Fa-milierne møder op om aftenen, og så går de tur i skoven. Om sønda-gen kommer koner og kærestes med madkurve om formiddagen, og så ser vi først fangerne om aftenen efter skovturen. Anderledes med kompagniet. Ingen må forlade lejren. Vi føler det nærmest, som om det var os, der var fangerne.

Jeg havde jo en særstilling og derved lejlighed til at se på omegnen. Til tider tog jeg cyklen til en tur i skoven. Den var ét stort ammuni-tionsdepot udelukkende for luftvåbnet. Rundt i skoven lå bomber i stabler som favnbrænde i en hjemlig skov. Godt at vi slap for at få alle disse bomber i alle størrelser i hovedet!

Tirsdag 1. august: I morges kom der ordre til opbrud. Vi skal afløses af 3. bataljon. Bataljonsstaben, der skulle flytte ind i vores villa, med-bragte et lig, der i sin kiste blev stillet i havehuset med et krigsflag over kisten. Den dødes hjelm blev lagt ovenpå, og på to småborde bagved blev der sat lys. To vagter under gevær stod ved kisten. Det var en motorordonnans, der med sin motorcykle var kørt ind i en stor lastbil og dræbt.

Da villaen af englænderne foruden til meldecentral også havde væ-ret anvendt som kantine, var der her anbragt et automatisk spillein-strument. Ved at putte en mønt i kunne man vælge mellem ti melo-dier. Dette instrument var flyttet ud og stod nu udenfor havehuset. En af 3. bataljons læger, der kom forbi, kikkede nærmere på det mær-kelige instrument og begyndte at pille ved det. Pludselig lød der en værre omgang negermusik. Vagterne ved kisten blev chokerede, og den stakkels læge forsøgte forgæves at standse apparatet. Så styrtede bataljonschefen sig højrød i hovedet over lægen og skældte og truede

med brølende stemme. Den forfjamskede læge fik ikke lejlighed til at forklare sig.

Vi andre kunne ikke holde os alvorlige. En brølende kommandør, en forfjamsket læge i stram retstilling, en hylende og skrigende musikmaskine og to alvorlige ligvagter ved en kiste. Det var en grotesk situation.

Lidt senere afmarch. Alle var glade for at forlade Le Gavre med fangelejrene. 25 kilometer gennem et frodigt landskab. Vinstokkene på markerne var fulde af drueklaser, der snart var modne.

Snart dukkede en mægtig barakby op bestående af de allerede kendte halvrunde bølgeblikbarakker. Store vagttårne med lyskastere var placeret rundt om besat med maskingeværposter. Fangerne var franskmænd, marokkanere, negre, arabere og englændere.

Mens vi marcherede gennem en lille by Savenay bragte en motorordonnans meddelelse om vor kompagnichefs forfremmelse til overløjtnant.

Indkvartering i landsbyen Prinçion, chefen, stabschefen og jeg hos byens slagter. Kort efter at vi var rykket ind, lød der pludselig korsang uden for huset. Kompagniets sangere havde taget opstilling og foredrog en del sange som hyldest til chefen i anledning af forfremmelsen. Han glædede sig meget over denne hilsen og måtte naturligvis byde til kros.

Et af de mange engelske ammunitionsdepoter ved Savenay, august 1940.

Onsdag 2. august: Vi fik ordre til at indrette os for længere tid og bl.a. sørge for ovne til mandskabets opholdsstuer.

En deling afgik straks til bevogtningsopgaver i den ene af de store fangelejre. Hver lejr rummede 10.000 fanger. I en af lejrene fandtes en stor del af Frankrigs storforbrydere. De kom ikke uden for deres barakker. Det samme gjaldt de farvede tropper. Fanger fra Alsace og Lorraine var man begyndt at sende hjem.

Forleden aften prøvede vi at gøre op, hvor langt vi havde marcheret siden den 16. maj, fra Eifelbjergene til Loire flodens munding. Fordelt på 35 marchdage blev det i gennemsnit 27,2 km pr. dag. I alt har vi travet 1060 km. Hertil kom 120 km med tog og 60 km med lastbil. En samlet strækning på 1240 km. Vi håber, at vi ikke skal gå samme vej tilbage.

Søndag 13. august: Dagene går med eksercits, terrænøvelser, appeller og alt det øvrige, der hører prøjseriet til. Og jeg skal ind imellem øve mig på mit signalhorn. Krigsfangerne er sat til at grave luftværnsgrave, bygge latriner og meget andet for os og for egnens befolkning.

Nogle dage efter vor ankomst får jeg ordre til at deltage i nogle timers tjeneste formiddag og eftermiddag i et kursus for underofficerer. Det morer mig absolut ikke. Jeg er ikke spor interesseret i at stige

Negre, franske krigsfanger, i fangelejren ved Savenay, august 1940.

i graderne. Efter to dages forløb er vi alle hæse af kommandosprog-øvelser.

Det brogede liv i fangelejrene giver afveksling og mærkværdige oplevelser. Vagtmandskabet har negre som særlige opvartere, og ofte ser man nogle af disse negre sidde på hug og holde storvask i et par 1 kilos konservesdåser. De hælder forsigtigt vand over kroppen, gnider sig med eller uden sæbe og skyller efter. Men de opvartende boys møder hver morgen i skinnende ren, hvid skjorte.

Marokkanerne og araberne skuler altid uheldsvangert til os. Hver nat prøver en del af dem at flygte. Da engelske fly en nat var over lejren, tændte fangerne bål rundt om. Først da vagtholdet skød med maskingeværer hen over lejren, forsvandt de mange snigende skikkelser. Men stort set var der ellers forbavsende fredeligt i og omkring lejrene.

Kun franskmænd fik lov til at komme ud af lejrene og arbejde i omegnen. Vi fik daglig en halv snes mand til Pinqion. Når de om aftenen blev ført tilbage til lejren, havde de altid deres skuldertasker fyldt med madvarer, som befolkningen havde stukket til dem. Mellem befolkningen og fangerne opstod endog ret intim kontakt. Den af kammeraterne, der havde vagt hos fangerne, lukkede gerne et øje, når en fange gerne ville være alene med en af byens kvinder i et af husene eller bag et havegærde. Bagefter roste fangerne de franske kvinders store og kærlige hjerter.

Fangerne yndede i det hele taget at fortælle om deres oplevelser og erfaringer. En af dem var bordelejer i Paris og kunne i timevis fortælle om alle de skønheder, han havde under sit tag, og han kunne dokumentere sine beretninger med billeder af disse glædespiger. Jo, det var landsknægte-snak. . .

Der gives nu hyppigere orlov, og soldaterne kan tage en pakke på 10 kg med som gaver til dem derhjemme. Alle ser sig om efter gaveindkøb. En dag om ugen kommer en personbil og standser på torvet, og et bord stilles op med trikotage, strømper og en mængde andre varer. Et par franske damer står for bixsen, og alene det er nok til, at soldaterne strømmer til. Så går det løs med handel og snak.

I onsdags fik vi tilbud om at komme med nogle biler til St. Nazaire, og det var jo spændende at skulle se en stor fransk havneby, som vi havde hørt så meget om. Vi gik på caféer og i butikker, og der blev købt gaver. Vi tog byen på kryds og tværs, igennem parker og langs med havnen, og vi nød at færdes nærmest som turister i en by, hvor livet syntes at gå sin vante gang.

I dag søndag kørte vi en række lastbiler i strålende sommervej ud til Atlanterhavet. La Baule er kapitalens badested. Pragtfulde villaer og store flotte hoteller langs med en dejlig bred strand – og et mylder af mennesker. Ligesom i Tivoli i København kører der et tog af minibiler med påhængsvogne, her kan lejes strandkurve, og for 50 centimer kan man leje et æsel til en ridetur langs stranden. Her gik livet, som om verden var i lave igen. Folk lå i hundredvis spredt ud over stranden, franskmænd, negre, mulatter og tyskere i én stor soldyrkende flok.

På hjemturen standsede vi i flodmundingen for at se over til en fransk destroyer, der var løbet på grund efter at være ramt af en stukabombe, som gik ned igennem skorstenen. Fra tid til anden drev lig i land fra skibet.

Vi stoppede også op i St. Nazaire for at se det amerikanske mindesmærke for den amerikanske landgang her i 1917. På en høj støtte står en amerikansk soldat og træder den tyske ørn under fode. Et sværd, han holder i hånden, er anbragt med spidsen på ørnens hoved.

Hvor mærkeligt at vi overalt bliver pænt modtaget. Franskmændene er venlige og indladende, skønt vi har overfaldet deres land og voldt død og ulykke.

Mandag 14. august: Nu får jeg travlt. Det er min tur til orlov. Om fire dage skal kompagnichefen og jeg hjem, han til Hamborg, jeg til Flensborg, han på 1. klasse for officerer, jeg på 3. for landsknægte. Men dejligt bliver det.

Kompagniet får også travlt. Det skal forlægges ud til kysten og gennemføre landgangsøvelser. Man drømmer altså stadig om, at vi skal til England. Men alt det interesserer ikke mig. Jeg skal på orlov, den første i snart ni måneder – og tre uger!

20. august – 9. september: Det var spændende at komme kørende op igennem hjemstavnen, se de kendte steder og nærme sig Flensborg og hjemmet. To døgn indespærring i overfyldte tog blandt fremmede mennesker, men alle opfyldt af de samme forventninger: hjem på orlov.

Det var underligt altsammen de første dage. Virkeligheden var nærmest forrykket. Alt var på en måde nyt og skulle genopleves, for at man helt kunne være hjemme.

Der er meget, man skal høre om, familie og venner, kammeraterne, tilværelsen med rationeringskort og forordninger. Og om far,

der tjenesteforpligtet sejler på havne i Afrika og til franske og tyske havne. Min bror Hans er endnu ikke indkaldt, men passer sit job i automobilfirmaet.

Om forholdene i Danmark er der kun få oplysninger. Forbindelserne er stærkt reducerede. Hvordan tager man besættelsen? Hvordan forholder man sig overfor de tyske soldater? Det er kun lidt man får rede på.

Et utal af besøg rundt i byen. Venlig modtagelse af I.C. Møller i firmaet, morgensang på Duborg skolen med »Den signede dag. . .«.

Dagene og ugerne fløj af sted. Alt er pakket. Næste runde kan begynde, men man er styrket på sjæl og krop. Tiden hjemme har været en stor opmuntring.

Mandag 11. september: Toget nåede til Nantes en sen aften, og nu er tankerne vendt imod kompagniet og kammeraterne der. De ligger vel stadig i Pornichet syd for badebyen La Baule og øver landgang. Men mon det bliver til noget med England?

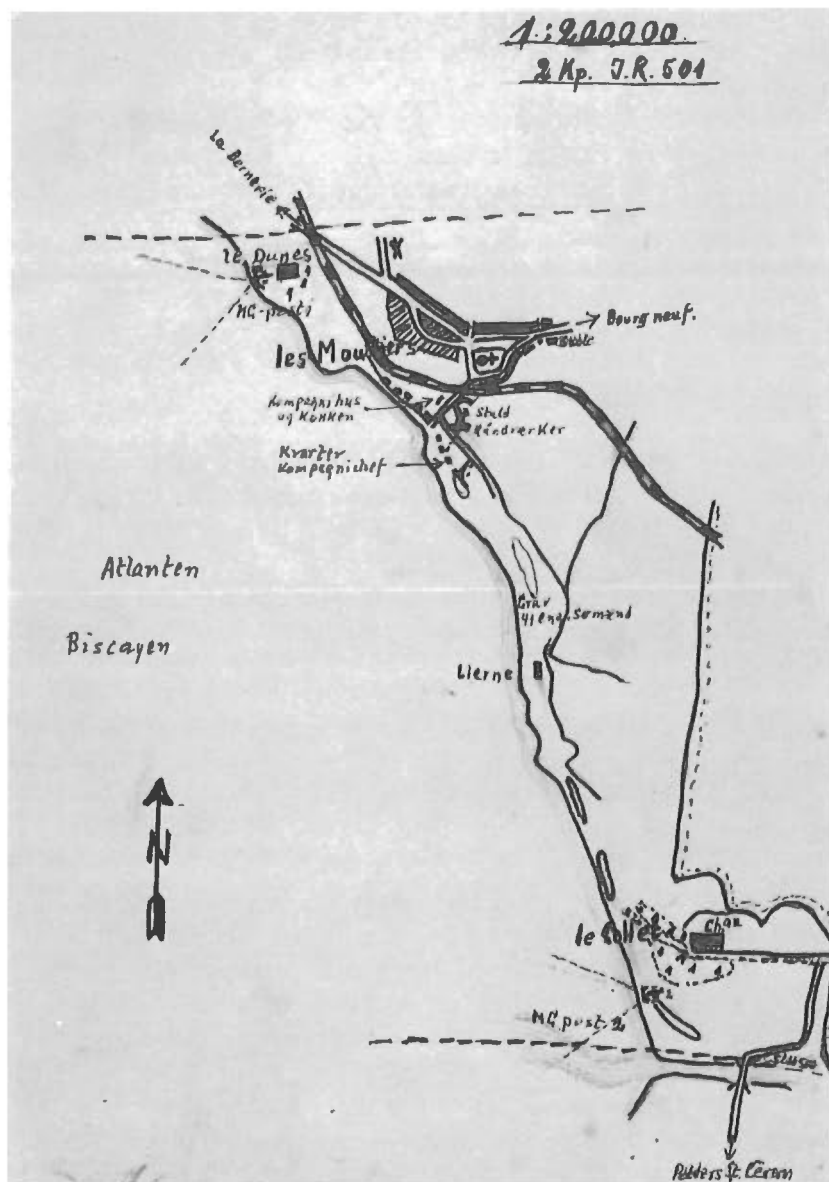
På banegården i Nantes bliver mit feltpostnummer råbt op i højtaleren. Ny marchordre. Kompagniet flyttet til et sted syd for flodmundingen.

Tirsdag 12. september: Med en ordinær rutebil til den lille by St. Brevin, hvor 2. bataljon skulle ligge. Blev dirigeret videre til regimentet i Pornie, men her var alt ét rod. Ingen vidste, hvor vi skulle hen. Bare slå sig ned og vente.

Onsdag 13. september: Til en lille kystby, Les Moutiers, 15 kilometer sydligere langs kysten. Ingen transportmulighed, altså til fods.

I et pænt stenmuret sommerhus tilhørende en lægefamilie fra Paris fik jeg kvarter. Huset mellem et par klitter med dejlig udsigt over Biskayen. Chefen og jeg havde hver sit soveværelse ovenpå med bad. Forneden opholdsstue, spisestue og køkken. Pejs i stuen. Hvad vil man mere? Chefen mener, at vi kan regne med at skulle blive her længe. Vi er sat ind som kystvagt på en strækning fra et gods lidt syd for os til en større gård lidt nordpå. Ved godset og gården er opstillet faste maskingeværposter, og om natten forstærkes posterne med patruljer. Vi skal bevogte kysten og farvandet udenfor. Det lyder overkommeligt.

Man regner ikke med landgang i England i denne omgang. Til gengæld må hele Atlanterhavskysten bevogtes.

Søndag 1. oktober: Dagene går, den ene som den anden. Bevogtnings-tjenesten er rolig og uden gener. Vi har indrettet os godt i landsbyen, og befolkningen er venlig og hjælpsom. Der er varer at købe som supplement til kompagniets kost, der i øvrigt er ganske god.

Den almindelige tjeneste i byen deltager jeg ikke i. Kun kompagniovelser i terrænet og marchture skal jeg være med til. Jeg nyder mit rolige job og har et godt forhold til chefen. Jeg gør mig umage med at passe tingene og ikke overskride grænsen: respekt og høflighed. Det kan gøres uden at være underdanig.

Om aftenen samles vi i landsbyens to kroer. De flydende varer er forholdsvis billige, så det er ikke helt så små kvanta, der skylles ned bag uniformskraverne.

Kompagniet har måttet sende en deling til Tyskland, hvor den skulle danne stammen i en ny jægerbataljon. Nu var der knap nok mandskab til den daglige tjeneste og bevogtningen.

Lidt syd for villaen i klitten lå en stor massegrav, hvor 41 ilanddrevne engelse søfok er jordet, og forleden drev endnu et lig i land. Nationaliteten kunne ikke fastslås. Han fik en ukendts grav i klitten.

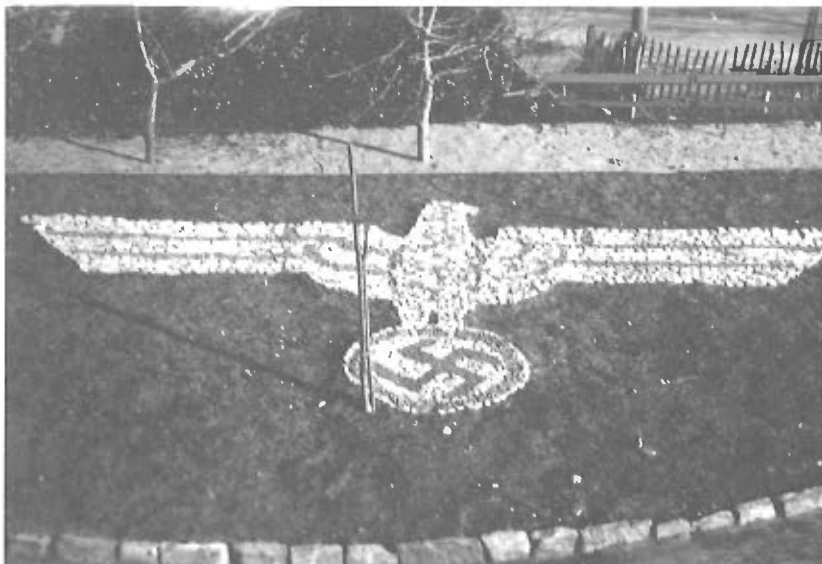
Søndag 22. oktober: Nye rekrutter har fyldt kompagniet op, så vi nu atter er på fuld krigsstyrke. De fleste af dem er fra Østfriesland, men der var flere, som end ikke kunne skrive deres navn. Det gav naturligvis håbløse undervisningstimer for befalingsmændene. I skydeundervisningen lærte man f.eks., at den tænkte midterlinie gennem bøs-seløbet kaldes »Seelenachse« (sjæleakse). En dag blev en af rekrutterne spurgt om, hvad Seelenachse er for noget. Almindelig tavshed, men omsider rejste et lyst hoved sig: »Det er aksen Rom-Berlin«.

En løjtnant kom storgrinende op i villaen og fortalte historien. Den måtte vi tage en snaps på.

Det var min opgave at få chefen op om morgenen. Når han var taget af sted, kunne jeg krybe til køjs og sove et par timer til. Tit sov jeg det meste af formiddagen. Så var jeg frisk og udhvilet til aftenens gemytligheder.

Søndag 19. november: Dagene gik som på en kaserne. Den ene dag lignede den anden. Der var dog kommet den nyordning, at alle skulle være i deres kvarter kl. 22. Der skulle således blæses retræte – i landsbyen foran kirken og på stranden. Der blev blæst tre gange hvert sted, så efterhånden fik jeg god øvelse og klarede det forbavsende godt.

Med mellemrum var der sammenkomster ved bataljonen for offi-

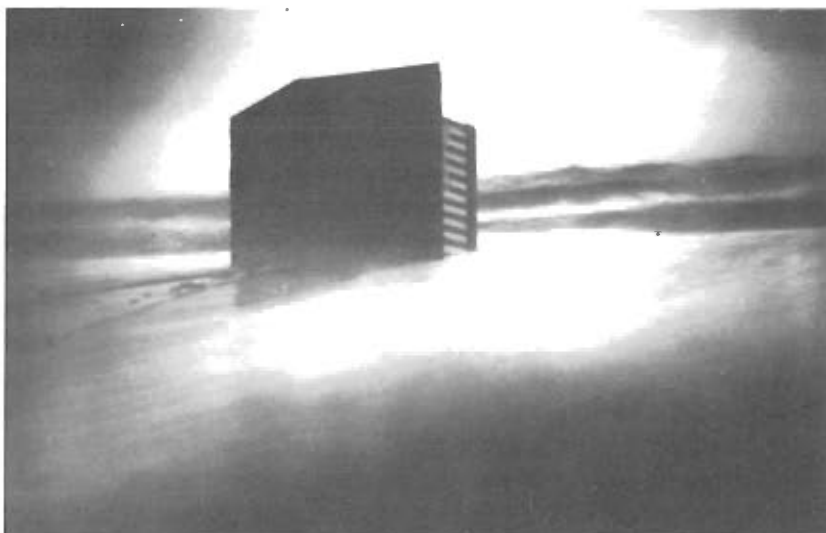
En indkaldt »kunstner« har udsmykket kompagniets spisesal og forhaven til bygningen i Les Motiers. Oversættelsen af vægmaleriet: »Hvad der end måtte komme, England bliver nedbrudt, sådan eller sådan!« (Udtalelse fra Hitler den 4.9.1940).

Wingender med Flensborg-kammeraten Jürgen Asmussen en fridag i Nantes, oktober 1940.

cererne. Det var aftener, vor kompagnichef ikke var glad for. Han var ofte godt sur, når han kom tilbage. Han følte, at man tilsidesatte vort kompagni, og at det var hans skyld, fordi han ikke var professionel officer. Han var en af dem, der som befalingsmand i Reichswehr var blevet uddannet som reserveofficer. Han var nok blevet dekoreret med jernkorset af 2. klasse (det var alle officerer, der havde været med ved eller bag fronten), men han havde indstillet nogle fra kompagniet herunder også mig, og det var afvist med den begrundelse, at regimentet kun havde fået et bestemt antal, og så var der ikke noget til os.

Vi grinede tykt af det og var fuldkommen ligeglade, men han følte det som en mangel på anerkendelse.

Les Moutiers, stormfloden skyller sommerhus og klitten væk. – 16. november 1940.

En anden ting, der gjorde ham modvillig overfor officersssammenkomsterne, var den nedladdenhed, han var genstand for fra de professionelle eller akademisk uddannede officerers side. Det viste sig bl.a. ved, at de ofte demonstrativt brugte latinske sætninger og udtryk. Den slags kendte han ikke noget til fra sine 12 år i Rigsværnet.

Efter sådan en aften fik vi os altid en ekstra god flaske vin og snakkede hyggeligt om de gode tider i Flensborg, han som tysk soldat, jeg som dansk Flensborg-dreng. Jo, han havde adskillige gange set årsmødeoptøget.

Natten mellem onsdag og torsdag blæste det op til storm. Vældige bølger slog ind mod stranden og op imod klitterne. Midt på eftermiddagen så vi, hvorledes havet allerede havde ædt sig ind i klitten. Der blev givet ordre til ekstra vagt af hensyn til de kvarterer, der lå yderst. Klitten svandt for hvert bølgeslag. Fra det nærmeste hus søgte jeg ved at klamre mig til en stolpe at tage nogle billeder og være klar til at fotografere, når havet brød endeligt igennem. Det skete kl. 15.45, og snart var et stort areal mellem klit og landsby omdannet til en sø.

Befolkningen havde travlt med at sikre sig, men stormen havde kulmineret, og snart efter skyllede der ikke mere havvand igennem hullet i klitten. Faren var drevet over. Folk i byen kunne ikke mindes så voldsom en storm.

Søndag 10. december: Vi er kommet ind i adventstiden, men det er der intet her, der minder om. Jeg er blandt de heldige, der får juleorlov, så nu er der travlhed med at få alting ordnet til afrejsen 18. december.

1941

Søndag 12. januar 1941: Det nye år er begyndt. Hvad vil det bringe? Jeg var blandt de heldige, der kunne tilbringe jul og nytår hjemme, og det var vidunderligt, men også vemodigt. Krigens tyngde mærkes mere og mere. Bekymringen for de mange indkaldte, der er spredt over store dele af Europa, giver ikke plads for megen forhåbning om fred. Og nu er jeg tilbage ved Atlanterhavskysten i et fremmed land. Tjenesten er den samme dag for dag og nu snart måned for måned.

Søndag 2. februar: Det er ved at blive noget trivielt at være her. Alt er det samme dag efter dag. Samme tjeneste, samme mennesker. Prøver at få fat på lidt nyheder fra den store verden, men det er vanskeligt. Et fodfolkskompagni som vort har ingen tekniske installationer og ingen radio, så vi får alt i småbidder uden sammenhæng.

Rygter om at vi skal flyttes. Men rygter har det i sig, at de ikke er til at stole på. Vi må vente og se.

Østpå til opmarchen mod Sovjetunionen

Søndag 23. februar: Stor travlhed, ordre om at vi skal gøre os klar til afgang. Tilbage til Tyskland, men ingen ved hvorhen. . .

Søndag 2. marts: Det er aften i Mackensen-kasernen i Graudenz i Polen. Over porten var kasernens nye navn anbragt på et stort malet skilt, der lyste os i møde, da vi i formiddags kom marcherende hertil fra banegården.

Skuffelserne er mange og humøret ikke særlig godt. Der bandes og svovles og skældes ud på krigen, på militæret og på skæbnen. Vi havnede ikke, hvor vi alle gerne ville hen – hjemme.

En tosset uge er gået siden ordren om at pakke kom i søndags. Vi blev stort set færdige til om aftenen og holdt et vældigt afskedsgilde som farvel til Atlanterhavskysten. Der blev drukket tæt, og enkelte nåede ikke rigtigt til køjs, men sov ude i klitterne.

Tirsdag morgen drog kompagni, bataljon og regiment så af. Vi marcherede et par mil ind i landet til den nærmeste jernbane, og her blev materiel, heste, vogne og soldater stuvet ind i de holdende tog. Turen gennem Frankrig gik kun langsomt, ved mange stationer var der lange ophold. Over Paris og Nancy nåede vi onsdag aften Saarbrücken.

Rygterne var utallige, de jog formelig hinanden. Vi skulle hjem, vi skulle i garnison i Sydtyskland! Ingen klarhed. Da det begyndte at lysne, satte toget sig atter i bevægelse. Frankrig lå nu bag os, et afsnit var afsluttet. Hvad nu?

I løbet af torsdagen blev vi klar over, at vi i hvert fald ikke kørte den direkte vej. Omvejene gav anledning til nye rygter. Et af dem gik ud på, at vi skulle til Balkan. Vi passerede Mannheim, Frankfurt, Kassel, Göttingen, Hildersheim. Retningen var rigtig og humøret steg nogle grader. Men så – østpå! Goslar, Magdeburg og hen på natten Berlin. Küstrin, Landsberg, er det Polen, det gælder? Humøret falder, og da Schneidermühl, grænsen til Polen, dukker op, breder der sig en tavs og dyster stemning i toget. Hvad skal vi her? Hvad betyder det? Skal vi eventuelt helt op til Østprøjsen? Hermann udbryder: »Vi skal nok til Moskva og give russerne det glatte lag«! Der grines lidt tvungent af den tossede idé. Der er jo en ikke-angrebs-pagt mellem Berlin og Moskva.

Bromberg og Weichselfloden fik vi nogle glimt af, før mørket faldt på. På et spor i Thorn holdt vi resten af natten. Togtransport ad

mærkelige omveje med stadige ophold er trist og kedelig, og selvom vi næsten hver morgen holdt et sted, hvor vi kunne få vand til at blive vasket lidt, følte man sig alt andet end vel efter snart fem døgn rejse igennem Frankrig, Tyskland og nu Polen.

Nu til morgen kom så omsider ordren til at stå af på godsbanegården i Graudenz. Vi havde set ud over byen og konstateret, at krigsskaderne var forholdsvis små i sammenligning med, hvad vi ellers havde set.

Under marchen gennem byen ser vi ikke mange mennesker på gaden denne søndag formiddag. I det store kasernekompleks får vi anvist den bygning, hvor vi skal være, og værelserne bliver hurtigt belagt. Foruden at sørge for mine egne ting skal jeg også ordne kompagnichefens stue, og så er vi klar til middagsmaden fra feltkøkkenernes »gullashkanoner«. Der bliver sat vagter ud, og kasernelivet under fremmede himmelstrøg i et land, hvor vi næppe er velsete, kan begynde. Hvor længe skal vi mon blive her?

Om aftenen sidder mange og skriver breve, for nu må der vel blive mulighed for at sende post. Hjemme vil de nok blive forundrede over at høre, at vi nu ligger midt i Polen.

Søndag 16. marts: De første par dage efter ankomsten gik roligt og fredeligt. Vi ordnede vore kvarterer, vort tøj og vore våben – og passede spisetiderne! Der er åbnet en kantine, men der er ikke meget at købe. Vi var ude at se på byen, der er trist og kedelig, på Weichsel-floden, hvor den ene bro var bombet i stykker, og på den gamle fæstning »Courbiere« med dens katakomber og fæstningsgrave.

Fra om onsdagen kom der tjenesteplaner på opslagstavlerne, og nu begyndte et næsten normalt kaserneliv med eksercits og marcher og feltøvelser. Der bliver en del strækmarch og øvelser i geværgreb som forberedelse til en parade i dag, »Heldengedenktag«.

Kl. 10 stod vi opstillet i blankpudsede lange støvler, uniform og frakke med bælte og patrontasker, stålhelmet på hovedet. I rækker på fem med skuldreret gevær gik marchen så gennem byen med regimentsmusikken i spidsen. På hjemvejen lige inden kasernen strækmarch under forbidefilering for kommanderende general von Booth og divisionskommandøren, generalløjtnant Freiherr von Wrede. Et enkelt sted hang et hagekorsflag ud af et vindue, ellers var byen mennesketom. Generalen sagde nogle ildnende ord, som vi på fløjen ikke kunne høre.

Fri resten af dagen, men der er ingen steder at gå hen, og alt er

trist og kedeligt. Og så det pjat med parademarch her i Polen og i krigstid!

Søndag 6. april: Dagene slæber sig hen med det kendte program. Omgivelserne er triste, foråret lader vente på sig. Aftenerne tilbringes med kortspil og øl. Alt andet er for dyrt. Eneste lyspunkt er brevene hjemmefra eller fra kammeraterne, hvor de end for tiden opholder sig. Alligevel kan der dog pludselig opstå en situation, der med ét sætter én ind midt i vor hjemlige problemstilling.

En dag havde vi øvelser med flodovergang ved en lille landsby Wosorken. Vi skulle sætte over floden Osa i gummibåde. Da vi havde forceret Osa, lå vi i den svage forårssol op ad en lade ude på en mark og nød en hvilepause. Ved større øvelser er der altid den fordel, at der bliver en række kortere og længere pauser. Et tysk slagord gælder utvivlsomt for alle soldater til alle tider: »Den halve tid ligger soldaten og venter forgæves«.

Denne dag var ingen undtagelse. Vi lå sammen med kompagnichefen og studerede et polsk generalstabskort, der var udleveret til dagens øvelse. Vi bandede slemt over de polske skrifttegn, der gjorde det vanskeligt for os at finde ud af stednavnene.

Pludselig dukker en dreng på 12-13 år op. Han kunne en smule gebrokkent tysk, og jeg fik ham til at se på kortet og forklare os navnene. Drengen fortalte os, hvor han boede, hvilke dyr de havde

På øvelse i Polen april 1941. Drengen: Vi har søgt om at blive tysk.

på gården og meget andet. Spørgsmålene til ham drejede sig om, hvorvidt han havde en søster, og hvor gammel hun var. Soldater fornægter sig ikke. Til sidst spurgte jeg ham, om han var tysker, hvor-til han svarede: »Nej, ikke endnu, men vi har søgt om at blive det«!

Vi lo alle af dette svar, og drengen lo med. Om han nu lo af os eller af det underlige i »at søge om at blive tysker« må stå hen. Han fortalte videre, at han snart skulle i tysk skole.

Øvelsen fortsatte, og også mine tanker gik videre. Drengens udtalelser var ikke til at slippe uden videre. De blev også drøftet om aftenen over et glas øl, og selv mine tyske kammerater måtte indrømme, at her måtte nazisternes blod- og jordteorier være kommet på afveje. For mig som dansk sydslesviger var det en absurd tanke, at man på en formular søger om en nationalitet, når ens tilhørsforhold, ens rod, er en helt anden. Episoden bragte mig i tankerne hjem til vor egen kamp, til brydningerne i vor hjemstavn i grænselandet.

Der har i de sidste dage gået hårdnakkede rygter om, at vi snart skal flyttes et andet sted hen – til Østprøjsen, til Balkan, til Tyskland? Vi er dog alle enige om, at alle andre steder vil være bedre end her. De aviser, vi får at se, giver ikke nogen oplysning, der kan opmuntre eller blot antyde, om vi snart kan vente freden.

Tirsdag 8. april: Vi har pludselig fået lidt halvtravlt. I formiddags kom ordren til afmarch. Vi skal bort fra denne triste kaserne, men hvorhen? Stadig kun de samme rygter. Intet mere vil overraske os.

På Polens forårsveje, april 1941.

Hvil under en øvelse, Polen, april 1941.

Søndag 13. april, Påskedag: Onsdag morgen forlod vi Graudenz og blev ret hurtigt klar over, at det var rygtet om Østprøjsen, der måtte være sandt. Efter nogle timers kørsel kom vi til grænsebyen Neudeck i det sydvestlige hjørne af Østprøjsen. Ikke langt herfra mod øst ligger Tannenberg, kendt fra Hindenburgs sejr i den første verdenskrig.

Vi kørte igennem et område rigt på søer og store skovområder, meget forskelligt fra det Polen, vi havde set. Der var alt trist og dødt, her var der anderledes liv omkring gårde og huse i landsbyer og småbyer. Sidst på dagen standsede toget i Allenstein, hvor vi blev indkvarteret med besked om at være klar til afmarch tidligt næste morgen.

De følgende dage blev der om natten og i de tidlige morgentimer marcheret nordpå. Det mindede os om de natlige marcher i Frankrig. Hvor vi skulle hen, vidste vi stadig ikke, men retningen pegede mod Königsberg.

I går morges nåede vi frem til en lille by med det mærkelige navn Mehlsack, en pæn og ren by. Kompagnichefen og jeg blev indkvarteret i et større hus hos en familie Gert, der modtog os meget venligt. Familien bød os i dag på aftenkaffe, og også et par flasker kom på bordet. Det er bedre end den triste kasernetilværelse, og sådan gik denne påskedag.

Torsdag 1. maj: Så gik april. Foråret er så småt på vej. Det grønnes rundt om, og blomster viser sig, nyt liv pibler frem.

Straks efter påske begyndte den sædvanlige tjeneste med at ordne og pudse klunset og med større og mindre øvelser. Med lysten er det så som så.

Mange af kammeraterne har det livligt. De færdes meget i byen, og der knyttes nye bekendtskaber. Pigerne står tit ved gader og veje, når vi kommer forbi, og der vinkes og smiles, når de i gelederne kan finde den nye ven. Kompagnichefen og jeg hygger os mest sammen i vort kvarter. Ofte er en af delingsførerne eller den ansvarlige trosleder med, og så går snakken over en flaske vin eller den østprøjsiske snaps. Familien Gert indbyder ofte til kaffe.

Samtalerne går altid stilfærdigt uden om politik og krig, og det er egentlig mærkeligt, for det må da være brændende emner for tyskerne. Der tales mest om familie, hjemby, arbejde og uddannelse. Ingen røber sig, alle skubber det ubehagelige fra sig – som f.eks.: Hvad skal alt det militær her i Østprøjsen?

De sidste aprildage forberedes en 1. maj-parade. Den foregår på torvet foran kirken i byens centrum. Alle enheder blev formeret og tog opstilling i en stor firkant, mens byens folk strømmede til, unge og gamle og også folk i SA- eller andre nazistiske uniformer. Regimentsmusikken spillede, hele tabernaklet var i gang.

1. maj 1941. Paraden på torvet i Mehlsack, Østpreussen.

Regimentskommandøren, oberst Dr. Ing. Dr. Meyer, skridtede fronten af og trådte derefter op på et granpyntet podium, der var omgivet af to geværpyramider og et tungt maskingevær samt to mindre kanoner. Alt dette lige foran kirkens hovedportal. Jo, det så drabeligt ud. Byen var pyntet med hagekorsflag, og mens befolkningen trængtes omkring dette militære skuespil, holdt kommandøren en venlig tale om tysk vilje til at kæmpe for livet, om at fjenden vil møde den tyske soldats beslutsomme kampånd – alt selvfølgelig under Førerens faste ledelse til en ny æra for det stortyske folk. Så satte musikken ind med »Deutschland, Deutschland über alles«, mens vi præsenterede gevær. Det var nok et 1. maj arrangement, som Mehlsacks borgere ikke tidligere havde oplevet magen til.

Om eftermiddagen var der idrætsskampe på stadion. Jeg var således med i en tovtrækningskonkurrence. Jo, 1. maj blev markeret, som det er blevet hvert år – Hitler-Tysklands kraftsvulmende demonstrationsdag også nu under krigen.

I aften skal vi på værtshus. Dagen må jo afsluttes med et eller andet!

Søndag 11. maj: De første majdage gik efter det sædvanlige program, men i mandags kom der ny marchordre. Hvor vi skal hen, er der tilsyneladende ingen, der rigtigt ved. Vi krydser frem ad veje i forskellige retninger. Nattemarcher blev det også til, og omsider er en hovedretning ved at tegne sig – mod nordøst og ud til grænsen mod Litauen. Af bemærkninger fra kompagnichefen må jeg slutte, at vi skal være en slags grænsevagt. Frygter man russerne? Der er jo ikke så langt til Litauen og dermed til Rusland. For det var da engang i oktober 1939, at Rusland påtvang de baltiske stater en alliancetraktat, der bl.a. gav Rusland ret til at holde tropper og anlægge militære baser i disse lande. Men allerede året efter, altså for et år siden, i 1940, var det helt slut med selvstændigheden. Staterne blev indlemmet i Sovjetunionen. Det er ikke nogen rar tanke eventuelt at skulle op til russerne.

I går morges gjorde vi holdt i en flække, Neuwiese. Vi blev overalt vel modtaget af befolkningen.

Søndag 25. maj: Det blev et længere ophold i Neuwiese. Dagene gik med stadige øvelser. På nogle af gårdene, træhuse med stråtag, hvor en del af kompagniet var indkvarteret, var man travlt optaget af at kløve brænde og stable det. Ingen træer er sprunget ud, og det er

stadig koldt. Helt mærkeligt ved en af gårdene at se storken oppe i reden anbragt på et udgået træ.

Først på ugen gik det så løs igen nat efter nat. Nu var der ingen tvivl om, at det gjaldt grænseområderne ved Memellandet. I nat nåede vi til en lille by Wischwill i det nordøstlige hjørne af Østpreussen. Der er store skovområder nord og øst for, og mange kilometer kan der ikke være til den litauiske grænse hinsides skovene. Memelfloden har vi passeret.

Vi blev indkvarteret lidt inde i skoven i en række barakker af den type, som jeg kendte fra arbejdstjenesten. Der har åbenbart været en arbejdslejr her engang. Kompagnichefen og jeg blev indkvarteret i et hus i udkanten af byen hos en lærerfamilie Nickel. Manden var indkaldt og lå et sted i Frankrig. Samtalerne går om, hvad vi skal her. Hvordan skal vor grænsevagt forme sig?

Søndag 1. juni – Pinse: En uge er gået, og vi har indrettet os på bedste måde, kompagniet i barakkerne og kompagnichefen og jeg hos familien Nickel. Enkelte aftener har vi siddet inde hos familien, men ellers i chefens store stue med læderlænestole og tæppe på gulvet.

Vi har fået ordre til at sikre grænsen, der forløber et stykke inde i skoven. Vi skal sikre skovområdet mod syd. Andre af regimentets afdelinger ligger til højre og venstre for os og mod sydøst mod Schmalleningkern.

Det er helt mærkeligt ikke at skulle ud på øvelser, derimod har vi været til orientering langs grænselinien. Vi måtte dog ikke gå helt ud til den. Grænsen var på litauisk, d.v.s. på russisk side markeret ved et bælte på en snes meters bredde, hvor alle træer og buske var fældet. Herved kunne grænsen let overskues fra vagttårne og vagthytter. Grænsen blev også afpatruljeret af russisk militær, og der skulle gøres alt for, at vor tilstedeværelse i skoven ikke blev alt for kendt.

Efter en gennemgang af området blev en skyttegravsline udpeget. Skyttegraven skulle udbygges med enkelte bunkers til vagtmandskabet, og stillinger til maskingeværreder anlægges frem til cirka 100 meter fra selve grænsen. Højrøstet tale skulle undgås, og det samme gjaldt alt for voldsomt grave- og byggearbejde. Træfældning skulle foregå længere tilbage i skoven. Helt fremme måtte kun fjernes træer og grene for at sikre sigtefeltet.

Vagter blev sat ud og provisoriske maskingeværstillinger gravet. Straks efter pinse kan hele arbejdet iværksættes.

Pinsedag er gået fredeligt i dejlig forårssol, og vi sad omkring ba-

Der bygges forsvarsanlæg i Østprøjsens skove nær Memelfloden, maj 1941.

rakkerne og lyttede til en »pinsekonzert« fra en rejsegrammofon, som en eller anden havde fået organiseret sammen med nogle plader. En del store drenge og søndagsklædte ynglinge havde fundet vejen ud til barakkerne og hyggede sig ved at lytte til grammofonmusikken.

Der er kommet post frem, og mange benytter helligdagen til at skrive hjem. Vi må ikke fortælle, hvor vi opholder os, men man forsøger sig med hentydninger og omskrivninger. Jeg mindedes den danske sønderjyde, der under den første verdenskrig lå i Frankrig og skrev hjem: »Det går fremad i den retning, hønsene skraber. . .«. Jeg forsøgte mig i lignende stil.

Det var rart at høre, at alt hjemme stod nogenlunde godt til, men det ser ud til, at ikke så få kammerater er indkaldt og har måttet forlade hjemstavnen. Er freden alligevel ikke lige om hjørnet? I aviserne her står der næsten ikke andet end noget om Rommels fremstød i Afrika, og radioen er heller ikke til megen hjælp. Det er lidt utrygt med russerne lige udenfor, men man skubber tingene fra sig.

Søndag 15. juni: Dagene er gået med at gøre skyttegravene færdige og bygge bunkers og maskingeværreder. Det har været et slemt knokkelarbejde for afdelingerne, men jeg har kunnet nøjes med at se på, mens jeg som ordonnans fulgte i hælene på chefen. Forsvarslinien er blevet

godt camoufleret, der står vagter døgnet rundt, og posterne kontrolleres med uregelmæssige mellemrum.

Om aftenen hyggede vi os, så godt vi kunne, ind imellem også med familien Nickels. Mest var det dog med folk fra staben eller enkelte af chefens officerskolleger, der faldt indenfor til en snak. Flasker og glas var der altid nok af. Vi havde hørt meget om den østprøjsiske drik »Bärenfang«, brændevin blandet op med opvarmet, smeltet honning, og vi prøvede både den og andre blandinger. Små kæfter var en passende sovemikstur.

Når chefen og jeg gik ud i skoven, prøvede vi ofte at overrumple vagterne, og det lykkedes også nogle gange til stor forskrækkelse for dem.

Vi var nu fuldt fortrolige med skoven og havde flere gange været helt fremme ved grænsen. Efter at vi fredag aften havde siddet og pimpet lidt, sagde chefen pludselig, da gæsterne var gået: »Lad os gå i skoven og se, om posterne er vågne!«

Lette til bens og i opløftet humør sneg vi os frem gennem skoven og nærmede os en post bagfra. I sidste øjeblik blev vagten opmærksom på os og råbte: »Løsen!«, men da stod chefen allerede nede hos ham. Det fik vi et grin og en snak om, men så sagde chefen til mig: »Kom, lad os gå frem og kikke lidt på grænsen og på russerne!« Vagterne fik besked om, at vi sneg os frem, og cirka 100 meter længere fremme nåede vi grænsebræmmen. Efter en grundig orientering passerede vi den og stod i Rusland. Intet skete, ingen af de røde var at se. Tilbage igen i god behold. Men hvad var der sket, hvis russerne havde opdaget os på selve grænsen? Temmelig idiotisk var det da vist med denne udflugt.

Fredag 20. juni: Ugens første dage gik i rolig vagtturnus og med fredelige sysler. Nogle appeller i beklædning, våben og gasmasker, men ellers nærmest driverliv. Ugens eneste fornøjelige islæt var, at kokken Hein Jung lod sig kronrage for tyve mark.

Men det har været stilhed før stormen, for i formiddags fik vi ordre til at gøre os feltklare med såkaldt stormbagage uden tornyster. Det fremgår tydeligt, at noget alvorligt forestår. Chefen er uvillig til at oplyse noget, da han har fået sine ordrer fra bataljonen, men rygterne fortæller, at nu er det Rusland, det gælder. Vi har lidt svært ved at tro det, for endnu i formiddags rullede russiske tog med trælast over grænsen. Men alt er jo muligt, som forholdene er.

Vor nødration, den lille dåse med kød og fedt og en pose biskuits,

blev kontrolleret hos alle. Vagterne blev forstærket. Endelig ved sengetid fik chefen og jeg en rolig snak, og han bekræftede, at det var konfrontationen med Øst, der forestod. Den tyske hær stod i én lang stilling fra Balkan helt op til Ishavet, og et eventuelt angreb ville ske i hele denne længde. Det var altsammen næsten ikke til at tro, men vi må åbenbart indstille os på det værste.

Lørdag 21. juni: Forlod i formiddags vort hyggelige kvarter hos familien Nickels og rykkede i beredskabsstilling. Rygterne fortæller om en angrebsopmarch af ufattelige dimensioner. Finland, Slovakiet, Ungarn og Rumænien skal være indtrådt i alliancen. – Vi skal ikke være stødtrop, men følge som reserve og rense baglandet.

Mørket sænker sig over en lydløs kamplinie. Hvis man overalt har kunnet gå i stilling så stilfærdigt som hos os, venter der russerne en fantastisk overraskelse. Og der består en ikke-angrebs-pagt! Det hele er ufatteligt.

For lidt siden fik vi ordren om at være klar til fremrykning. Vi skal følge efter en panserkile. Kl. 5.30 i morgen tidlig skal den tyske front fra Sortehavet til Ishavet, cirka 3000 kilometer, rykke frem i samlet linie. Der tales om 100 divisioner, og det betyder mere end et par millioner mand og tusinder af panservogne og fly.

Vi kryber sammen. Lidt hviskende samtale høres her og der, men mest søger hver især at blive færdig med sine egne tanker. Starter Hitler virkelig to-fronts-krigen? Om et par timer skal vi ud. Måtte skæbnen være os nådig.

En lille brik i et stort ragnarok

Søndag 22. juni: Det var knap nok lyst, da kanontordenen satte ind kl. 5.30, og et kæmpeslag begyndte. Efter lyden at dømme var fremrykningen i fuld gang. I vort frontafsnit hørtes ingen russisk skydning. Der var næsten roligt, da vi ved 7-tiden blev formeret i marchkolonner parat til at fare ud i skyttelinie. Marchen mod øst var i gang. Snart efter var vi via grænsestationen Schmallengen over grænsen og inde i Litauen. I løbet af formiddagen blev kontakten mellem regimentets forskellige marchkolonner etableret, og terrænet mellem os og fronten blev afsøgt for eventuelle russiske grupper, fraspærkede enheder.

Dagen gik ret roligt. Vi marcherede afbrudt af pauser. Skydning var der efterhånden ikke meget af. Motoriserede forsyningsafdelinger passeret os på vej fremad.

Hitler skal have meddelt, at det gigantiske slag er indledt over en 3000 kilometers strækning. Der skal, siges det, stormes frem uden hvil, og målet er at løbe den russiske hær over ende i løbet af nogle uger. Der skal være givet ordre til, at der ikke skal tages krigsfanger. Det tager tid og koster penge og organisation. Intet må kunne sinke eller standse fremrykningen. Det hele har en udstrækning og et om-

Dagen efter det tyske angreb på Sovjetunionen, på vej mod øst igennem Litauen den 22.6.1941.

fang, som man har svært ved at fatte, når man kun er en lille brik i det store ragnarok.

Vi er ikke nået så forfærdelig langt. De motoriserede skal være meget længere fremme, og modstanden har været overraskende ringe.

Det mørkner, mens vi ligger her i et skovbryn og venter på næste fremad-ordre.

Mandag 23. juni: Stadig fremad. I de få og korte pauser kaster vi os på de sandede veje eller på grøftekanten for at få lidt hvile. Lyskugler langt forude røber, hvor kampene står. Vi har ikke set andre end os selv. Ingen russere, hverken militære eller civile. Kun de motoriserede forsyningsenheder iler forbi os.

Ved middagstid kom vi tæt på fronten og gik over til kampformation. Der var tilsyneladende kæmpet hårdt omkring russernes panserstillinger nordøst for Schmallengen, hvor gennembruddet lykkedes og overgangen over Mituva blev fremtvunget. Vi kom ikke i kamp, skulle sikre og rense baglandet, men alt var øde. En del ødelagt materiel, herunder panservogne, lå langs vejene.

I aften nåede vort feltkøkken frem. Dejligt at få varm mad.

Tirsdag 24. juni: Det er nu tre døgn siden vi startede, og vi har været i bevægelse hele tiden med kun korte ophold. Kun øjeblikkes søvn har vi fået. Der stødes nu frem imod Dubyssa og Dūnafloden i Let-

Russisk materiel efterladt på Litauens og Letlands veje, juni 1941.

land. De motoriserede panserenheder stormer stadig frem. Russerne skal ikke have ro til at samle sig til modstand og forsvar.

Onsdag 25. juni: Stadig fremad. I fire døgn har vi ikke været ude af støvlerne, og nu trænger vi snart til en nats hvile. Dubyssa ligger bag os. Nu går det imod Dūna. Der er kampe omkring os, men vi marcherer bare. Vejret er heldigvis tåleligt, ikke alt for varmt.

Søndag 29. juni: Endnu fire dage med ustandselig march mod øst i små og større ryk. Vi nærmer os grænsen mellem Litauen og Letland. Landet er øde, landsbyerne forladt. Ingen fanger. Ødelagt materiel langs vejene, hvor de motoriserede stadig rykker frem.

Fredag 4. juli: Vi er nået frem til en lille sø, Grizini, ikke langt fra den lettiske grænse, og omsider får vi et ordentligt hvil. Teltene stilles op, og vi nyder at få tøjet og støvlerne af og blive vasket og barberet. Fodlapperne skiftes med nye fra stormbagagen. Spise – og så sove!

Søndag 6. juli: Det er mors fødselsdag. Hvordan mon hun har haft det i dag? Lørdagen var hviledag, og i dag er vi rykket videre frem imod Rositna. Der ligger nu betydelig mere krigsmateriel langs vejene. Det tyder på mere massiv modstand nær grænsen.

Hviledag i Letland ved Grizini sø, 4.7.1941.

Onsdag 9. juli: Vi kom mandag over Dünafloden nær Dünaburg lidt inde på lettisk område. Nu går det fremad imod Ruslands egen grænse. Her skal være en meget svær fæstningslinie, som russerne nu er ved at samles bag.

Umiddelbart ved grænsen blev modstanden mere massiv. En mindre landsby var stærkt besat, og vort angreb måtte støttes af artilleri. Fjenden blev kastet tilbage efter større tab under artilleribeskydningen. De tyske tab var beskedne.

Bortset fra Kusnezowke lå vejen videre frem nu klar.

Torsdag 10. juli: Grænsen er passeret sydøst for Rositne. I en forladt landsby lå en forholdsvis velbevaret russisk kirke med løgkuppel. Den havde tilsyneladende i lange tider været brugt som lager- og pakhus. Et trist syn. Nu ser vi ikke så få tyske soldatergrave langs marchvejen.

Lidt længere fremme går alt i stå. Vi er ved den bebudede forsvarslinie, Stalinlinien. Der rokeres med enhederne, og vi skal nu frem og deltage i gennembrudskampe.

Ved indrykningen i beredskabsstillingerne løb jeg på min gamle spejderkammerat Hans Clausen fra Nørregade i Flensborg, patruljefører i Skjoldunge-troppen og en tid flokassistent. Han var kommet til regimentets 2. bataljon, lige inden vi forlod Frankrig. Vi fik en hyggelig snak og aftalte, at vi skulle forsøge at mødes jævnlige.

Mandag 14. juli: Vi har fået lov til at gå i hvil for i nat efter tre frygtelige døgn. Hele vestfelttoget er blegnet i sammenligning med, hvad vi nu har oplevet.

Fredag morgen ved dag gry gennemførte tysk artilleri et bombardement af Stalinlinien, så hele jorden sitrede. En halv time blev der skudt alt, hvad rørene kunne spy ud af djævelskab. Et øjeblik var alt så tyst – dødens stilhed – så begyndte maskingeværer og håndvåben. Stormen var i gang. Vi gik frem i kampformation og blev skubbet ind i frontlinien med retning mod et højdedrag og en landsby. Terrænet blev efterhånden oversået med døde og sårede. Maskingeværer og granatkastere dominerede. Russerne var begyndt at vige og forpoststillingerne stort set nedkæmpet, da russisk artilleri atter blandede sig og holdt os tilbage. Ilden lå modbydeligt præcist nær ved os. Vi kunne kun komme fremad ved at springe fra hul til hul.

Sidst på eftermiddagen ebbede kampene ud. Alle gravede sig ned i jordhuller. Natten forløb forholdsvis fredeligt, men inden dagbrækningen brød det løs igen. Russiske modangreb fik hist og her splittet

vore linier, men blev så opgivet. Over middag var russerne på vej tilbage over hele linien. Vi nærmede os landsbyen. Den var forladt, og kompagniet fik ordre til at samles her, sætte vagter og sikre stillingen.

Jeg blev sendt af sted med ordrer til delingerne. I et vejkryds lidt uden for byen var en enhed ved at samle de døde sammen. De tyske soldater lå i en lang række. Døde russere bekymrede man sig ikke om. Jeg gik langs rækken. Flere af soldaterne kendte jeg, også nogle fra kompagniet lå nu her. De døde blev gravet ned i vejkannten uden ceremonier af nogen art.

Da jeg gik videre med mine ordrer, mødte jeg min ordonnans-kammerat Hermann. Han gentog sine ord fra kampene ved Aisne-floden i Frankrig: »Franz, i dag har mange lært at bede, og dette her var værre end det i fjor!«.

På vej med tabsmelding m.v. til bataljonen skulle jeg passere en forhøjning, hvor russerne havde en observationspost liggende foran artilleriet. Og man skød med kanoner mod enkeltpersoner, advarede man mig om. Da jeg kom til stedet, kom ganske rigtigt et kanonskud. I et spring nåede jeg ned i et lille jordhul, og granaten eksploderede næsten lige over mig. Nu kunne jeg roligt fortsætte. Min videre vej var skjult for observationsposten.

Jeg fandt bataljonsstaben, men undrede mig over et stykke derfra at se to tyske soldater, som med gevær og opsat bajonet bevogtede to russere, en mand og en kvinde. De to russere var ved at grave et hul. Jeg spurgte mig for og fik at vide, at det var et par spioner, man havde fanget. De havde med signaler ledet den russiske spærreild, og man fandt dem bag linierne. De skulle afhøres, og derefter ville de blive skudt. Spioner og partisaner blev der gjort kort proces med. Men de skulle først grave deres egen grav. . .

På vejen tilbage tænkte jeg på dette barbari. Mennesket behandles snart ringere end et stykke kvæg. Bliver man dog aldrig klogere? Men nu skulle jeg passe på, jeg var atter ved det farlige sted. Jeg lå lidt og spejdede rundt og jog så i vældige spring frem mod mit tidligere hul. Inden jeg var landet, hørte jeg afskuddet fra den forbistrede kanon. Efter nedslaget for jeg videre. Endnu to skud – så var der ro.

Tidligt søndag morgen gøres alt hurtigt klar. Nok er Stalinlinien brudt, men foran os ligger endnu nogle lokaliteter, der skal erobres, nogle kaserner og et manøvreområde. Vi er ikke i særlig god form, trætte, snavsede og sultne. Det er flere dage siden, vi har fået varm mad.

Siden den 22. juni har vi på nær den ene hviledag marcheret døgnnet rundt og ind imellem været sat direkte ind i kamphandlinger. Divisionen har bogstaveligt talt holdt trit med de motoriserede kampenheder og har i et regelmæssigt skift haft to regimente ved fronten og én i reserve. Litauen, Letland og nu her i Stalinlinien.

Artilleriet er kørt i stilling og er påny begyndt at skyde på fuld kraft. Ude i horisonten stiger sorte røgskyer op, og et par timer senere viser det sig, at det er to ammunitionsdepoter og et ammunitionstog, der er gået op i luer. Lidt længere mod nord har tyske fly ødelagt en russisk flyvebase.

Artilleriilden gjorde et stort forarbejde. En del russiske soldater overgav sig og blev ført forbi os, idet der trods alt var oprettet en fangelejr længere tilbage. Fangerne har under afhøringerne forklaret, at de ventede, at tilfangetagelse ville betyde døden. Nazisterne dræber alle, havde de fået at vide. De havde også fortalt, at der bag de russiske linier altid er en ekstra række folk, der tvinger soldaterne til ikke at vige. Går de tilbage, bliver de skudt. Det er en af grundene til, at der visse steder er meget hård modstand. Død foran og død bagved! Sådan blev der fortalt, men jeg har dog ikke selv hørt disse udtalelser.

Stormen mod byen Idriza med store militære anlæg, kaserner, flyveplads og jernbaneknudepunkt, skal gennemføres i hurtigt tempo. Det gælder om at sikre sig tre broer over floden bagved byen.

Byen er en ruin dækket af kvælende røg. Artilleriilden og det hurtige fremstød over hele linien bragte hurtigt den russiske front til at vakle. Det lykkedes lige netop de forreste tyske spidser at besætte broerne og få kørt panserværnskanoner og svære maskingeværer op til sikring, så de kunne standse to russiske panservogne, der styrede frem mod broerne for at ødelægge dem. Tyske panservognsgranater bragte køretøjerne til standsning. Tre russere, der hang bag på den ene for at gennemføre sprængningen, blev skudt.

Imens er området blevet rensat. Omkring banegården frembød sig en ødelæggelsens vederstyggelighed. Her var ammunitionstøget gået i luften, og overalt sås forvredet jern, ødelagte maskiner og sammenstyrtede huse. Midt i det hele lå gymnastikredskaber, bukke, heste o.s.v. slynget omkring fra en ødelagt skole.

Fronten ruller videre frem mod næste by, Ssebesh. De motoriserede afdelinger når den først og bringer den på tyske hænder. Hele den russiske hær på dette frontafsnit synes at være på tilbagetog.

Dødtrætte kunne vi i aften gå til ro efter at have fået varm mad, noget at drikke og endog tobak og chokolade. Der skal nu ske større

omplaceringer. Nye enheder skal frem, for bag Stalinlinien har russerne ikke flere forsvarslinier. Der skal optages forfølgelseskampe.

Jeg prøvede i morges at finde Hans Clausen. Hans bataljon skulle ligge på vor højre fløj. Jeg fandt enheden, men ikke Hans. Fik den sørgelige meddelelse, at han den 12. juli, var faldet foran en feltstilling i Stalinlinien. Faldet og nu måske bare gravet ned i en grøftekant, hvor intet ville minde om ham. Jeg føler mig med ét meget træt, tænker på hans familie i Flensborg – og på at danske sydslesvigere ikke bliver skånet for at bringe meningsløse ofre.

I morgen skal vi videre. Der tales om, at en russisk armé skal søges indkredset, men vi har svært ved at få et skøn over situationen. Man hører kun om stadig fremmarch, og om at stødkiler allerede skal stå langt inde i Rusland.

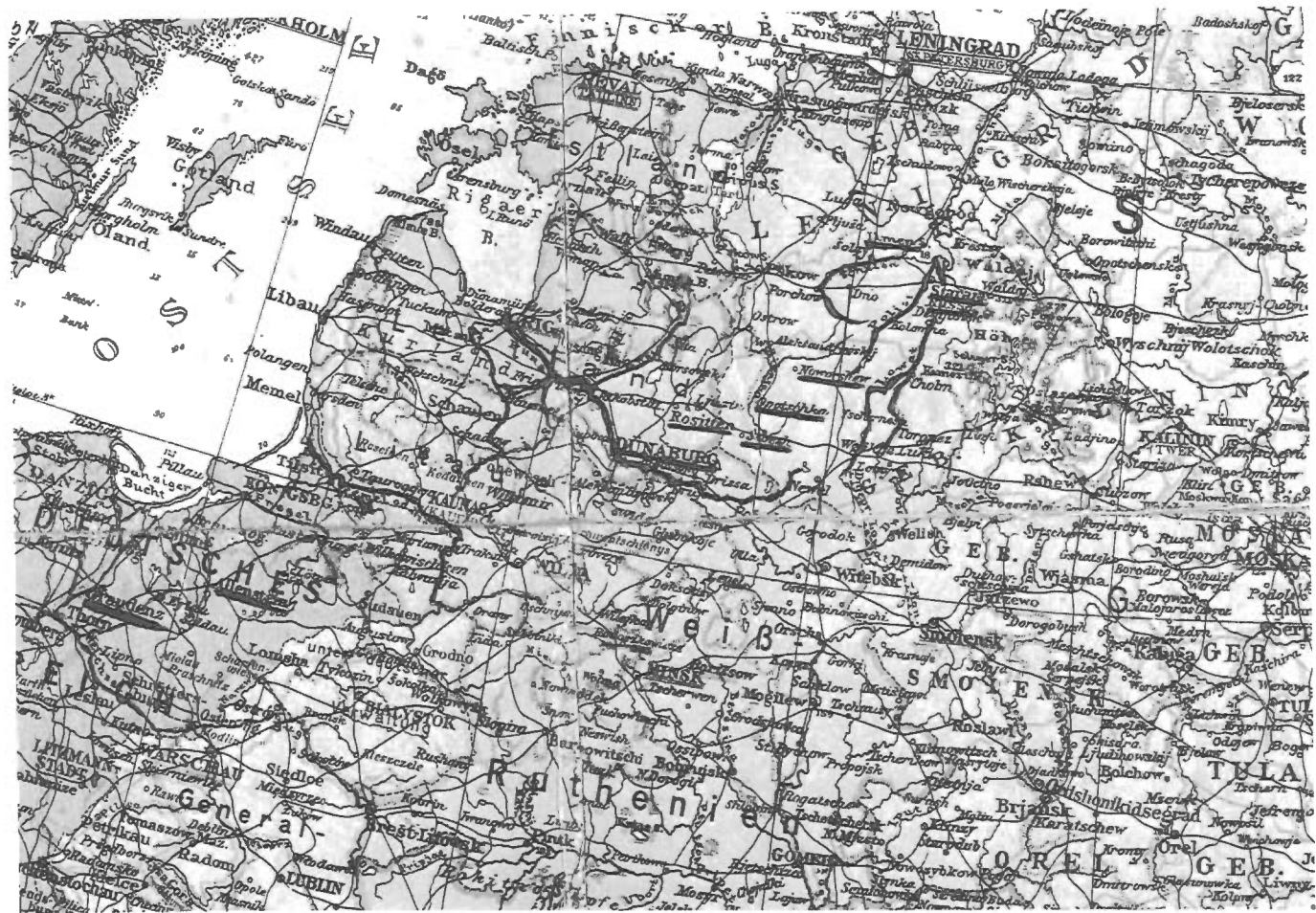
Under kampene om Idriza og Ssebesh var erobret ikke så lidt materiel og en del kreaturer. Dyrene skal stamme fra Litauen og Letland, hvor russerne søgte at tage mest muligt med sig tilbage. Tyskerne måtte ikke finde noget, de kunne bruge. Det var det første eksempel, jeg oplevede på den brændte jords taktik.

Søndag 27. juli: Vi er ved at blive en slags robotter. To uger er gået med vekslende marcher, kampe, lidt hvile og mad ind imellem. Vi rykker frem i sluttede formationer som divisions-reserve. Enorme mængder ammunition og våben føres forbi os og frem. Det er forfølgelseskampene, der er i gang. Det ser ud til, at russerne er på jævnt tilbagetog.

Hvor vi befinder os, ved vi ikke. Vi marcherer i øst-nordøstlig retning, men vore kort har kun fremmede, ukendte navne. Også landskabet er fremmedartet, kæmpestore nåleskove med sandede veje. Træerne giver god skygge mod sommervarmen, og på sandvejene får man ikke så ømme fødder. Terrænet er dejlig fladt.

Pludselig er der lysning forude, og snart står vi foran en større slette med marker og et par landsbyer. Landsbyhusene ligger tæt i en klynge eller langs en landsbygade. De er alle af træ og helt ens. Et køkken med en stor ovn, der rager ind i det næste rum, som er opholds- og soverum. Familiens unge og gamle, mænd og kvinder sover alle på rad og række oven på den store ovn. Kun sjældent ses rigtige jernsenge. I stuens ene hjørne hænger som oftest et helgenbillede, en ikon. Under husene er der ofte nogle forrådsrum i en høj kælder, enkelte steder et udhus til nogle dyr.

Vi har endnu ikke set noget til civilbefolkningen. Alle er flygtet, og

alle dyr er taget med. I Frankrig kunne vi ofte supplere kosten med høns eller frisk kød. Her er der intet, højst lidt kartofler i kældrene. Den røde hær lader intet tilbage.

Gang på gang overraskes vi, når russiske, frasprængte enheder, der er søgt ind i skovene, åbner ild imod os. Også når vi kommer ud af en skov, bliver der ofte skudt på os fra det modsatte skovbryn eller fra en landsby. Som regel bliver sagen dog hurtigt ordnet med maskingeværer eller granatkastere.

Det er sjældent, at disse skærmydsler giver fanger, og også tabene af døde og sårede er beskedne. Det er hovedfrontlinien, der har tabene, og her tages temmelig mange fanger. Russerne trækker sig tilbage med en henholdende taktik, der gør det muligt at få befolkning, husdyr m.v. med tilbage.

Forfølgelsen førte frem imod byerne Opotschka og Noworschew. Bestandig fremad. Russerne må have været slet forberedt eller er dårligt forsynet med materiel. Det virker ejendommeligt, at vi dag for dag kan trænge længere og længere ind i landet, et skovrigt land, men uden dyr og mennesker.

Med navnene Opotschka og Noworschew har vi på vore kort nogenlunde kunnet finde ud af, hvor vi befinder os. Vi er nu på højde med Riga og skal støde frem imod Ilmensøen og Waldajhøjene. Andre arméer til venstre for os støder frem imod Leningrad. Vi skal altså endnu et langt stykke ind i landet. Det er just ikke nogen behagelig tanke. Det siges, at hele den tyske front fra Sortehavet og op til os er i stadig fremmarch. Store russiske arméer skal være taget til fange ved hurtige panservogns-fremstød og store omringningsmanøvrer.

De sidste to dage har vi mødt stærkere modstand. Vi har afløst en frontdivision og skal nu nok for alvor i ilden igen. Forude ligger floder og sumpet terræn.

Mandag 4. august: Kampene begyndte tidligt i morges med en trommeild fra artilleriet, der skulle åbne den russiske front. Russerne yder stærk modstand og har i de sidste dage forsøgt flere modangreb. Der står meget russisk artilleri overfor os, men støttet af luftvåbnets Stukas lykkes det omsider at bryde den russiske modstand ved og omkring Ssossnizy.

Vi lå flere gange indenfor den russiske ild, og i skoven opererer ret stærke, spredte russiske enheder. Det er en modbydelig situation at blive beskudt inde i en skov. Dels er det vanskeligt at fastslå fjendens

placering, og dels flyver der en masse rikochetterende skud omkring.

I et stort skovområde mistede vi forbindelsen til højre fløj, da en russisk enhed dængede os til med skud, og det blev lederen af kompagnistaben, sergent Tross, der sammen med ordonnans Möller fik forbindelsen reetableret. På vej tilbage til kompagniet tog de fejl af retningen, og mens de stod i et brandbælte for at orientere sig, trådte pludselig to russiske soldater ud fra skovens mørke. Alle blev lige overraskede over pludselig at stå ansigt til ansigt med fjender. Tross fattede sig hurtigst og fyrede sin maskinpistol af. Den ene russer faldt, og den anden sprang ind i skoven. Kugleregnen efter ham ramte ikke. Det hele havde kun varet få sekunder. Den med den hurtigste reaktion overlever.

Vi slog lejr for natten i en lille landsbys træhuse. I morgen skal vi afløse regiment 503 i hovedkamplinien. Måtte en skærmende hånd fortsat være over en. . .

Onsdag 13. august: I fint sommervejr rykkede vi tirsdag ud i angrebsformation. Ved middagstid nåede vi frem til en slette. I det modsatte skovbryn lå russerne, ude til venstre i landsbyen Sabolotje. Vi gik frem i spredt skyttekæde, men så lød en fodfolkskanon forude. Vi gik i dækning, men snart lød ordren om at søge fremad i spring. Ved de første spring lød atter kanonens skarpe smæld. 50 meter til venstre for mig så jeg lederen af vort lille granatkaster-hold, Steffen, fare op fra jorden i et spring fremad. I det samme hørtes atter kanonsmældet, og inden jeg fik hovedet i dækning nåede jeg lige at se Steffen blive splittet ad. Stormbagagen fløj ud i luften, en arm fulgte efter og så mere uniform og mere krop. Steffen er ikke mere.

Sabolotje bliver taget, men vi skal straks videre frem. Dagens mål er næste landsby, Tulebja, og den erobres efter heftig ildkamp af maskingeværer og granatkastere. Feltposter sendes frem, og vi indretter os på at overnatte i Tulebja. Der er ikke megen snak om aftenen. Dagen har kostet et par kammerater livet, og flere er såret. Vi håber, at der bag os kommer nogle, som finder vore faldne og får dem begravet. Vi kan ikke forlade hovedkamplinien.

Dagen efter fortsatte fremrykningen. Omkring Gariska lå vi længe fast, men artilleriet splittede russerne. Der lå mange døde, da vi rykkede ind i byen.

For første gang støder vi her på civilbefolkningen. Ældre mennesker, flest kvinder, kom ud af deres kældre, forskrækkede og ængstelige skulede de til os. Da de mærkede, at vi ikke havde ondt i sinde,

blev de venlige, når vi spurgte dem om noget. Det vil sige spurgte og spurgte, det foregik med fingersprog og gebærder. Vi havde dog i kompagniet en sudertertysker, Rudi, der kunne lidt russisk, og med ham som tolk klaredes et og andet.

Ved daggry skulle fremrykningen fortsætte. Russerne satte ind med modangreb, men blev slået tilbage. Ved middagstid ligger vi foran et par landsbyer bl.a. Tshirikowo, hvor et russisk modstød med panservogne bringer nogen forvirring. Artilleriet lægger spærreild, og nogle panserværnskanoner skubbes frem. Det hjalp. Kontakten til bataljonen er gået fløjten, og fra den brændende landsby falder fortsat skud. Russerne har endnu ikke trukket sig bort.

Jeg får ordre til at søge kontakten til bataljonen genoprettet for at få nye forholdsordrer. Ikke nogen behagelig opgave. Jeg skulle se at komme over til skoven gennem byens udkant eller ved at gå tværs igennem den. Jeg nåede frem, uden at der faldt et skud. Mange af husene var brændt ned, nogle brændte endnu. Luerne gav hele området et spøgelsesagtigt udseende. Med mit våben skydeklart i hånden sneg jeg mig frem mod landsbygaden ved at holde mig mest muligt i skyggerne. I udkanten af byen faldt nogle skud. Om det var tyske eller russiske, kunne jeg ikke afgøre. Jeg fandt bataljonen og fik ordre til, at vi skulle gå forbi landsbyen og grave os ned for natten nord for byen.

Det blev sent, inden vi nåede vor placering. Enkelte skud rundt om os fortalte, at der var grund til at være på vagt. Vi lå en dag over ved Tshirikowo, fik ordnet vort kluns – og fik varm mad.

Søndag fortsatte kampene, og Panna Mastina blev taget, men der er sej russisk modstand flere steder. Det går kun langsomt fremad. Tirsdag nåede vi Jaswy og får her ordre til at grave os ned og bygge bunkers. En del tømmer rives ud af et par huse, og vi får gravet et hul i jorden. Tømmer henover og jord på. Vi er nær ved den store og vigtige by Staraja-Russa, som er jernbaneknudepunkt. Her kan ventes russisk afværgekamp.

Fredag 22. august: Der er atter gået en skrap uge. Russerne har sat ind med kraftige modangreb, men er hurtigt slået tilbage. Artilleriet er flere gange kommet i situationer, hvor de direkte beskød fremstormende enheder. Det ser ud til, at vort kompagni er havnet i en lomme. Om natten skød lyssignaler op næsten hele vejen omkring os. En sammenhængende kamplinie fandtes ikke. Ikke særlig beroligende.

Så kom ordren til ny fremrykning. Langsomt asede vi os frem, ofte måtte vi ligge i timevis i skovene, så op og videre. Der er igen kommet bevægelse i kampene. Vi kommer igennem flere små landsbyer og møder nogle forskræmte indbyggere. Man kan tilsyneladende ikke længere få flyttet alt bagud, men fødevarer finder vi ikke meget af. Det er trist at se, hvordan kornmarkerne ødelægges af os infanterister, der maser igennem, men navnlig af kørende kolonner, hestekøretøjer, panservogne og andre larvekøretøjer. En værdifuld høst ødelægges.

Det siges, at en fremskudt fløj står ved Staraja-Russa, mens nye tropper støder frem syd fra. Man vil således søge at omringe den russiske front foran os. Derfor den langsomme og seje fremrykning. Russerne sidder rundt om i skovene, delvis som fraspærngte enheder.

Efter flere dages fremrykning med pludselige russiske artilleri-modangreb lå vi en eftermiddag på en græsmark, hvor vi havde gravet os ned for at få bedre dækning. Vort fremstød var standset for en tid, forbindelsen til højre er afbrudt, og vi følte os usikre i denne ubehagelige situation. Det russiske artilleri fik ram på flere, og efter granatnedslagene hørte man råbene efter sanitetssoldater. Under en fjendtlig salve så jeg lidt til højre for mig underlæge Schulz springe ned i et skyttehul, der netop var forladt af en, som havde fået en granatsplint i hånden. Den næste salve lå forbistret tæt på os, og jeg hørte et udbrud fra underlæggen. Han sad op, var såret, men hvor alvorligt kunne jeg ikke se. En kammerat i nærheden råbte på ambulancefolk, og samtidig så jeg lægen trække sin pistol. Da en sanitetssoldat kom løbende, gik skuddet af. Lægen havde skudt sig gennem hovedet. Hjælp var ikke mere nødvendig. Som læge må han vel have været klar over, hvor alvorligt såret han var. Bagefter talte vi om, at skulle man blive svært lemlæstet, var det nok også bedst straks at gøre en ende på det. Hvad kan livet bringe en krøbling?

I morges så vi ud over et stort sletteområde og i baggrunden Staraja-Russa. Midt på eftermiddagen nåede vi frem til byens sydøstlige udkant. Den tyske operation er lykkedes. Alt er roligt, men sultne er vi, og min ordonnans-kammerat Hermann Löhr og jeg går en tur ind til byen. Vi var blevet advaret om, at der kunne være soldater eller partisaner i byen, og med afsikret pistol i hånden gik vi forsigtigt frem. Kun en enkelt gammel kone så vi.

Pludselig kom en ung kvinde ud af et hus på det modsatte fortov. På ret godt tysk råbte hun: »Hvorfor skyder I på vore brødre og fædre og på vore byer«?

Forbavset over den usædvanlige situation sagde jeg: »Vi skyder

ikke på dine landsmænd, men du kan tysk, og vi vil gerne spørge dig om noget«.

Hendes reaktion var forbløffende: »Nein« og gik sin vej.

Det var et menneske, der vidste, hvad hun var. Jeg følte en vis glæde ved at møde et menneske med en sådan sikker holdning.

Vi drog videre, og da vi så nogle gamle koner i et hus, bankede vi på. En morlil kom frem, og vi spurgte, om hun havde lidt mad at sælge. Med besvær fandt vi ud af, at der næsten ikke fandtes mad i byen. Alle manglede. Men vi fik en lille pose med noget kikslignende, hårdt og tørt bagværk, og hun fik nogle tyske mark.

Tilbage ved vore jordhuller delte vi det beskedne bytte. Det er flere dage siden, vi har fået mad overhovedet.

Lørdag 23. august: Det blev kun et kort døgn i bunkerne her syd for Staraja Russa. Russerne er jaget over floden Lowat, og nu skal vi følge efter. Vort regiment skal i morgen, som det sidste af divisionen, gå til angreb. Vi ligger ved landsbyen Talygino, og en feltpost formæret af regimentets cyklistafdeling er skudt frem til Podborowje. SS-Totenkopf-divisionen og en motoriseret division skal allerede være nået frem til Lowat i dag. Nu skal terrænet renses for fjendtlige enheder.

Mandag 25. august: Søndag morgen trådte vi an til rensning af terrænet samt flankesikring af regimentet. Nu stod vi pludselig i mose og sump, hvor mandshøje siv forhindrede alt udsyn. Det var vanskeligt at holde forbindelse med hinanden, mens vi i timevis masede os igennem sumpen, hvor vi sank i til op over anklerne. Støvlerne sugede sig fast i mosens klæge masse, og man skulle passe på for overhovedet at få »raflebægerne« med.

Det blev en drøj dag. Sultne og tørstige var vi, og der var ingen tørre hvilesteder. Vi nåede frem til Moriskoje-søen, og nu blev terrænet fuldstændig uvejsomt. Området var fri for fjendtlige soldater, men det fortælles, at cyklistafdelingen har fanget fem partisaner, som blev skudt.

Langs Redja-bækken, der løb ud i Moriskojesøen, stødte vi pludselig på hundreder, ja måske tusinder af flygtede indbyggere fra Staraja-Russa. I primitive jordhuler og små sivhytter fristede de en kummerlig tilværelse. Vi blev her vidne til en elendighed, der langt, langt oversteg, hvad vi sidste år så i Frankrig. De var flygtet ud i sumpene i den tro, at her kom ingen fjender, her kunne de forhadte Hitler-

horder ikke nå frem. Angsten var derfor stor, da tyske soldater pludselig kom gennem sumpene. De blev dog hurtigt beroliget, da de blev klar over, at der ikke ville ske dem noget. De fortalte os endog, at en partisangruppe for to dage siden var sejlet nordpå i en motorbåd.

Vi nåede hen under aften frem til dagens mål Podborowje, og her fik vi en hel dags hvil. Fodtøjet blev tørret, og vi fik hvile og rigelig mad.

Sammen med et par kammerater blev jeg i eftermiddags kaldt til chefen, hvor flere befalingsmænd var samlet. Vi blev beordret i retstilling, og chefen holdt derefter en lille tale om, at vi i Frankrig havde gjort vor pligt, og at vi i Rusland ikke havde svigtet den tillid, som kompagniet havde til os o.s.v. Og derefter kom det højtideligt, at vi var dekoreret med Jernkorset af 2. klasse (EK II). Vi fik hæftet korset på brystet med besked om at bære det i dag, men fra i morgen kun båndet. Jeg fik at vide, at jeg havde fået korset for min etablering af kontakten med bataljonen i Tshirikowo, hvor jeg var gået igennem den brændende landsby, der delvis endnu beherskedes af fjendtlige soldater.

Sikke noget! Man skulle tro, der var andet at spekulere på end sligt.

Da jeg bagefter tænkte over tingene, fandt jeg ud af, at dette her ikke var noget for mig. Frivilligt gjorde jeg jo ikke noget. En dekoration ud af en tvangssituation, nej. Og som dansk sydslesviger i tvungen fremmed trøje, nej!

Om aftenen opsøgte jeg chefen og spurgte ham, om jeg var nødt til at modtage jernkorset. Jeg forklarede ham mit syn og sagde, at jeg, hvis det var muligt, gerne ville levere det tilbage. Han tog det pænt, og vi fik en snak om tingene. Resultatet blev, at jeg ikke kunne nægte at tage imod det. Jeg måtte acceptere situationen og bære dekorationen, som tjenesteforskriften krævede det. Jeg opgav videre debat, og korset er nu pakket væk i min stormbagage. Men båndet skal altså blive i uniformens knaphul.

Tirsdag 26. august: Vi fik post hjemmefra i dag, ganske vist gamle breve fra juli, men alligevel et livstegn, der opmuntrer.

Angrebet er udsat et døgn. Det skal være et overraskelsesangreb uden forudgående artilleriild. Vort regiment skal stilles under 30. division, og først når denne har dannet brohoved på østbredden af Lowat, skal vi følge efter.

I de såredes blodspor

Onsdag 3. september: Vi er nu rykket ind i en landsby ved navn Lutownja, og rygterne vil vide, at vi skal indrette os her for vinteren. Vi bor i landsbyens huse eller disses høje kældre sammen med den befolkning, der er tilbage.

De sidste dage har ikke været behagelige. Onsdag den 27. blev det udsatte angreb indledt i tæt tåge. Russerne blev fuldstændig overrumplet, da tyske tropper i ly af tågen satte over den 300 meter brede Lowat i storm- og gummibåde. Der blev kun ydet ringe modstand, og de angribende enheder fortsatte straks videre frem mod Pola-floden.

En hurtig omplacering af enhederne blev gennemført. Vor bataljon kom tilbage til regimentet, og regimenterne 501 og 502 dannede herefter én lang angrebsfront. Mens 502 forholdsvis let nåede frem til Pola, døjede vi med et vanskeligt terræn. Så snart vi var fremme ved venstre flodbred, fik vi ordre til at sætte over floden, der var noget mindre end Lowat. Det blev oplyst, at floden her ikke var dybere, end at man kunne vade over, og der var ikke tid til at vente på gummibåde. Så gik vi ud i floden. For hvert skridt gik vandet højere op. Snart nåede det til navlen, og vi var prisgivet en fjendtlig beskydning. Vandet steg til brysthøjde, og floden var fyldt med drivende tømmer. Vi måtte holde vore våben over vandet og samtidig mase med træstammerne. Men vor chef, overløjtnant Pfeil og delingsføreren, løjtnant von Lehn, masede frem, så vi var nødt til at følge efter. Vi nåede over og fik dannet et brohoved. Vi mødte en del modstand, men svære maskingeværer på den venstre bred hjalp os. Nogle russiske fanger blev taget. De havde skjult sig i jordhuler.

Fra et hegn lidt sydligere kunne vi høre de russiske våben og indimellem råb. Vor russisk-kyndige Rudi forstod, at der blev råbt, at de russiske soldater skulle kæmpe, de måtte ikke overgive sig. Han spurgte vore fanger om, hvad dette egentlig betød, og de fortalte, at det var kompagniets politiske kommissær, der tvang soldaterne frem og krævede kamp. Hvis de gik tilbage, blev de skudt af kommissærerne. Det var første gang, at vi så klart blev præsenteret for dette system, og det forklarer måske nogle af de ofte helt meningsløse modangreb i den sidste tid.

En gruppe måtte nu se at få lukket munden på denne skrighals, men sejt kæmpede han og nogle mænd fra deres skjul. En underofficer fik kastet et par håndgranater ned i deres jordhul, og så blev der stille.

Ved 18.30-tiden angreb tyske fly Antipowe, en landsby lidt længere fremme. Røg og flammer steg op efter bombedrønene. Da mørket faldt på, fik vi ordre til at rykke frem og indtage denne landsby. Langsomt rykkede vi frem mod russisk maskingeværild og granatkastere, men russerne veg, og ved midnatstid kunne vi trænge ind i byen og besætte den fra hus til hus. Vi fandt nogle kartofler i kældrene og klarede os med dem. Ellers var hvile og søvn det vigtigste.

Hvad vi hidtil ikke havde oplevet, indtraf nu – regn! Længe varede det ikke, før de veje, vort materiel skulle føres frem ad, var slimede og opblødte baner. Ved flodbredden blev der trængsel af materiel, der skulle over floden, og der herskede stor forvirring med råben og skælden ud overalt.

Den 29. blev opklaringen langs fronten fortsat af rekognosceringspatruljer, der oplyste, at fjenden stod to kilometer nordligere med svære våben foran 3. bataljon. Om aftenen angreb russerne pludselig ved 2. bataljon, og det lykkedes dem at trænge igennem og frem i hovedkampområdet næsten til udkanten af Antipowa. Da kampen begyndte, blev vort kompagni sendt frem. Hvad der egentlig skete, ved jeg dårligt nok. Vi gik langs en grøft, og vi kunne høre russerne mase frem i skoven. Pludselig gjorde en del af vor deling omkring og flygtede bort fra skoven. Chefen kommanderede holdt og fremad, men der var nærmest panik, og det kunne udvikle sig til en katastrofe. Chefen beordrede mig til at stoppe folkene. Jeg løb tilbage langs kolonnen og fik standset flugten. Chefen fik hold på folkene i den modsatte ende og fik formeret en ny angrebsfront. Kort efter kunne kompagniet lukke det hul i fronten, som russerne var smuttet igennem.

Da alt var ved at falde til ro, stod kompagnistaben og chefen og drøftede situationen. Inde fra skoven lød uafbrudt en såret russisk soldats skrig og jamren. Chefen sendte et par mand hen for at se, hvad der var løs, og forsøge at få ham til at tie. De kom tilbage og fortalte, at han havde et skud i maven. Han råbte stadig, og hans jamren gik os gennem marv og ben. Bedst om han blev skudt, var der en, der sagde, han klarer det ikke, og vi kan ikke hjælpe ham. Vi så på hinanden, nej det var der ingen, der kunne. Så sagde Rudi: »Jeg går hen og taler med ham, han råber jo hele tiden »Skyd mig, åh skyd mig««!

Chefen nikkede, og lidt efter hørte vi Rudi tale med russeren. Så lød klageråbene igen. Vi hørte Rudi sige noget, så tav den sårede – og der faldt et skud. Rudi kom tilbage, bleg. »Jeg kunne ikke andet. Han

så frygtelig ud og tiggede mig om at befri ham for hans pine. Og så skød jeg«. Vi var alle tavse. Dette var svært at komme til rette med. Rudi gik hen bag et træ og kastede op.

Tidligt søndag morgen kom der ordre om, at vi skulle afløses her og rykke frem til Mannilowe og angribe byerne Bykowa og Nawelje og derved bringe Kolpinka-afsnittet på tyske hænder. Trods regnen blev planen gennemført. Vi blev liggende mandag og tirsdag i de fremskudte stillinger omkring Kulakowe.

Ved en kort samling af kompagniet blev jeg sammen med et par kammerater kaldt frem, og vi fik meddelelse om, at vi var forfremmet til Obergefreiter. Det var lidt svært at tage dette her helt alvorligt, men vi har lært at bevare masken.

Da jeg bagefter sad og spiste sammen med chefen, sagde han: »Ja, du var foreslået som underofficer, men jeg satte mig imod det. Det ville betyde, at du så skulle overtage en gruppe, og jeg vil nødtigt af med dig«. Jeg svarede hurtigt: »Jeg er godt tilfreds med, som vi har det i staben og er gerne fri for at blive underofficer«. Så blev der ikke talt mere om den sag, men jeg var glad for chefens undskyldende ord. Der var mere menneskelig varme i dem end i en forfremmelse. Endelig er jeg trods alt også så meget egoist, at jeg sætter pris på de mange behageligheder, som jeg har i forhold til kammeraterne. Alt det bar let hen over forfremmelsen til Obergefreiter, som er en grad, vi alle griner af og gør nar af.

Fra Tyskland kom 500 mand som erstatning for tabene siden juni. Også vi fik nye folk i kompagniet, men ikke nær nok til at opveje tabene.

I morges blev vi så trukket ud af stillingerne. Vi skulle ind i et nyt afsnit omkring Dubrowo og Sutschki. Russerne blev overrumplet her tidligt på morgenstunden. Sutschki blev lynhurtigt stormet, og et russisk kompagni på 80 mand blev taget til fange uden tab.

Jeg blev lidt forundret, da en russisk soldat tog sin hue af, løsnede emblemet med den femtakkede stjerne med hammer og segl og gav mig det med nogle udtryk, som vel skulle betyde så meget som: Rusland kaput!

Videre gik det. Byerne Drepolje og Tarakanowa måtte der kæmpes om, Nowinka blev taget uden kamp. En af de nye mænd faldt i morges, og det rystede de kammerater stærkt, der netop var kommet sammen med ham.

En ny kamplinie er etableret, og vi går i gang med feltbefæstningen. Vi fra kompagnistaben har indrettet os i et hus. I alle byerne her er

der en del af civilbefolkningen tilbage, i skoven har andre bygget hytter. Det er ikke så rart at have kvinder, børn og gamle mennesker omkring sig, men de er alle venlige overfor os.

Søndag 14. september: Den nye frontlinie blev befæstet, men det forekom noget uvirkeligt, at vi skulle gøre klar til vinterstilling. Rygterne talte om en vældig opmarch af materiel og mennesker bag os.

Russerne havde trukket sig tilbage og sad i en række mindre landsbyer et par kilometer foran frontlinien. Nu gjaldt det om at holde dette ingenmandsland under observation og forhindre, at russerne satte sig fast lige for næsen af os. Med svært artilleri skød russerne sig ind på hovedkamplinien med anvendelse af granater, der eksploderede et stykke over jordoverfladen, altså ikke ved selve nedslaget. Et par russiske jagerfly dukkede op en gang imellem og foretog nogle styrtdyk, men i det store og hele var her ret roligt.

Et russisk forsøg på at gennemføre et flankangreb på hele afsnittet cirka 80 kilometer syd for Staraja-Russa skal være afvist af generaloberst Strauss, som det er lykkedes at indkredse russerne i to »kedler« og derved tage omkring 50.000 fanger.

Der er nok at snakke om, men vi kan ikke efterprøve rigtigheden af noget. Og hvad betyder det egentlig i vor situation i en lille russisk landsby omgivet af uendelige skove langt, langt hjemmefra. Fra grænseovergangen ved Østprøjsen er vi rykket cirka 950 kilometer frem hertil.

Onsdag 24. september: Nu blev vi atter flyttet, længere mod nord til landsbyen Lutownja. Ikke langt fra byen ligger skoven mørk og truende. Vi indretter os i en del af husene, og vi får god kontakt med den civile befolkning. De taler med afsky om kommunismen og kommunisternes regime. De siger, at nu er kommunismen kaput, nu kan de få bedre forhold, få deres jord tilbage og ikke kun arbejde i de kollektive brug.

Man skal nok tage deres ord med visse forbehold. De kan være udsprunget af angsten for tyskerne eller af ønsket om at opnå tålelige forhold. Af mænd findes i byen kun få gamle og svagelige.

Det er ved at blive koldt. Smukt er det om morgenen at se den klare brænderøg fra skorstenene stige lodret til vejrs i den klare luft. Da virker landsbyen med sine træhuse op imod skovens mørke baggrund ligefrem idyllisk. Alt ånder fred. Og dog ved vi, at mennesker i landsbyen og mennesker i skoven står uforsonlige overfor hinanden,

og at død og fordærv hvert øjeblik kan forvandle idyllen til et helvede.

Min ordonnanskammerat Paul synes at være blevet et par kvinders særlige yndling. De hjælper ham gerne med det ene og det andet, og de følger hans færden med øjene. Paul har naturligvis bemærket det og siger: »Jeg ved slet ikke, hvad jeg har gjort, men det er godt at have en til at vaske for sig.« Vi driller ham lidt. Vi må jo altid se at få det bedste ud af situationen.

Til russerne mærker vi ikke meget. Der dukker somme tider nogle få op – formodentlig for at rekognoscere – der skydes lidt, og så er de væk. Skoven foran os er nogenlunde fri for fjender, men byerne bag den er tæt besatte. Ude på fløjen har der dog været lidt mere artilleribeskydning.

Her til aften siges det, at vi i morgen skal på den igen. Til en frontudretning, hvad det så måtte være.

Fredag 26. september: Rygtet onsdag aften talte næsten mere end sandt. Klokken halv tre torsdag morgen begyndte det. Inden klokken fem skal vi være gennem minespærringerne ved Babki for derefter at følge pigtrådsspærringen forbi Lutownja.

Vi kom gennem spærringerne og frem gennem skoven forbi Lutownja. Alt er stille, mens vi forsigtigt lister frem. Kompagniet fandt to sårede russiske soldater, som man lod ligge. Da vi er kommet over en lysning og ind i skoven igen, bryder helvedet løs. Fra 5-10 meters afstand skydes der på os med geværer og maskingeværer. Alle falder ned i brøkdele af sekunder og stivner, men lidt efter er et vildt skyderi i gang fra begge sider. Enkelte sårede råber, forstærkninger bagfra kommer frem, russerne begynder at vige. Det viser sig imidlertid, at de trækker ud til højre og venstre og søger at omgå os. Da faren erkendes, får vi ordre til at trække os tilbage til pigtrådsspærringen. Her indretter vi os på forsvar.

3. kompagni melder om to døde, og vor delingsfører, løjtnant Hoffmann er såret. Kl. 14 får vi påny ordre til at gå frem. Da vi er kommet en kilometer frem, begynder en skydning værre end i morges. Alle går i dækning. Så kommer ordren: Op og frem med hurra-råb. I et brøl stormes der frem, og russerne kastes ud af deres ret stærke forskansning. Med brug af geværer, maskingeværer og håndgranater bliver stilling efter stilling taget. Et inferno af skud, råb, skrig og detonationer. Fra træ til træ går der frem. Der bliver ikke taget fanger. Alt, som bevæger sig, blev mejet ned. Også vi har svære tab. Vor

bataljonskommandør var lettere såret, men blev i kampen sammen med sin stab. Da det begynder at skumre, er der endnu cirka 600 meter til Babki, men nu går det ikke mere. Ammunitionen er heller ikke for rigelig, og vi får ordre til at løsne os fra fjenden og trække os tilbage igennem skoven.

Langsom går det tilbage. Vore døde og sårede skal med. Nogle blev på grund af mørket ikke fundet. Tilbagevejen var tung og sørgelig. Alle slæbte på døde og sårede, i teltduge, over skulderen, eller som man bedst kunne. Vi, der gik sidst som sikring, behøvede ikke at søge efter vejen. Den var markeret af et blodspor fra de sårede. Noget lignende har vi ikke tidligere oplevet. Dels fornemmelsen af at være på tilbagetog, dels indtrykkene af vildskab, død og lemlæstelser. Fysisk og sjælelig træthed gjorde benene til bly.

Vor lille deling, ikke engang tre grupper – ca. 20 mand – havde tre døde og to sårede. De samlede tab for bataljonerne blev på 50 døde og lidt flere sårede. De russiske tab blev vurderet til langt over 200 mand, de lå til tider ovenpå hinanden mellem træerne.

Vi kommer igennem trædspærringen og ind til Lutownja. Skræmte ser de civile på os. Jeg ser den kvinde, der har et godt øje til Paul, og jeg kan ikke lade være med at svare hende, da hun spørger efter ham. »Kaput«, siger jeg for spøg for at se reaktionen, selvom jeg vidste, at han kom lidt efter mig. Hun slog kors for sig og var ved at bryde ud i gråd, da hun så Paul komme.

Hun blev stum, blev nærmest et andet menneske. Jeg gik ind i huset og smed mig på lejet på gulvet. Hvor er alt ufatteligt – liv og død . . .

Jeg undrer mig over, hvordan bataljonskommandøren mon har det. I det civile liv er han præst et sted i Tyskland. Han fulgte sammen med os andre blodsporet og ved, hvor mange mænd, sønner og fædre, der blev ude i skoven. Kan det være rigtigt, at en herrens tjener fører an i et sligt blodbad? Kan han efter dette fortsat ydmygt bøje knæ for Kristi sag på jord? Og hvor skal vi andre efter dette finde vort ståsted?

I formiddags blev der sendt en rekognosceringspatrulje ud. Overalt i skoven sidder russerne. Det russiske artilleri skyder med mellemrum. Midt på dagen måtte vi opholde os i kældrene i flere timer. Der slog for mange granater ned i og omkring landsbyen. Civilbefolkningen er nu for alvor bange. Der kommer ordre om, at den skal bringes længere tilbage.

Men lyspunkter er der. Vi får god forplejning og post hjemmefra,

Bunker »Zum warmen Splitter« i Lutownja, overløjtnant, kompagnichef Pfeil, september 1941.

hvor alt er vel. Vi skal blive her med reduceret styrke. Stillingen skal holdes.

Lørdag 27. september: Ved enhver bevægelse, som russerne kan registrere, skydes der med granatkastere og artilleri. Artilleribeskydningen har sat næsten den halve landsby i brand, men fjenden holdes på afstand af vore maskingeværer. De sidste civilister er bragt bort.

Jeg var i eftermiddags sendt ud til kompagniets fløj med en ordre, og da jeg var på vejen tilbage, begyndte granaterne at falde. Da en granat kom fløjtende, nåede jeg lige at kaste mig i et gammelt granathul, mens jeg så nedslaget 6-7 meter fra mig. Jeg blev helt døv og har her til aften stadig svært ved at høre.

Vi river bjælker ud af husene og bygger kældrene om til bunkers. Nu til aften ny granatild. Et russisk angrebsforsøg blev afvist. Vi sover fuldt påklædt.

Søndag 28. september: I formiddags skød vi med mellemrum. Ved middagstid forsøgte russerne at angribe, men blev ret hurtigt slået tilbage. I nat forsøgte de at skære sig igennem pigtråden, men løb på miner og opgav efter tab.

Mandag 29. september: Det russiske artilleri er ret kraftigt i dag. Flere punktangreb er slået tilbage. Vore pionerenheder lægger flere end 1000 miner ud foran pigtråden, og der skal lægges endnu 1200, herunder kampvognsminer. Samtidig skal de bringe trådspærringerne i orden. Det ser virkelig ud til, at vi skal blive her i lang tid.

Chefen, overløjtnant Pfeil, skal fra i dag overtage kommandoen over bataljonen og flytte tilbage til bataljonens kommandocentral. Jeg skal følge med. Bataljonsstaben ligger et par kilometer længere tilbage, og jeg kommer til at bo sammen med tre kammerater i en bunker. Det russiske artilleri skyder hen over os for at ramme et par tyske batterier, men ellers er her roligt.

Tirsdag 30. september: Artilleriet østfra skyder stadig, og russerne angriber flere steder, men afvises. I skovbrynet er placeret skarpskytter, så man skal være forsigtig langs pigtrådspærringen. Hos bataljonsstaben er dagen gået roligt. Jeg har ikke lavet et pluk.

Onsdag 1. oktober: Har stadig vanskeligheder med hørelsen og øret efter artillerigranaten forleden og gik til læge. Han konstaterede en beskadigelse af trommehinden og gav mig nogle dråber.

Rygterne er ikke færre her. Der tales om, at den 3. oktober begynder den store indkredsningsskarp (Einkesselung) om Moskva. Der tales også om, at vi måske skal herfra. I Oldenburg skulle man være i gang med at ordne kvarter for 10. armékorps, og regimentet skulle i nær fremtid til Lübeck, siges det. Gid det måtte være sandt.

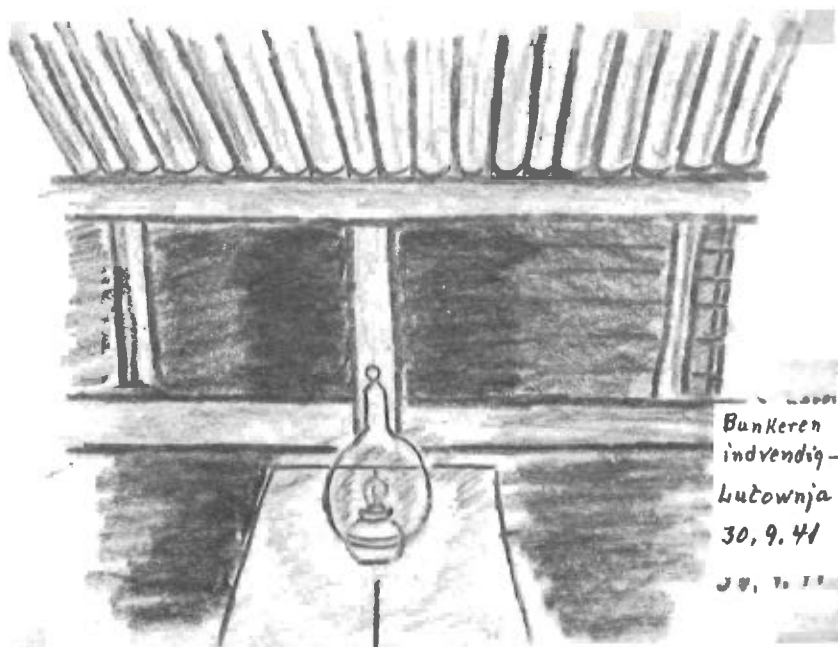
Torsdag 2. oktober: Svære langtrækkende kanoner er kørt i stilling for at nedkæmpe de russiske batterier, der dagligt beskyder vore linier.

Til højre for os, forlyder det, er en afdeling kavalleri med 80 ryttere brudt igennem. I morgen skal der gøres et forsøg på at fange dem.

Hus efter hus i landsbyen forsvinder, fordi tømmerstokkene bruges til bunkers. En rekognosceringspatrulje havde held med sig og bragte en fange med tilbage.

Fredag 3. oktober: Det russiske artilleri stod tidligt op i dag. Ved den højre nabo er atter sket et gennembrud, og det siges, at to eskadroner kosakker er kommet igennem. En eskadron har et maskingevær, men ellers kun sabler.

Jeg har i dag sendt nogle hilsner hjem. Da jeg savnede papir, skar jeg firkantede barkstykker af postkortstørrelse af et birketræ og skrev

bag på barken – bl.a. en hilsen til Duborg-Skolen. Konvolutter havde jeg, og nu er jeg spændt på, om de når frem.

Ved middagstid dukkede regimentskommandøren, oberst dr. Meyer, op for at orientere sig om situationen ved bataljonen. Vi ordonnanser blev lidt senere spurgt, om en af os kunne følge obersten tilbage, d.v.s. ride tilbage og samtidig føre en håndhest, da adjutanterne gerne ville se lidt nærmere på hovedkamplinien. Jeg tænkte, at det måske kunne være rart at komme lidt væk herfra, så jeg meldte mig.

Noget beklemmt ved situationen var jeg dog, for jeg havde tidligere dårligt nok prøvet at sidde på en hest med sadde – og så oven i købet at skulle have en håndhest med. Men med geværet over skulderen kom jeg da til hest, fik tømme fra den ekstra hest i hånden, og så red vi af sted, jeg lidt bagefter obersten.

Den forbistrede håndhest, enten sakkede den bagud, eller den gik helt frem, så mit ben kom i klemme mellem de to hestes flanker. Jeg havde mit hyr med at klare de to heste, og værre blev det, da obersten slog over i småtrav, for nu skulle jeg også holde fast i saddeknappen for ikke at dratte af.

Engang imellem dukkede grupper af soldater op i skoven. De meldte til obersten, hvem de var, og hvad de foretog sig. Ingen havde set noget til kosakkerne. Jeg så mig hele tiden rundt, for hvad skulle jeg stille op, hvis kosakkerne dukkede op? Få geværet fra skulderen og skyde fra hesten? Umuligt! Lade hesten strække ud? Lige så umuligt, jeg ville hurtigt ryge af. Jeg forbandede min tåbelighed i denne sag. Hvorfor bliver jeg altid blandet ind i sådanne mærkelige situationer?

Vi kom dog frem til regimentets kommandocentral, og obersten takkede mig for følgeskabet. Han skulle blot vide, hvilken dårlig følgesvend han havde haft. . .

Jeg sludrede lidt med nogle fyre i kommandocentralen og begyndte så at gå tilbage, lidt øm i enden og noget stivbenet. Lidt efter stødte jeg på forplejningsvognen, og så gik resten af turen nemt.

Jeg blev vel modtaget, og alle syntes, at det var flot klaret, da de hørte, hvad jeg kendte til ridning og håndheste. Chefen grinede lidt smørret og sagde blot: »Na, gut gemacht«.

Der foreligger et »Føreropråb«, der går ud på, at om tre uger skal alt være slut. Vi tvivler.

Søndag 5. oktober: Både lørdag og i dag har det russiske artilleri været i gang, og russiske fly har angrebet vore stillinger med bomber og maskingeværer. Det har frosset en del i nat. Vinteren er på vej, og det er ikke lysteligt at tænke på. Vi har intet vintertøj, kun vore lange støvler, uniform og uniformsfrakken.

Da jeg følte en voldsom kløe, så jeg mit undertøj efter og fandt 38 lus. Det blev til 38 knæk mellem neglene – og en modbydelig lugt. Det er første gang, jeg er på den, mens nogle af kammeraterne længe har været i slagsmål med de små dyr.

Mandag 6. oktober: En overløber fortalte, at 15 kilometer inde i skoven står tre russiske kavalleri-regimenter, et regiment lig med fire eskadroner, en eskadron med 135 mand. Hver mand har to håndgranater, 35 geværpatroner, et gevær og en sabel. En time efter at overløberen havde fortalt dette, begyndte det tyske artilleri en vældig beskydning af området. Ialt 560 granater blev dænget ned over kosakregimenterne 100, 103 og 104, alle fra Don Kafgas. Kosakkerne skal kun have været soldater i et par uger. I de sidste ti dage har de af forplejning kun modtaget lidt knækbrød.

Siden 3. september har mit kompagni haft et tab på 23 mand, faldne og sårede. Det kan nok give noget at tænke på – sammen med det der skete med kosakkerne og deres heste i dag.

Tirsdag 7. oktober: Det siges, at det store slag om Moskva nu er godt i gang. Måske er det årsagen til, at russerne foran os er forholdsvis rolige.

Jeg fik nogle papirer at se, hvoraf fremgik, hvilke infanteristormangreb og nærkampe vi – og altså jeg selv – har været deltagere i fra juli 1940 til 1. oktober 1941. Noteret var to kampepisoder i Frankrig og 13 på østfronten. Jo, de har travlt med lister og papir om ting, der er helt ligegyldige.

Torsdag 9. oktober: Rolige dage langs hele fronten. Var med majoren og overløjtnanten på inspektion af bataljonens frontlinie.

Ny latrinparole holder snakken i gang. Vi skal afløses af en SS-division, der overtager alle vore våben, og derefter skal vi til Munster for at blive opstillet som en motoriseret angrebsdivision under oberst Meyer.

Overløjtnant Pfeil og jeg er vendt tilbage til kompagniet, efter at den nye major har overtaget bataljonen.

Fredag 10. oktober: Ret stærk frost i nat, og nu er det begyndt at sne. Vinteren er ved at være over os. En særmelding i radioen taler om, at de russiske arméers slagkraft er brudt. Strategisk skal krigen for Tysklands vedkommende være sluttet. Hitler har sagt: »Fjenden er slået og vil aldrig rejse sig igen. Der er kun rensningsoperationer tilbage«. Vi fornemmer noget andet.

I 32 graders frost uden vintertøj

Søndag 12. oktober: En gruppe på en halv snes russiske soldater fanges bag vore linier. De har drevet rundt i skoven i nogle dage uden at kunne komme igennem til deres egne linier. Det fryser og sneer.

En særmelding siger, at 9. og 18. Sovjetarmé er tilintetgjort ved det Azowske hav, og der tales meget om, at hele den tyske front fra det Azowske hav til Waldai-højene, cirka 1200 kilometer, atter er begyndt at rulle frem mod øst. Mon vi skal til at træde an til vintermarch?

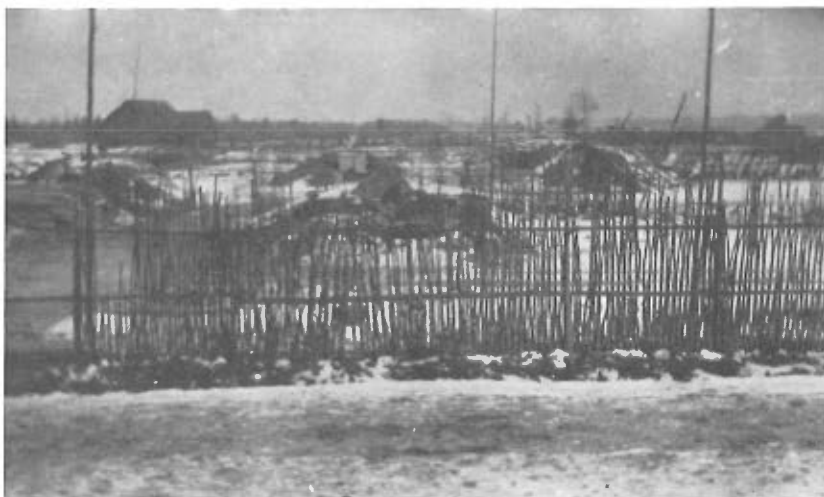
Den kommanderende general von Lieb har udtalt sin anerkendelse af forsvaret og kampen i skoven og tilintetgørelsen af den 35. sovjetiske kavalleri-division. Jeg har svært ved at se grundlaget for denne anerkendelse. Vi har siden 1. oktober i bataljonen haft tab på 102 mand, 40 døde, én savnet og 61 sårede.

Der er gang i kortspillet hver aften, men jeg kan ikke interessere mig for det. Får i stedet skrevet og læst, ofte små knaldromaner som kammeraterne har haft gemt i støvleskafterne.

Mandag 13. oktober: Fem mand kom som det første hold tilbage til etappen til aflusning. Det bliver rart engang at komme på den tur, for det hører stadig til fritidssyslerne at søge lus i undertøjet.

Ketjotski først på vinteren, oktober 1941.

En måned senere var husene brugt til bunkere, vi er gået under jorden. Ketjotski, november 1941.

Nu siger rygterne, at vi skal til Riga, eller at vi skal til Delmenhorst nær Bremen.

Onsdag 15. oktober: Nattefrost. I går var det fint, klart vejr, men i dag faldt sneen stille hele dagen. Er i dag med hele kompagniet flyttet længere ud til venstre, til Ketschotski. Almindelig surhed for nu havde vi netop fået os indrettet i gode bunkers og veludbyggede stillinger. Divisionen siges at skulle gøre sig klar til angreb. Et par kilometer foran os skal der stå to bataljoner russere á tre kompagnier med hver 230 mand. De skal i forgårs have afløst vor hidtidige modpart.

Fredag 17. oktober: I morgen skal vi angribe, og vi har fået anvist vor beredskabsstilling ved Gorodok. Vi skal støde frem mod nord og indtage Wereje. Til højre for os står den 30. SS-division og den blå division med de spanske frivillige. Der skal søges gennemført en omklamring.

Søndag 19. oktober: Hele søndagen ventede vi på angrebsordren – og frøs. Vi mangler vintertøj. Angrebet afblæses, og vi vender tilbage til vore bunkere.

Пропуск

Предъявитель сего, не желая бессмысленного кровопролития за интересы жидов и комиссаров, оставляет побежденную Красную Армию и переходит на сторону Германских Вооруженных Сил. Немецкие офицеры и солдаты окажут перешедшему хороший прием, накормят его и устроят на работу.

С одним пропуском на сторону германских войск может перейти неограниченное количество командиров и бойцов РККА!

Passierschein

Vorzeiger dieses wünscht kein sinnloses Blutbad im Interesse der Juden u. Kommissare. Er verlässt die geschlagene Rote Armee und geht auf die Seite der deutschen Wehrmacht über. Die deutschen Offiziere u. Soldaten werden den Überläufer gut behandeln, ihn versorgen u. für Beschäftigung sorgen.

Der Passierschein gilt für eine unbeschränkte Anzahl von Offizieren u. Soldaten der Roten Armee, die zur deutschen Wehrmacht übergehen.

Passerseddel (Oversættelse)

Fremviser af denne ønsker ingen meningsløs blodbad i Jødernes og Kommissærernes interesser. Han forlader den slagte Røde Arme og går over på den tyske værnemagts side. De tyske officerer og soldater vil behandle overløberen godt, sørge for forplejning og for beskæftigelse.

Passersedlen gælder for en ubegrænset antal officerer og soldater fra den Røde Arme, som går over til den tyske værnemagt.

Flyveblade nedkastet over de russiske linier i oktober 1941.

Tirsdag 21. oktober: Vagterne skiftes ud hver time på grund af kulden. Det sneer. Russerne sendte os i går cirka 30 granater af en tungere kaliber end normalt. Fra bataljonen er kommet ordre om, at vi skal indsende tjenesteplaner. Vi er rasende. Tror man, at vi vil eksercere og lignende? Det manglede bare. Men man regner altså åbenbart med, at vi skal blive her og føre en slags kaserne-tilværelse. De skulle hellere skaffe os noget varmt vintertøj.

I morges ved 5-tiden begyndte vores bunker at brænde. Vi sled i

det for at få frossen jord og bjælkelaget væk, og ved middagstid var alt i orden. Det var skorstenen, der var i stykker.

Landsbyens eneste sauna er endnu intakt, og vi nyder meget at få et ordentligt bad for bagefter at rulle os i sneen.

Der er nedkastet løbesedler over de russiske linier med opfordring til soldaterne om at løbe over.

Torsdag 23. oktober: Fronten er rolig, vejret dårligt. I bataljonens afsnit kom der i går seks og i dag syv overløbere. I de to bataljoner overfor os er der fem kommissærer, der allerede har skudt et par soldater. De russiske soldater har ikke mere lyst til at kæmpe, siger overløberne. De får næsten ingen forplejning, kun 200 gram brød om dagen. Kartofler må de selv grave op.

Rygterne fortæller, at Moskvas ydre forsvarsring skal være gennembrudt. Tyske soldater står nu 60 kilometer fra byen. Marskal Timoschenko skal være afsat.

Fredag 24. oktober: Ved 9-tiden i morges blev vi klar over, at russerne forberedte et angreb, og snart brød et helvede løs. Fra alle tænkelige våben blev der skudt alt, hvad rørene kunne. Maskingeværer, granatkastere, fodfolkskanoner og artilleri. Tre gange angreb russerne, men hver gang blev de slået tilbage. Deres tab var uhyggelige. Fra en observationspost taltes efter første angreb 40 døde på et enkelt sted. Vor artilleriild gik lige ind i angrebsgrupperne.

Overløbere fortalte, at der til i nat planlægges et angreb af kosaker. Ved 16-tiden er alt roligt. Kun skyder russerne på deres egne folk. Ved 19-tiden, da det er bælgmørkt, står russere ved pigtrådsspærringen og råber »Germanski, Germanski!«. De vil løbe over, men vover sig ikke igennem minefeltet. En del af dem bliver lodset ad en smøge gennem feltet.

Lørdag 25. oktober: Kosakangrebet blev ikke til noget. I dag kom der 30 overløbere. En patrulje fra vort 1. kompagni talte på sin rute over 100 døde russere. Gårsdagens foretagende har været hårdt og dyrt.

Mandag 27. oktober: Søndag kom 26 overløbere og i dag ligeledes 26. Inden de stak af, havde de skudt en politisk kommissær og en kompagnichef.

Vejene er nu næsten bundløse, så forplejningskøretøjerne ikke kan komme frem.

Tirsdag 28. oktober: Igen en snes overløbere. De fortæller, at en oberst har holdt en tale til mandskabet og sagt: »Nedlæg roligt jeres våben og løb over til tyskerne, alt andet er meningsløst. Jeg kan ikke gøre det af hensyn til min officersære«. Derpå trak han sin pistol og skød sig.

Nye rygter om afløsning: At vi skal med tog til Köln, Bielefeld eller Danmark. Regimentskommandør, oberst Meyer skal have udtalt, at han om ti dage har noget glædeligt at fortælle os. Divisionskommandøren, general Freiherr von Wrede, der atter har overtaget kommandoen, skal have sagt, at vi i løbet af nogle uger er en af de lykkelige divisioner, der er hjemme. Den kommanderende general von Lieb har i dag sagt, at så snart frosten for alvor tager fat, vil også nordfronten gå ud til sit sidste slag.

Hvad mon der bliver sandhed af alt dette?

Lørdag 1. november: Dagene er gået forholdsvis roligt. Der skydes og kastes bomber, men der er ikke sket alvorlige skader, udover at vores sauna er blevet ramt og ødelagt. Vi må nu varme vand i en spand for at blive vasket. Vi får motion ved at save og kløve brænde. Vi har fået marketenderivarer, cigaretter, chokolade og lidt snaps. Det liver op.

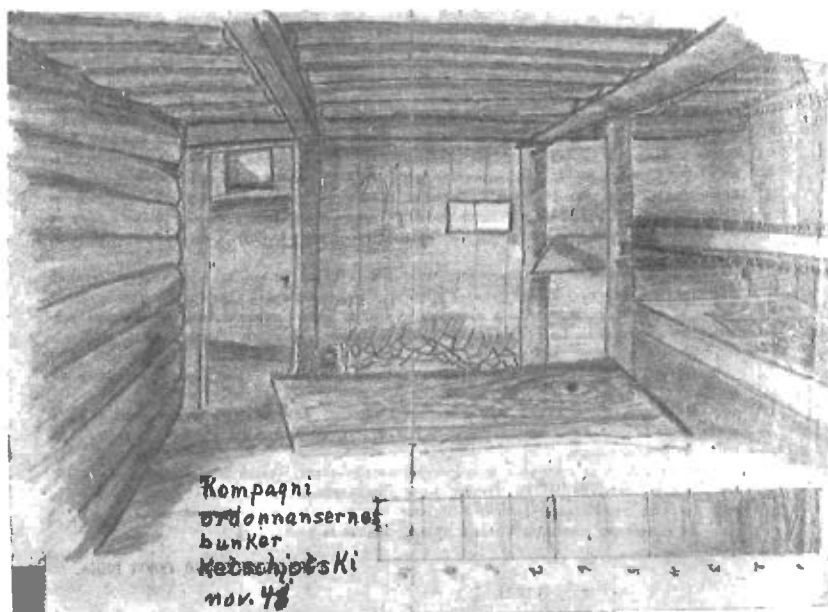
I eftermiddag blev en del kammerater og jeg kaldt til chefen, der med nogle pæne ord fortalte os, at vi ved at have deltaget i mindst 10 stormangreb havde gjort os fortjent til at modtage »Infanteri-Sturmabzeichen«, en forsølvet egekrans med et gevær. Vi fik mærket hæftet på uniformens brystlomme. Der må åbenbart stadig være folk, der får deres tid til at gå med ejendommelige registreringer og lignende. Jeg kunne godt undvære alt dette.

Torsdag 6. november: Rolige dage, men ned til 14 frostgrader. Det bliver nu alvor med en tjenesteplan, og der skal arbejdes med uddannelsestræning! Mon vi skal holde jul her?

Fra bataljonen meddelelse om, at partisaner den 7. vil gennemføre en større angrebsaktion. Det er ofte, at vi hører om partisaner i området bag os. Er det mon særligt uddannede enheder eller blot tilfældige frasprængte, der har fundet sammen?

Flyveblade skydes over til den røde hær.

Fredag 7. november: Vi har intet hørt om partisanernes aktion. Russerne forsøgte ved Terakonowa at angribe vore forposter. Vort artilleri dægede omgående området til med granater.

Kompagniet har samlet 1600 mark ind til julegaver til de sårede kammerater og til de faldnes børn. Det kan blive til en bog til de sårede og en sparebog på 70 mark til børnene.

Onsdag 12. november: Det er kolde dage, og det har sneet en del. Vigtige byer i nordafsnittet skal være erobret. Det store indkredsningsslag skal snart kunne afsluttes. Hos os er der roligt.

Jeg har daglig en eller to ture til bataljonen eller til delingerne i kamplinien. Det giver ofte en stille vandring igennem det vinterklædte landskab med tid til at tænke på dem derhjemme og på kammeraterne, hvor de end måtte befinde sig. Det er rart at være i fred for det fælles liv i de små bunkers.

Mandag 17. november: Chefen er sendt på tjenesterejse til Tyskland. Løjtnant Buhl fungerer i hans sted, men ham er vi lidt sure på. Han vil ikke have os ordonnanser i chefbunkeren. Afstand om jeg må be! Og så vil han have, at vi skal springe for ham. Han glemmer, at han har gamle landsknægte omkring sig, som har dannet staben siden felttoget i vest, og at vi hidtil har haft vor ganske bestemte tone i forholdet til chef og befalingsmænd. Vi er enige om at ødelægge hans nattesøvn ved at fyre så meget i bunkeren, at der bliver ulidelig varmt.

Det har været en ualmindelig smuk dag. Rimfrost og klart solskin, et eventyrlandskab, men med død og fordærv under det eventyrlige.

Tirsdag 18. november: Løjtnanten er tavs, og vi har ikke noget at fortælle og bliver i vor bunker, han kan sende bud. Nattens varme har han ikke nævnt. Mon han ikke er klar over, at han har jokket i det?

Lørdag 22. november: Af og til kraftig skydning, der dog ikke anretter skader. Ellers rolige dage. I dag blev vor »Spiess« – min »særlige ven« – gift. Det foregik ved regimentet, og samtidig blev hans brud gift i sin hjemby ved Rhinen. En ejendommelig ting, dette med fjernbryllupper. Vi havde kun flabetheder som kommentarer til denne bryllupsfest. Bryllupsmusikken var granater fra en russisk granatkaster.

Vi har igen haft brand i vor bunker, og vi fik travlt med at redde den. Det ville ikke være rart at skulle bygge en ny i kulden og den frosne jord. Vi forsøger at gøre den lidt hyggeligere ved at pynte med tøjrester og bladudklip.

Lørdag 29. november: Der falder af og til russiske granater, og der iagttages russiske patruljer. De er begyndt at skyde med fosforkugler.

Ved Gusnōwa er skudt to ulve, og der er set bjørnespor. Vi må som ordonnanser ikke længere gå alene, og vi skal til stadighed og overalt have vore våben med os.

Vor løjtnant er blevet afløst af en kaptajn, Hauptmann Körner, som var med i krigen 1914-18. Vi er ikke kede af ændringen. Han kan spille guitar og synge.

I øvrigt kan vi nu fra bataljonen høre musik over felttelefonnettet.

Søndag 30. november: Første søndag i Advent, men hvem kan under disse forhold glædes og samles om fredens og kærlighedens ord? Kammerat Moser, rhinlænder, har dog sørget for at markere Advent med en lille adventskrans og nogle lys, og det hygger svært i bunkeren. Ude stormer og sneer det.

Tirsdag 2. december: Fars fødselsdag. Hvor mon han befinder sig, i havn eller på søen? Mor sidder alene hjemme, for Hans er jo også indkaldt, ligger i Itzehoe. Hvornår skal vi mon alle igen være forenede?

Vi har fået stråsække og altså bløde køjer. Vi bliver helt forvante.

Russerne var livlige i dag. De søger vel at holde kanonløbene varme.

Lørdag 6. december: Vort naboafsnit er blevet rettet op, så forsvarslinien er blevet afkortet. Til gengæld har russerne forsøgt sig langs hele fronten for at finde et sted, hvor de kunne bryde igennem. De er overalt blevet afvist, og da de som oftest angriber i flere bølger med indsats af store mandskabsstyrker, har de lidt alvorlige tab. Deres taktik synes at være en misforståelse overfor moderne våben.

En del russiske fly over vore linier i nat. Der blev kastet bomber hist og her, og vor bunker rystede.

Det fryser nu 25 grader om dagen, og vi er stadig uden rigtigt vinterudstyr. Helt galt er det med fodtøjet. Vagtposterne kan ikke holde varmen, og forfrysninger truer. Alle russere, der tages til fange, har filtstøvler, og det er det eneste fodtøj, der virkelig beskytter mod den strenge kulde. Når vore patruljer finder døde russere, trækker de filtstøvlerne af dem. Overløbere og fanger må også aflevere deres støvler.

Mandag 8. december: De sidste to nætter maskingeværild og artilleriild fra begge sider. Temperaturen nu nede omkring 32 minusgrader. Vagtposterne må vikle tæpper og klude omkring støvlerne.

Snefygning i nat og store snedriver, så vi må skovle nedgangene til bunkerne fri. Det samme gælder stien til vor latrin, der er indrettet i en lade i nærheden af bunkeren. Der er ingen porte i laden, så det trækker fælt, og man sidder ikke længere end højst nødvendigt på bjælken.

Vi har hidtil flyttet latrinen rundt i laden ved hver gang at grave en ny, men nu har frosten vanskeliggjort gravearbejdet. I den, der er i brug, rejser sig nogle spidse spir, der bliver højere og højere. Vi måtte holde krigsråd om, hvad vi skulle gøre. Resultatet blev, at vi tog et par håndgranater, kastede dem i latrinen – og sprang i dækning. »Møddingen« blev sprængt, og det var nemt at rense omkring latrinen, da alt var dybfrossent. Den gamle plads kunne herefter bruges endnu et stykke tid.

England skal have erklæret Finland, Ungarn og Rumænien krig, og fra i morges er England og USA i krig med Japan. Måske betyder det, at Rusland nu bliver slået hurtigere. Japan må frit marchere gennem Thailand, og Manchuriet med sine 45 millioner skal stå på Japans side.

Det er alt sammen meget forvirrende, og vi har svært ved at se og forstå, hvad der egentlig sker. Vi føler os glemt her i snelandet.

Tirsdag 9. december: Det er ikke særlig morsomt med den megen sne og de store snedriver. Landskabet kan skifte helt karakter i løbet af en nat eller blot nogle timer. De små stier, som trampes til, når vi er ude med meldinger, forsvinder hurtigt, og det er vanskeligt at orientere sig. Jeg løb således vild i formiddags, da jeg skulle til bataljonen sammen med Hermann. De kendetegn, træer og husruiner, som vi normalt orienterer os efter, forandres til uigenkendelighed. Vi brugte dobbelt så lang tid til turen som normalt.

Patruljerne har også svært ved at orientere sig, og en anden ubehagelighed er, at vi mangler sneskjorter. Vi har kun et par stykker til vagter og patruljer. De mørke uniformer stikker for meget af i sneen.

Ved 17-tiden beskød vort artilleri Wereja. Ulykkeligvis gik et skud alt for kort og ramte vor 3. delings stilling. En kammerat, der stod kun få meter fra bunkeren, blev hårdt såret.

Skønt meget er det samme dag efter dag, er hver eneste dag dog anderledes end den foregående.

Fredag 12. december: Masser af sne, blæst og snedriver, så vi må skovle nedgangene til bunkerne fri. Hermann og jeg har været en halv snes kilometer tilbage til tros-hovedkvarteret i Tschetschkowa, hvor vi blev en dag over. Forsyningsslæderne har svært ved at komme frem, og de opererer alle med ekstra vagter.

Det er altsammen meget forvirrende, og vi har svært ved at se og forstå, hvad der egentlig sker. Vi føler os glemt her i snelandet.

Her er store temperatursvingninger, og i nat regnede det virkelig, så vejene var som glas, da vi skulle frem til fronten igen. På vejen taler vi om, hvad vi har set i etappen. Her lever folkene i byens huse, og der er en del beboere tilbage. Man får kvinderne til at ordne mange ting for sig, og de får madvarer i stedet. Selvfølgelig har nogle også fået regulære »madkærestere«. Forleden havde en befalingsmand haft besøg af en kvinde. Da hun om natten forlod huset, skød en vagt hende ned.

Vi er forbitrede over, hvad vi har hørt og set. Det er groft i forhold til, hvad vi er vant til og kendt med. Vi blev enige om, at vi så hellere ville blive, hvor vi var, og var glade, da vi igen dykkede ned i bunkeren og aflagde beretning. De særlige oplevelser tav vi med. Vi skammede os over kammeraterne i etappen. Det er svært at finde en balance, hvor spydspidsen hersker.

Ingen julefred, men nytåret skydes ind

Søndag 14. december: Tredie søndag i Advent. Vi har stadig lidt lys i vor adventskrans. Vi er nogle stykker, der har ladet et overskæg stå. Bakkenbarter og hageskæg er ikke tilladt af hensyn til gasmasken. Vi må høre en del for vort »Kaiser Wilhelm-skæg«, der har den ulempe, at der let fryser istappe i det. På den anden side kan vi jo sutte på dem, hvis vi føler tørst. Vi har fået god øvelse i at sidde og sno skægget opad.

I nat blev der slået alarm ved etappen. 11. kompagnis kanonstilling blev angrebet af partisaner, ca. 25 mand. De blev drevet tilbage og forsvandt, et par faldne.

Fredag 19. december: En rolig dag. Det sner igen.

Hermann og jeg måtte i aften i mørket til bataljonen. Det tog os tre timer, for vi løb simpelthen vild i snefoget flere gange. Vi faldt i sneen, støvlerne fyldtes med sne, tøjets lommer, patronbæltet, geværet, ja alt var efterhånden fyldt med sne. Og istapperne i skægget generede. Det var en skrap tur.

Også andre har været ude. Telefonfolkene fra bataljonen måtte ud og finde et brud på felttelefonens ledning til 3. kompagni. De svovlede lige så slemt, som vi gjorde.

Søndag 21. december: Stadig mere sne. Russernes artilleri har vi ikke hørt i flere dage. Flere episoder med partisaner. En forstærket rekognosceringspatrulje stødte på et halvt hundrede, og det kom til voldsom skydning. Partisanerne var i overtal, så rekognosceringsgruppen måtte trække sig tilbage, en mand faldt.

Ved Ilmen søen er der livlig partisan-aktivitet. Ved vort store tros er tre civilister og en partisan blevet skudt. Civilisterne havde haft forbindelse med en partisangruppe. Det er ubehageligt at føle, at ryggen ikke er fri.

Vi har navngivet vore bunkers og sat skilte op. Chefens bunker, kompagniets kommandocentral, har fået navnet »Plutokraten-Keller«, og vor egen bunker, ordonnansernes, hedder »Bambussen Zentrale« (»Slyngelstuen«). Humøret lever da endnu, og om aftenen går det løs med kortspil, sang, musik og vittigheder, ikke alle lige stuerene. Men er der noget at sige til det i denne tilværelse?

Vi har fået ti gamle kammerater som nyt opfyldningsmandskab i stedet for den sidste tids tab. De var blevet lettere såret under som-

merens fremmarch og havde alle været en tur hjemme. Vi var misundelige på dem.

Det er snart jul, og vi har fået en del af vor juleforplejning samt en del post. Det med julen er svært at forstå, men almanakken påstår det.

Mandag 22. december: I dag har det regnet. Vi har modtaget julegaver, små brugbare ting som blyanter, lommeværkløse, barberblade osv., hvem der så end har fundet ud af det. Dertil kom så noget ekstra, en halv flaske champagne, en lille flaske cognac, en halv liter rødvin pr. mand samt 100 gram kiks, 400 gram pebernødder, 100 gram æbler, 160 gram slik, 25 cigaretter, 10 cerutter, 100 gram chokolade og et kilo julekage. Vi er helt overvældet af alle disse goder.

De kom forresten lige tilpas, for Hermann Löhr har fødselsdag, så nu kan der festes.

Tirsdag 23. december: Det blev en lang nat, eller en kort nat, om man vil. I hvert fald holdt vi gilde til klokken tre. Russerne har været rolige de sidste dage og måske samlet kræfter til at genere os juleaften. Derfor besluttede vi for en sikkerheds skyld at holde juleaften allerede nu. De rare ting fristede vel også.

Champagnen og rødvinen er drukket, men vi har dog stadig gode sager tilbage. Et juletræ blev rigget til og pyntet med vat, sølvpapir fra cigaretpakninger og nogle lys, jo det blev et pænt træ.

Vi var 15 mand i chefens bunker og godt i gang, da der blev ringet alarm fra bataljonen. Vi slog alarm, men var i et så overstadigt humør, at vi tog en gammel grammofon, som vi havde fundet i et hus, med udenfor og lagde en latterplade på, samtidig med at vi kastede et par håndgranater. Noget grotesk var det. Så kom alarm-afblæsningen. Kommunikationsnettet havde skullet afprøves.

Julen og den fremrykkede juleaften – hvad blev der af den? Ærlig talt intet, den blev glemt i pjat og drik, ubevidst måske et forsøg på at holde noget ømtåleligt på afstand.

Onsdag 24. december: Vi pynter lidt op i vor bunker, for bliver aftenen rolig, vil vi nu alligevel fejre lidt jul og ikke et vildmandsgilde som i går.

Juletræet pyntes igen, bordet ligeledes, og vi finder ting frem, som skal være gaver. Ekstra juleforplejning har vi, jo det tegner trods alt til en juleaften. – Stemningen bliver alvorlig, samtalen trækker hjemmet og minderne frem.

Jul i bunkeren »Plutokraten-Keller«, Ketjotski 1941. Wingender øverst til venstre.

Ved 14. kompagni går der ild i en bunker, der brænder totalt ud. Ellers lader det til, at alt bliver stille.

Om eftermiddagen kom regimentskommandøren, oberstløjtnant von Borchers, og bataljonskommandøren, kaptajn Körner, for at ønske god jul. Samtidig blev nogle kammerater forfremmet.

Aftenen startede pænt og godt. Vi havde lavet god mad, der blev ønsket glædelig jul, og der blev sunget en julesang. Flere sad lidt tavse, tankerne gik til dem derhjemme. Vi håbede, at alle kunne være sunde og raske og hjemme næste jul. Der var ved at brede sig en lidt sentimental stemning. Så blev der skænket rundt, vi havde cognac'en at skåle med.

Og hvad skete så? Det er svært at sige dagen derpå. Vor juleaftensfest druknede i alkohol og somme tider lidt fuldemandssnak, når tanken om julen, julens betydning i juleevangeliet, for den ene eller den anden ind imellem dukkede frem i den omtågede bevidsthed . . .

Torsdag 25. december: Lidt flove omgås vi hinanden de første timer af denne juledag. Vi må se at finde tonen igen.

Nattens temperatur var minus 32 grader, men til morgen skinnede solen fra en klar himmel over et hvidt land, hvor alt det stygge er hyllet i sneens hvide klæde. Langs hele fronten stiger røgen op fra de

mange bunkers, hvor mænd overladt til hinanden forsøger at få julefreden frem i sindet.

I eftermiddags kom kaptajn Körner og løjtnant Magerhans for at være sammen med os, og de ville gerne blive resten af dagen. Vi fik stablet både kaffebord og senere aftensbord sammen, som mange i hjemlandet sikkert ville have misundt os. Det blev en god aften med sang og gode historier, jul med både alvor og skæmt. Og russerne lod os i fred hele julen.

Onsdag 31. december: Rolige dage. Temperaturen svinger utroligt meget – fra minus 15 om dagen ned til minus 34 om natten. Og vi har stadig kun beskeden vinterudrustning.

I går begyndte russerne at skovle sne i deres forfelt, som om de forberedte et angreb. Det blev til en del skyderi om aftenen, men vi fik lov at fejre nytårsaften i nogenlunde ro. Kl. 24 kastede vi nogle håndgranater, skød lyspatroner i vejret og affyrede vore geværer. Langs hele fronten hørte og så man, at mange skød nytåret ind i bogstaveligste forstand. Fred og fordragelighed er håbet for 1942.

Torsdag 1. januar 1942: Fin sol og minus 26 grader ved middagstid.

Vi nød denne fredelige, vinterlige nytårsdag, men tænkte på de kammerater, der er faldet fra. Kompagniet har fra 22. juni 1941 til 31. december haft 41 døde, én er savnet og 61 såret af en samlet styrke på 120.

Vi har fået reserver ind, men tæller her ved begyndelsen til det nye år kun 82 mand, langt fra den egentlige krigsstyrke.

Søndag 4. januar: Vore rekognosceringspatruljer er blevet beskudt, men har ikke lidt tab. Nye rygter om afløsning til foråret. Vore heste går til i denne vinter, og vore kanonrør er så slidt, at de skyder med en spredningsmargin på 200 meter. De skulle have været udskiftet efter 1000 skud, men har nu skudt 2500 hver.

Det fortælles, at 27 tyske bombefly har ødelagt et sovjetisk transporttog i vort frontafsnit. Toget var på vej med nye tropper.

Onsdag 7. januar: Snefog i flere dage. Vi har atter måttet skovle os fri. Ved 3. kompagni er en lyttepost blevet skudt. En russisk officer og to mand havde arbejdet sig ind på 10 meters afstand fra posten. Officeren blev dræbt af modilden. Han havde værdifuldt kortmateriale på sig.

En rekognosceringspatrulje fra 3. kompagni med to frivillige fra vort kompagni, alle i sneskjorter, gik ud med det formål at tage nogle russere til fange. De nåede 4-5 kilometer frem og ind på 200 meters afstand fra en ny regimentskommandocentral for det russiske 42. regiment. Patruljen kunne høre højrøstet tale. De skar felttelefonledningen over og trak sig lidt tilbage. De havde regnet med, at to telefonfolk var kommet til fods for at reparere skaden, men i stedet kom to ryttere. De fik ingen fanger denne gang.

Russerne har angrebet Gorodok og Sopki. De nåede frem til 150 meter fra vore linier, men blev så standset af vore maskingeværer. Noget senere gik en af vore patruljer ud, og det lykkedes den at tage otte fanger. De russiske fanger fortalte, at de oprindeligt havde været 21 mand, der skulle besætte landsbyen, men de 13 var stukket af. Så fik divisionen alligevel sine fanger.

Fredag 9. januar: Fra venstre fløj kan vi høre, at den motoriserede division er i kamp. De soldater, der skulle på orlov, er blevet standset i Staraja-Russa og sat ind i byens forsvar. I morges angreb russerne Gorodok med to kompagnier, men blev afvist udelukkende med infanterivåben. De tunge våben skal spare på ammunitionen.

Russerne er stødt frem ved Iwakowa, og vor forsyningsvej er besat. Vort regiment 502 har trukket sin venstre fløj tilbage, og den motoriserede division er sat ind. SS-Totenkopf-divisionen, der med tog var på vej tilbage til Tyskland, er også sat ind. Gruppe Iffland er omringet og må forsynes fra luften. Situationen er alvorlig, men ikke håbløs.

Jeg har barberet mit skæg af. Istapperne generede for meget. Men sikken ståhej, da jeg kom ned i kommandocentralen.

Søndag 11. januar: Under et mindre russisk angreb tog vi to fanger, der fortalte, at deres kompagni ikke havde nogen officer, men blev ledet af en sergent og en »politnik«, en politisk kommissær. To russere løb på minerne foran vor stilling.

Ca. 3000 russere syd for Ilmen-søen skal være indesluttet. I dette område har russerne lidt meget svære tab. To svære panservogne – 64 tonnere – har overgivet sig uden kamp.

Kampgruppen Iffland ligger som en ø i et oprørt hav, men kæmper hårdt. Døde russere hober sig op foran dem i hundredvis. Iwakowa er ikke længere besat af russere.

Tirsdag 13. januar: Livlig russisk flyveraktivitet. Alle, der skulle på orlov, hentes tilbage. Forplejningen er blevet rationeret. Kød og pølse sættes ned fra 100 til 80 gram, tobak og drikkevarer til det halve o.s.v. Post kommer der heller ikke mere.

Situationen synes at være mere alvorlig, end man hidtil har villet indrømme. Russerne skal have erobret Parfino og også allerede være i Staraja-Russa.

Fredag 16. januar: Russerne har nået vestbredden af Ilmen-søen, og fanger fortæller, at de er begyndt at gå over søens is. 15 kampvogne skal være gået igennem isen og ligger frosset fast.

Russerne overfor os skyder med uregelmæssige mellemrum for at skabe uro hos os, og deres artilleri skifter ustandselig stilling.

Divisions-ordre om at vi skal overtage Dolgusche- og Zyblowe-kamplinien med tre grupper. De tages ud af 1. kompagni i Gorodok. 9. kompagni flyttes andetsteds hen. Vi får herved en kamplinie på tre kilometer. Hvis russerne angriber, ser det sort ud for os.

Mandag 19. januar: Mindre episoder de sidste dage. Den stadige parole lyder: Situationen er alvorlig, men ikke håbløs. Et russisk forsøg på at indeslutte os er slået fejl. Ved 2. armékorps er der landsat luftlandetropper bag de russiske linier, tropper der skal være kommet fra Danmark. Store russiske styrker skal være taget til fange, og kampene har været frygtelige i den hårde kulde. Mange får alvorlige forfrysninger.

Torsdag 22. januar: Ned til minus 30 grader om natten, og vi har stadig ikke ordentligt vintertøj. Bag os skal russerne nu have besat Polas nordbanegård. Næsten hver nat brænder det bag os.

Iffland-gruppen skal have banet sig vej igennem til den 81. division. Tyske og italienske tropper skal have overgivet sig i Sollim.

Nu regnes der med, at vi først bliver afløst i marts.

Vor kompagnichef er indsat som chef for bataljonen, og bataljonschefen har overtaget regimentet. Der bliver stadig færre folk omkring os.

Søndag 25. januar: Stærk nordøst-storm, der går gennem marv og ben, når det samtidig fryser 29 grader. Vi kan dårligt holde vore bunkernedgange fri for sne. Flere skærmydsler de sidste dage. Vi håber meget at få forstærket vor frontlinie, ellers bryder russerne igen-

nem. Vi er ikke engang 100 mand i et mindre godt forsvarsterræn på tre kilometer. Mange har forfrysninger i hænder og fødder.

Vor kompagnistabschef, Oberfeldwebel Tross, er kommet tilbage fra orlov og kunne fortælle, at i Dno stod de tog, der havde uldent vintertøj med til os. Det har ikke været muligt at få det frem.

Russerne er i Staraja-Russa, og i Parfino sidder de i byens udkant. Ved Pustynka bryder de videre igennem, og deres tryk er åbenbart ikke til at standse. De vil søge at indeslutte vor division, den 290. infanteridivision, og ødelægge den. Vi må forberede os på et tilbagetog på cirka 30 kilometer til Jablonowa, nordøst for Pola.

I Staraja-Russa skal de tyske forsyningsstabe være stukket af, så her kan russerne finde mange pelsfrakker. I Parfino skal de røde have beslaglagt – og drukket – et forsyningsdepot med 3000 liter snaps! Der er mange skrækkelige beretninger, hvis de da ellers er rigtige.

Men i hvert fald er situationen langt farligere, end vi har drømt om. Der er ingen kort på bordet om aftenen.

Mandag 26. januar: Alt overflødigt materiel samt ammunitionsudrustningen kørt tilbage til vort tros. Ved middagstid telefonordre fra divisionen: Samtlige landsbyer i divisionens område skal indrettes til forsvar og under alle omstændigheder holdes! Hvad nu? En halv time efter besked om, at ordren intet ændrer på den påbegyndte tilbageførsel af materiel.

Nu begynder vi for alvor at spekulere. Har russerne alligevel pakket os sammen i en sæk? Eller er de ved at tabe hovedet ved divisionen?

To hårdt sårede fra en rekognosceringspatrulje. Vi har de sidste dage fået nye folk, bl.a. en fra musikkorpset. Han vidste ikke noget om rekognoscering og troede, at han skød på russere, da han deltog i patruljen.

Onsdag 28. januar: Mellem os og 10. kompagni er der nu et hul på en kilometer. En patrulje kommer tilbage og fortæller, at de russiske poster overfor os er trukket bort. Vi må afgive folk til et sted syd for os, hvor det trækker igennem kampliniens huller. Overalt brænder det på. Kammerat Hencke, der blev såret i går, døde i nat.

Der er dagligt frafald på grund af forfrysninger, og vi er begyndt at sulte. Vi har fået lov til at skrive et feltpostkort hjem.

Det ser ud, som om russerne til højre for os er ved at komme igennem.

Fredag 30. januar: Snefald og fygning. Nedgangen til vor bunker er helt føjet til. Ingen vej eller sti er at se. Der er næsten ufremkommeligt overalt. Forplejningen er elendig. Et halvt brød til to dage.

Nogle officerer i regiment 503 er af Hitler telegrafisk blevet dekoreret med ridderkors og samtidig forfremmet. Den slags har man stadig tid til!

Til højre for os er russerne flere steder brudt igennem. De står nu bag den tyske linie, efter sigende med en hel division dog uden artilleri. Der skal hurtigst muligt etableres en ny hovedkamplinie, og den skal under alle omstændigheder holdes. Regiment 503 har lidt enorme tab. En enkelt bataljon er reduceret til 50 mand og kompagnier ned til 30-40 mand.

I en elendig lille radio hørte vi Hitler tale på årsdagen for magtovertagelsen. Vi synes ikke, at vi blev klogere eller fik klarlagt vor situation, men man bliver vel noget apatisk her i kulden og sneen med mangel på varmt tøj og ordentlig forplejning.

Lørdag 31. januar: Til venstre for os sker der en hel del. Der falder bomber hele dagen, og artilleriets rumlen er tydelig. Sammen med chefen rekognoscerede vi i det nye afsnit ved at mase os igennem højsne. Det giver sult, men bagefter fik vi kun to tallerkener tynd suppe. Vi opdagede ulvespor langs kamplinien, og til aften så vi to ulve ikke langt fra vore linier.

Mandag 2. februar: Nede ved Pola skydes der overalt og i alle retninger. På hovedforbindingspladsen ligger 300 mand, der ikke kan transporteres videre til lazaretter. Lettere sårede skal nu blive ved enhederne. Russiske fly kaster nu flyveblade ned med opfordring til at løbe over.

Fra vort kompagnitros har vi fået kartofler og lidt fedt, og for første gang i fire uger blev vi i aften mætte.

Onsdag 4. februar: I går angreb russerne Presljanka, men blev afvist efter et blodigt opgør. I hundredvis ligger døde russere i kampområdet. Vort tros blev bombarderet af russiske fly. En del blev såret, nogle heste blev dræbt, og nu vanker der hestekød i hele kompagniområdet. I dag ellers kun eet brød til fem mand.

Pustynka er rømmet. Foran stillingerne taltes over 120 døde russere. Hovedkamplinien er nu Larinka-åen. Ved Cholen skal 10 sovjetiske divisioner være indesluttet. Den russiske indkredsning af os skal være afværget.

Fredag 6. februar: De 10 sovjetiske divisioner ved Cholen skal lide store tab. De skulle være brudt igennem hos os og have rullet hele fronten op for at aflaste Leningrad, men det synes at gå anderledes.

Nogle mener åbenbart, at vi er for mange herude. Et kompagni skal trækkes ud og stilles som divisions-reserve. Vi skal så også overtage Gorodak. Hovedkamplinien forkortes og går nu fra Sopki over Katjotski til Babki.

Sidst på dagen blev der livligt bag os med vældig kanontorden. Vort artilleri har drejet sig 180 grader og skyder nu fra øst mod vest.

Vor division skal nu kun have en samlet krigsstyrke på fire bataljoner svarende til cirka 600 mand. Vi må nok være taknemlige for, at SS-Totenkopf-divisionen endnu holder sin stilling. Ellers ville vi være løbet over ende.

Omkring midnat måtte Hermann og jeg ud for at finde en gruppe, der måtte være faret vild. Tilfældet stod os bi, og det lykkedes os at finde dem nær Babki og få dem lodset det rette sted hen. De var gået helt galt og var lykkelige, da vi fandt dem.

Lørdag 7. februar: Fra morgenstunden falder der tunge bomber bag os. Vore bunkere ligefrem ryster. Det ser ud til, at russerne får det ubehageligt. Nu skal landsby for landsby renses. Henved syv sovjetiske divisioner, dog ikke på fuld krigsstyrke, er kommet igennem. Langt over 1000 døde skal være registrerede. Men hvad kan vi stille op med ikke engang 100 mand i en stilling på mere end fem kilometer?

Ved 19-tiden kastede russiske fly sydvest for os fosforblade. Det så egentlig ganske nydeligt ud med bladflimmeret i luften.

Pionerer lægger endnu 40 miner langs vor linie.

Vi har hørt værnemagtsberetninger, der taler om svære kampe syd-øst for Ilmen-søen. Der blev også holdt et radio-foredrag om, at hjemlandet nu har overstået den sværeste prøvelse i denne krig, idet den i næsten to måneder ingen post har modtaget fra østfronten!

Musene har generet os en del i den senere tid. Vi har nu lavet musefælder, og sidste nat fangede vi ti. Jeg slog to ihjel i dag. Forhåbentlig får vi nu ro for dem.

Jeg har fået en ny lyssignalplan:

Fjenden angriber: Grøn-rødt, skydes i angrebsretningen.

Fjenden er brudt igennem: 2 × grøn, skydes i retning mod indbrudsstedet.

Vi går tilbage: Rød-hvid-rød, skydes lodret op.

Ammunitionen er opbrugt: 2 × rød, skydes lodret op.
De modtager forstærkning: rød-grøn-rød, skydes lodret op.
Det er jo andre signaler, end dem vi hidtil har kendt og brugt.

Mandag 9. februar: Kl. 4.30 i morges drog Hermann, Paul og jeg ud på pendulpatrulje mod Gorodok. På hjemvejen var vi inde i alle de forladte bunkere og tændte op i ovnene for ved skorstensrøgen at vildlede russerne til at tro, at linierne endnu er fuldt besatte. Sneen var så dyb, at vi ofte sank i til midt på livet. Det tog os tre timer, inden vi var tilbage, og så var vi også trætte. Intet under med kun 400 gram brød om dagen!

I morgen skal vi atter afgive en gruppe, en befalingsmand og otte mand. Det er mere og mere håbløst. Russerne klemmer mere og mere luften ud af os.

Torsdag 12. februar: I går kom så ordren om, at vi skal gå tilbage. Alt skal pakkes og bringes til hovedtrosafdelingen. Tilbage-marchen blev en trøstesløs vandring ad snetrampede stier og veje, time efter time. Klokken tre om natten nåede vi til Pola efter 35 kilometer i sne med bagage og våben. Vi er indesluttede og skal angribe for at komme ud af »kedlen«.

Russerne sidder i Borki med 1000 mand. Vi skal have flyunder-

Russerne angriber Opscha I, afvises af bl.a. panseværnskanoner 12.2.41.

støttelse, men de første bomber falder forkert, nemlig ved kirkegården hvor vi ligger. Vi lå rundt om på jorden. Vor bataljonschef død, chefen for 3. kompagni død, en ordonnans død, vor kompagnichef, overløjtnant Pfeil såret og kammerat Hermann Löhr væk. Selv havde jeg været heldig. Kun få meter fra disse to havde jeg fået kastet mig ned bag en jordknold.

Vi fik alle sårede hen på en forbindingsplads på en skole. Det gik hårdt til her. Mange sårede og næsten ingen bedøvelsesmidler. Bombesplinter blev pillet ud af min chef uden bedøvelse.

Kampen gav intet resultat. Kræfterne var snart opbrugt i den megen sne. Tabene var store, og der var ingen rigtig ledelse efter morgens tab. Alle er modløse. Vi kommer næppe ud af dette her. I morgen skal et nyt angreb prøves, og vi skal have forplejning fra luften. Overalt rundt om os sidder russerne.

Fredag 13. februar: Dagen begynder tidligt. Vi danner sikring bagud og til siderne og er samtidig angrebsreserve. Regimenterne 502 og 503 skal klare ærterne i dag.

Angrebskilen fik ekstra støtte af antipanserværnskanoner og anti-luftsskyts og af en række Stukas-angreb. Under kampene kastes forplejning og ammunition ned fra luften. En del containere slås i stykker ved nedslaget mod den frosthårde jord, så fødevarerne pulveriseres.

Nedkastet forsyningsbombe ved Pola 13.2.42.

Henimod aften har angrebskilen slået sig igennem, og vejen til divisionen er fri. Vi kan komme ud af vor »kedel«. En stor del af vore troskøretøjer bliver sprængt i luften, bagagen ligeså, herunder nogle af mine dagbogsnotater og film! Hestene blev skudt.

Kampene har været hårde. Der ligger hundreder af døde russere rundt omkring. I den kampgruppe, vi er kommet til, var der i går 73 døde og sårede. Vort kompagni havde ni sårede.

Borki og Scherenka er nu på tyske hænder. Pola bliver hovedkamplinie.

Søndag 15. februar: Hele lørdagen blev der kastet forplejning og ammunition ned til os, men meget spredt. Nogle af faldskærmene må være faldet i russernes hænder.

Om eftermiddagen måtte jeg følge med et tros fra Pola over Borki og Cherenka til Topolewo. Her lå døde russere strøet ud over terrænet. De må have angrebet med enorme menneskemasser. Alene omkring Borki skal være talt 650 døde.

I Topolewo er alt i højeste alarmberedskab med front imod syd. Og vi som troede, at vi var kommet ud af omklamringen. Det er absolut ikke tilfældet.

Men noget sætter alt andet i baggrunden. Vi har fået god forplejning fra divisionen – og også breve hjemmefra! De er ganske vist fra december og nytårstid, men det er livstegn. Stor glæde!

Omringet og under stadige angreb

Mandag 16. februar: Arméen har nu dannet en pindsvinestilling med Demjansk som centrum. Her skal den fremtidige forsyning af materiel og forplejning ned, fløjet ind af cirka 100 Ju 52-maskiner daglig. Vi er altså havnet i en russisk indkredsning. Oprindeligt var vi splittet i to »kedler«, og vi har med andre ord kæmpet os ud af en mindre indkredsning ved gennembrudet ved Borki forleden og er havnet i en større sæk. Indelukket er vi stadig. Forstå hvem der kan al den snak om tyske fremskridt og en slagen fjende.

Onsdag 18. februar: Er lige kommet ind i varmen efter at have stået ude på vagt i halvdanden time. Det er svært at holde varmen i minus 18 grader i de gamle langskafte læderstøvler. Vi ligger i højeste alarmberedskab og har to fronter, en mod øst og en mod vest. En dagsbefaling går ud på, at alt skal holdes, der skal kæmpes til sidste patron og til sidste mand!

Så snart mørket falder på, har vi et lille russisk fly over os, som vi kalder »kaffemøllen« eller »den lamme krage«. Ingen har endnu set den lille maskine, men dens lyd er nem at skelne. Det synes, som om bomberne kastes over bord med håndkraft, når motoren kobles fra. Det er en meget enerverende forestilling hver nat med denne »kaffemølle«.

I morges faldt Weretajka. Russerne gennemførte syv angreb, hver med 500 mand. Det er ufatteligt, hvad der sættes ind af mennesker. Nu står de kun fem kilometer øst for os.

Fredag 20. februar: Vi skal holde ud i endnu fire dage, siges det, så vil der være forstærkning fremme. 5. division skal stå foran Pola, og fra Cholm skal en panserdivision være på vej.

Vi bliver nu undergivet 2. armékorps, af det 10. er der ikke meget tilbage. Vi har i dag seks sårede, herunder den fungerende kompagnichef. Nu har løjtnant von Lehn overtaget resterne af kompagniet.

Russerne skyder ustandselig med panserværnskanoner, granatkastere og artilleri ind i Borki, men et angreb bliver afvist. Også Pola er angrebet forgæves. Vi er begyndt at tvivle på, at hjælp når frem.

Tirsdag 24. februar: Jeg er kommet tilbage til kompagniet, der nu ligger i Tobolewo efter at have været tilbage til Nowinka med et lille tros.

Der kommer daglig op til 80 sårede fra Pola, men ellers bliver vi færre og færre. Russerne sætter stadig flere og tungere våben ind. Det synes at være rigtigt, hvad Radio London skal have sagt den 9. februar: »Den 290. division under generalløjtnant Freiherr von Wrede er indesluttet og går sin undergang i møde«. Russerne skriver det samme på de flyveblade, der kastes ned.

Systematisk skyder russerne nu den ene landsby efter den anden i brand. Vort forsvar er alt for svagt. Der kæmpes med håndvåben, når russerne stormer frem. Vi har måttet trække os tilbage til Cherenka. Her får vi armékorpsets dagsbefaling: »Det er lykkedes russerne at støde igennem øst for Staraja-Russa og dermed indeslutte 2. armékorps. Der kommer tunge uger, men vi skal holde ud. Vi er russerne tårnhøjt overlegne, og Føreren er underrettet og har sendt erstatningsmandskab, og en stærk transportflåde af fly er sat ind for at bringe forsyninger frem«.

Vore tunge våben har intet at skyde med. Vi går videre tilbage. I nabobyen har de skudt med deres helvedeskanon, en slags granatkaster der skal kunne skyde 60 skud på een gang. Den føres frem på tre lastbiler.

»Kaffemøllen« er stadig i gang og kaster en mængde bomber, men også tyske Stukas og Ju 88 kaster deres bombelaster. Det er den 11. sovjetarmé, der har slået ring omkring os, og det fortælles, at den ledes af en meget dygtig stab. Nogle russiske planer er faldet en tysk patrulje i hænde, og det er angrebsplaner udarbejdet i alle detaljer. I aften blev det kendt, at russerne er i fremmarch fra Samoschka mod Koschelewo og Tobolewo. Der skal stå tre sovjet-divisioner over for os, og en fjerde er i anmarch.

Lørdag 28. februar: Kl. 1.00 torsdag nat kom der fra bataljonen melding om, at man havde opsnappet to radiotelegrammer. De oplyser, at fjenden er parat til næste morgen at angribe fra alle fire verdenshjørner. Vi får fire svære maskingeværer som forstærkning. Kl. 4.00 var alle mand ude i stillingerne, bag snevolde. Mod syd er ingen stillinger forberedt. Vi må blot skovle nogle huller i sneen.

Kl. 8.30 begynder det russiske artilleri at skyde omkring os, voldsomt ved Podbelo. Ved 10-tiden ser vi pludselig, at alle tyske soldater flygter ud af byen og over til os. Kort efter stod to russiske tunge panservogne foran landsbyen. Den ene skød ind i byen og ramte kommandocentralen. Vi kan ikke blive her, næsten ubeskyttede, og må trække os bort. Tre såres. Vi går mod Kocholewo og danner en

**Lesen und
weitergeben!**

**Gib Dich gefangen! Rufe laut:
„Praschtschaj, Moskau! Daj!
Gitter!“ Das heisst „Leb wohl,
Moskau! Nieder mit Hitler!“**

AN DIE SOLDATEN UND OFFIZIERE

**der 123. ID, 290. ID, 30. ID, 32. ID, der
SS-Division „Totenkopf“ und anderer Trup-
penteile, die südlich des Ilmen-Sees kämpfen.**

Die Truppenteile der Roten Armee, die die Stadt
Cholm besetzt haben, greifen Euch aus Eurem rück-
wärtigen Gebiet her an. Ihr könnt nicht zurück.
Alle Strassen, die nach Westen führen, sind von den
Verbänden der Roten Armee abgeschnitten.

Widerstand ist zwecklos. Wenn Ihr Euch
noch weiter wehrt, wird Euch dasselbe Los beschie-
den, das Eure Nachbarn an der rechten Flanke erlitten—
die SS-Kavalleriebrigade, das 189. IR der 81. ID, das
III/IR 464 der 253. ID u. a. Sie wurden zertrümmert;
die versprengten Überreste, die in Wäldern herumirr-
ten, wurden von dem Frost und von den Partisanen
erledigt.

Es retteten sich nur die, die die Waffen gestreckt
haben und zwar die Soldaten der 5. Kompanie des
591. Bataillons des IR 85 der 403. ID, die mit ihrem
Kompaniechef Oberleutnant Ernst Konrad an der Spitze
die weisse Fahne gehisst und sich gefangengegeben
haben.

Das Kommando der Roten Armee fordert
Euch auf, den Widerstand UNVERZÜGLICH
einzustellen, weisse Fahnen zu hissen und
sich zu ergeben.

Allen, die sich gefangengeben, wird das Leben
und die Heimkehr nach Kriegsschluss garantiert.

Alle, die den Widerstand fortsetzen, werden scho-
nungslos vernichtet werden.

**Dieses Flugblatt gilt
als Passierschein
durch die Front**

**Эта листовка служит
пропуском
через фронт**

Russisk - flyveblad i oversættelse, nedkastet over de tyske stillinger ved Ilmen-søen, februar 1942.

Læs og
giv videre.

Giv dig til fange! Råb højt:
"Praschtschaj, Moskwa! Daloj
Gitlera!" Det hedder: "Lev vel,
Moskau! Ned med Hitler!"

Til soldater og officerer fra
123. ID (Infanteri Division), 290. ID, 30. ID, 32. ID,
SS - Division "Totenkopf" (Dødningshoved) og andre troppe-
afdelinger, der kæmper syd for Ilmen-søen.
Troppeafdelinger fra den Røde Arme, der har besat byen Cholm,
angriber Jer fra Jeres områder bag ved Jer. I kan ikke tilbage.
Alle veje, som fører mod vest, er af afdelinger fra den Røde Ar-
me afskærne.
Modstand er nytteløst. Såfremt I fortsat forsvare Jer, tilfalder
Jer det samme lod, der blev Jeres naboer på den højre fløj tildel,
SS - kavalleribrigaden, det 189. IR (Infanteri Regiment) og 81. ID,
det III/IR 464, den 253. ID, o.a. De blev sønderslået, de spræng-
te rester, der flakker omkring i skovene, blev ødelagt af frosten
og partisanerne.
Kun de som strakte våben blev reddede, det var soldater fra 5.
kompagni 591. bataljon fra 85. IR, 403. ID, der med deres kom-
pagnichef overløjtnant Ernst Konrad i spidsen hejste det hvide
flag og gav sig til fange.
Ledelsen af den Røde Arme kræver af Jer, øjeblikkelig standsning
af modstand, hejs det hvide flag og overgiv Jer.
Alle, der giver sig til fange, garanteres livet og hjemsendelse
efter krigens afslutning.
Alle, der fortsætter modstanden, bliver skånselsløs tilintetgjort.

Dette flyveblad gælder
som passerseddel
gennem fronten.

Snestilling i skoven ved Wystowo 27.2.42.

forsvarskæde inde i skoven. For hver 10-15 meter en mand i sne til op over knæene. Her skal vi holde stillingen til sidste mand. Vi graver huller i sneen, lægger maskingeværerne på træstubbe – og venter.

Kompagniet er på cirka 50 mand. Blot vi kunne få en lige kamp-linie. Her kan vi kun gå til. Vi misunder russerne deres vatterede uniformer, filtstøvler o.s.v. Vore faldne bliver nu liggende og udplyndres af russerne, har patruljerne iagttaget. Også sårede udplyndres.

De sidste soldater, jeg så blive begravet, var i Borki, hvor vi brændte et hus for i den optøede hustomt at kunne begrave en snes faldne tyske soldater og officerer, bl.a. bataljonskommandøren.

Natten mellem torsdag og fredag blev skrækkelig. At sætte sig og sove i sneen var livsfarligt. Ved bevægelse måtte vi holde os vågne og varme – så godt som muligt i minus 34 grader. Med mellemrum skydes salver med maskingeværerne for at hindre dem i at fryse fast. Mange lader sig falde om af kulde og træthed. Da natten går til ende, har vi haft et tab på en officer, fire befalingsmænd og 15 menige på grund af frosten. Hænder, fødder, næser, øren er frosset stive og bleg-hvide. Nu er vi kun 29 mand tilbage.

Russerne angreb og erobrede Kocholewo. Holdt sig ellers i ro. Vej-ret er bidende koldt. En nat til klarer vi næppe.

Ved 22-tiden kommer der ordre om, at vi skal drage mod syd til en ny forsvarslinie. Om vi så ellers kan holde den? Ellers vil det snart

være slut. Vi når frem til Naljutschi. Vagterne sættes, og vi andre rykker ind i et hus. »Kaffemøllen« har atter svirret og dækket området med bomber. En blindgænger går ned en meter fra huset, så alting ryster. Trods alt får vi sovet, dødtrætte og sultne.

Vi skal holde landsbyen her. Det skal være sidste hovedkamplinie. Ved alle andre divisioner skal der nu være ro, blot ikke hos os.

Mandag 2. marts: Forsvarsstillingen er blevet udbygget med forhåndenværende materialer. Vi har fået lidt cognac og nogle cigaretter. Begge parters artilleri er i virksomhed. Mandskabssituationen er i dag gjort op: 2. kompagni: en befalingsmand og 21 mand, hvortil kommer resterne fra 1., 4. og 13. kompagni samt stabskompaniet, ialt 43 mand og fire befalingsmænd under ledelse af Feldwebel Homscheid. Jeg er blevet leder af kompagnistaben.

Det fortælles, at russerne er på vej tilbage efter Stalins ordre for at indrette en ny forsvarslinie. Det skal være en radiomelding, der er blevet opsnappet.

Tirsdag 3. marts: I fuld marchorden kom en russisk styrke marcherende mod vor landsby. Vore svære maskingeværer fejede dem væk. Der skydes både nat og dag.

*Wingender i snedragt ved Tuganowo
10.3.42.*

Rygtet fortæller, at vi kun skal holde ud 14 dage endnu. Så vil vi komme til et andet afsnit og få otte ugers ro. Når forårsoffensiven begynder, skal vi hjem til ny uddannelse og ny opstilling. Ingen taler længere om, at krigen er forbi, og at der kun er rensningsoperationer tilbage. Nu regnes der med ny forårsoffensiv!

Lørdag 7. marts: En armékorps-meddelelse-. »Jeg har været hos Føreren. Føreren tænker på jer. Han lader hilse. Underskrevet von Brockdorf. Til alle hærens soldater og våben SS«.

»Er gedenkt Eurer« – jo tak, men har nok afskrevet os.

»Kaffemøllen« stadig over os. Bomber overalt, i landsbyen og på Pola-flodens is. Vi har ellers et godt kvarter. De gamle mennesker, der bor i huset, er venlige og vil gerne gøre det godt for os. Det er jo også en frygtelig situation for den civile befolkning, der heller ikke kan komme bort. Mange bliver dræbt af enten tyske eller russiske våben.

Lørdag 14. marts: Vi har stadig besøg af »kaffemøllen«. Den kommer med mellemrum og smider 40-50 bomber i landsbyen, hvor enkelte huse er ødelagt og mange vinduer knust. Vi bygger videre på vore bunkere, russerne kører nye kanoner i stilling. Ved Staraja-Russa skal der være taget omkring 90.000 russiske fanger.

Forplejningsslæden i Naljutschi 11.3.42.

Jeg har influenza og ligger rullet ind i tæpper på stuegulvet. Divisionskommandanten, generalløjtnant von Wrede har fået Ridderkors for afværgekampene med sammenkradset mandskab.

Uafbrudt bombardement fra i aftes og hele natten igennem. Vi sad som sild i en tønde i en lille bunker. Kl. 4.00 bliver der slået alarm, og kl. 6.30 angriber russerne. Vore fodfolkskanoner og artilleriet skyder præcist, den ene fuldtræffer efter den anden. Kl. 10.40 er angrebet slået tilbage.

Et radiotelegram skal være opfanget. Russerne vil i morgen sætte alt ind på at få os udslettet. Forstærket alarmberedskab.

Mandag 16. marts: Der kom intet angreb. Søndagen fik et næsten roligt forløb. Om aftenen blev vi afløst af en Bau-bataljon og måtte tilbage til vort tros for at blive reorganiseret. Vi skal gøres klar til et angreb.

I aften er vi flyttet til Strelizy. Her er næsten ingen huse tilbage. Et russisk angreb blev afvist her i morges. Vagterne skal stå ude i sneen ti timer ad gangen.

Onsdag 18. marts: I morges angreb russerne. De blev standset og slået tilbage af en morderisk ild fra alt, hvad der kunne skyde.

For første gang bliver vi udsat for beskydning med Stalin-orgel. Et

Snestilling ved Strelizy 18.3.42.

Broen som bunker øst for Strélizy 20.3.42.

væld af granater slår ned i et bestemt område. Det er ikke til at komme bort, for hvis man forsøger, løber man lige ind i den næste granat. Der er ikke andet at gøre end at kaste sig ned og blive liggende, indtil salven er forbi.

Nye angreb blev afvist. I en kamppause lod russerne gramfonplader afspille, og over højttalere lød det over til os: »Tyske soldater, overgiv jer, om tyve minutter vil den røde armé udslutte jer. Overgiv jer, vi garanterer jer god forplejning, kvarter og hjemsendelse efter krigen«. Hvem tror på sligt, lød kommentaren rundt om.

Der er kommet ordre om, at syge ikke mere skal sendes tilbage. De skal blive hos os.

Torsdag 19. marts: Nu kan vi snart ikke mere. Næsten alle er syge. Den smule frossen mad, vi får, giver os alle Roskildesyge. Alle er plaget af lus, og kroppene er kradset blodige. Under bandagerne huserer lusene. Salve, forbindsstoffer o.s.v. findes næsten ikke. Flere og flere får influenza, alligevel må vi blive ude i sneen. Vi har intet kvarter. Vi finder lidt læ ved at krybe sammen under en lille bro over en bæk. Lægger grangrene på isen, tænder lidt ild i en gammel spand og hænger et par tæpper op. Som vi fryser. . .

Søndag 22. marts: Vi er tilbage i vort gamle afsnit og har overtaget vore tidligere stillinger i Naljutschi. Og så spørger man sig selv: Hvad

har alt dette skullet gøre godt for? Vi har fået sovet og er blevet vasket og barberet. Også forplejning er nået frem. General Seydlitz er gået til angreb syd for Staraja-Russa. Han skulle kunne nå os om en uge og udfri os fra omringelsen.

Tirsdag 24. marts: Store styrker stukas angriber mod vest. Det går hårdt til. I morges blev vi på lastbiler kørt til Kokorino, 14 kilometer sydligere. Her bliver vi tilsluttet kampgruppe Buch, skal hvile et par dage og så angribe. Man regner altså med, at ringen vil være sprængt om få dage. Vi fik chokolade som led i forplejningen. I huset, hvor vi blev indkvarteret, gav fru en pillekartofler. Her er pænt og rent.

Mandag 30. marts: Vi har haft rolige hviledage. I nat afmarch til Dubki, otte kilometer mod nordvest. Nu skal der igen snart angribes. Kampgruppen fra Staraja-Russa skal have erobret 37 panservogne, 60 kanoner, mange granatkastere og geværer. Foran vor division er der ikke flere russere. Deres 183. division er trukket mod nord. Der bliver dannet flere omringninger. Ved Waldei er landsat tyske faldskærmsjægere. Hele Kesselrings luftflåde skal være i gang.

Søndag 5. april, Påskedag: I dag – på min fødselsdag – er vejret fint. Ellers har snestorm vekslet med mildt, diset vejr. Luftaktiviteten har

Hvil i Dubki 5.4.42, forfatterens fødselsdag, bagest nr. 2 fra højre.

Demydowo

6. 4. 42

Et Kig ud af
Kvarterrin-
duet.

Demydowo - 7. 4. 42
- landsbygaden -

været enorm de seneste dage, og i morges skød »Stalin-orglerne« nord for os nogle gange. Artilleriet skyder også, men det er svært at skelne, om det er vort eller russernes. Klokken 9.30 angreb russerne med otte tanks, deriblandt en 52 tons, Kalitkino nord for os. De kom pludselig ud af skoven og skød nogle huse i brand. De skød også her ind i Dubki, og en fuldtræffer gik ind i et hus – én død og syv sårede. Panservognene trak sig tilbage, og ved 11-tiden ebbede kamplarmen ud. Da var Kalitkino afbrændt.

Et rygte vil vide, at det planlagte angreb, som vi skulle gennemføre, er blevet forrådt i Dno, hvor det 10. armékorps ligger. De mange Ju 52'ere flyver nu til Demjansk hen over os, hvor ringen er smallest. En del nyt mandskab skal komme frem. 2. bataljon har allerede fået nye folk.

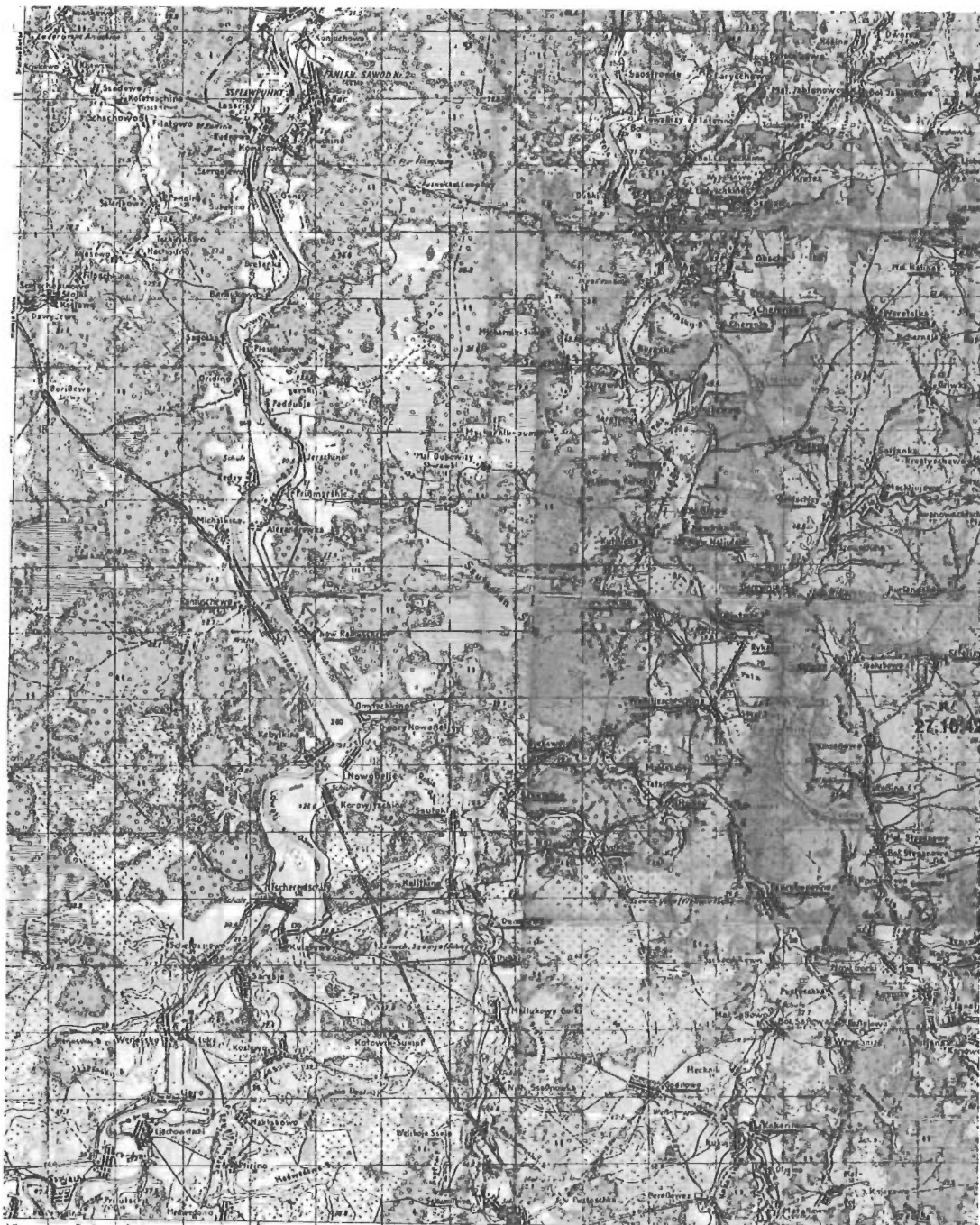
Vi har forsøgt at skabe lidt påske- og fødselsdagshygge. Der var ekstra god mad og 145 plader chokolade til fordeling.

To overløbere, befalingsmænd fra Ukraine, fortæller, at russerne vil indlede angreb i de nærmeste dag. I eftermiddags fik vi ordre til omgående at flytte til Dimidowo, som russerne har angrebet fire gange. Befolkningen er flygtet.

Så blev Påskedag alligevel ødelagt.

»Afvandingsdirektoren« og borgmester i Demydowo 10.4.42.

Onsdag 8. april: »Stalin-orglet« har skudt herind. Vi arbejder på at udbygge husets kælder til et beskyttelsesrum. Nu tør det, og der står meget vand på veje og stier. De første støre er kommet, og de første gæslinger er sprunget ud. Foråret er på vej. Til aften er det begyndt at regne. Megen kamplarm mod vest.

Fredag 10. april: I Dubki og Kalitkino er der kommet en del overløbere. Russerne får ingen forsyninger frem. De får kun 125 gram brød om dagen og lidt tynd suppe. Nu i tøvejret er de ved at drukne i skoven og mosen. Befolkningen har taget hul på foråret og går barbenede i skoene.

Jeg har talt med en læge fra SS-divisionen, da en lyskebrok giver mig vanskeligheder. Jeg skal prøve at gå tilbage og blive opereret på lazarettet. Jeg meldte mig fra og gik otte kilometer til Wystowa i snesjap og isvand til op over knæene.

Lørdag 11. april: Jeg fortsatte til Ssorokopenno, seks kilometer i sne og vand. Til tider var jeg så udmattet, at jeg så små stjernes kud foran øjnene.

Vejen mod Demydowo 11.4.42.

På vej til beredskabsstilling inden angreb, Demydowo 14.4.42.

Russerne har igen brugt grammofonplader: »Jeres kammerater åbner i næste uge ringen, men overgiv jer, for det kan ikke nytte jer noget. Jeres familier i Tyskland sulter, der er udbrudt hungersnød«.

Søndag 12. april: I solskin får jeg kørelejlighed til hovedforbindingspladsen. Overlægen undersøgte mig og sagde, at jeg roligt kunne gå tilbage. Der er ikke umiddelbar fare for, at der sker noget. Jeg fik nogle tabletter for den influenza og feber, jeg havde haft de sidste fem dage, den skulle så nok også forsvinde. Nåh ja, så er der ikke mere at gøre. Jeg får organiseret lidt forplejning til hjemturen til min enhed.

Tirsdag 14. april: I morges klar til angreb. Det var det eneste, der manglede. Vi går i skyttekæde i vand og snepløre. Åbne lysninger i skoven er rene søer. Sårede, der falder, vil drukne.

Uden at støde på russerne når vi den brede å Robja. Ét forsøg på at slå bro over mislykkes. Strømmen er for stærk, og under vandet er der is. Da vi ville trække os tilbage, opdagede russerne os, og vi blev dænget til af granatkastere og artilleri. Vi måtte søge skjul i jord- og snehuller. En død og tre sårede i 3. kompagni.

Onsdag 15. april: Det er sen aften efter en drøj dag. Vi har indrettet os i en russisk bunker for natten. Jeg har smerter i venstre side og

lysken. Den brok har givet mig meget besvær, især under løb og spring. Midt om natten kom vi over bækken og stormede senere en russisk lejr. Russerne var hurtige til at stikke af. Vi masede os videre gennem sne og vand. Jorden er frosset, så vandet kan ikke synke ned, men danner søer i alle lavninger.

Dagen går med kamp om landsbyen Sokorytna, der til sidst stormes. Kun fire huse stod tilbage, og de var i brand. To døde og fem sårede.

Der forberedes et angreb til i morgen tidlig. Et helt regiment skal angribe frem til Lowat-floden. Mon vi i morgen aften kan række kampgruppen Seydlitz hånden? Det håber vi.

Vi har ikke noget fast tilholdssted i nat, men skal blive herude i skoven, hvor vi prøver at indrette os i en granhytte, som russerne har bygget.

Fredag 17. april: Efter to skrappe dage sidder vi atter i en skov uden tag over hovedet, kun lidt læ i en primitiv granhytte – og uden varierende ild. I går fik vi lidt varm mad og lidt tørkost – for første gang i tre døgn bortset fra brødhumplerne. Der var ikke meget til hver, men det hjalp, at vi dog kunne dele de faldnes rationer. Den enes død. . . Krigens ubønhørlige barskhed.

Stukas og Ju 88'ere kastede bomber i skoven foran os, mens en

Paul med Stalin-orgel-granat, Sokorytna 15.4.42.

salve fra et »Stalin-orgel« gik ned lidt bag os. De må have beregnet afstanden forkert. Klokken 8 trådte regimentet an, og den højre fløj stødte straks på hårdnakket modstand. Russerne skød som vilde, og vort eget artilleri kom også i gang. Ladning efter ladning rullede hen over os. De tyske jagere er næsten hele tiden i luften.

Hele formiddagen var der stærk kamplarm omkring os. »Kaffemøllen« og »Stalin-orgler«, artilleri og kanonbeskydning fra Martinbombers i lavflyvning. Disse sidste kastede også tidsindstillede bomber. Vi troede først, at det var blindgængere – men så eksploderede de kort efter hinanden. Det var blot om at blive liggende en tid, efter at bomberne var kastet. Luften gennempiskes af granater, og støjen er øresønderrivende. Ofte går det i løb og spring fra hul til hul. Det er utroligt, at man kan slippe fra det uden en skramme.

Nu hedder det sig, at forbindelsen til kampgruppe Seydlitz skal være etableret inden den 20. april – som en fødselsdagsgave til Hitler! En grotesk ide. Hvordan passer de tusinder af døde og sårede ind i denne gaveide?

Min brok generer mig stadig mere og mere. Jeg må se at få talt med en læge om den.

Til lazaret på stjålen flyvebillet

Mandag 20. april: Meldte mig lørdag syg og fik lov til at gå tilbage til vort tros for at tale med en læge. Ham venter jeg nu på her.

I dag – Hitlers fødselsdag – skulle så være dagen, da den russiske jernring blev brudt. Divisionskommandøren for SS-Totenkopf, Eicke, er blevet dekoreret med Egeløv og forfremmet til Obergruppenführer (general). Det hører måske med til fødselsdagsarrangementet. Det siges, at SS skal have kæmpet utroligt sammenbidt og have bidraget væsentligt til, at det ikke gik værre, end det er gået. Også to andre enheder omtales med megen anerkendelse, det danske kontingent, Division Viking, folk der skal have meldt sig frivilligt, og den spanske blå division.

Tre timers gensidig artilleri-trommeild. En ubeskrivelig larm. Et russisk angreb på Rykalowa blev afvist. Mærkeligt at følge begivenhederne her fra baglandet – eller midterlandet for vi sidder endnu omringet.

Torsdag 23. april: Har været i sauna og føler mig ren og som nyfødt. Håber at være blevet lusene kvit i rent undertøj, men fra min brok stråler smerterne ud. Kommer endelig til regimentslægen Dr. Weigel. Han siger, at det skal ordnes, og at jeg skal tage til lazarettet i Demjansk. Satte på vejen over floden i en russisk båd, som var en udhulet ege-træstamme. Det var helt stenalderagtigt.

En statistik oplyser, at vort kompagni siden juni 1941 har mistet 52 døde, 106 er såret, fire savnet og 24 har fået alvorlige forfrysninger.

Søndag 26. april: Efter undersøgelsen på lazarettet gav stabslægen mig et brokbind med besked om, at hvis det ikke hjalp, skulle jeg komme igen om nogle dage. Hvordan han tænker sig det, gad jeg nok vide. Fra kompagniet til Demjansk er just ikke nogen smuttur – det tager et par dage. Jeg var rasende. Synes at man behandler os som umælende individer.

Jeg går lidt rundt i byen, men brokbindet strammer ubehageligt og er ikke behageligt at færdes med. Og hvordan vil det så ikke være i frontlinien med løb og spring? Nej, det går ikke!

Sidst på eftermiddagen går jeg atter til lazarettet og opsøger stabslægen. Jeg fortalte ham om bindet og smerterne og sagde, at jeg umuligt kunne gøre felttjeneste med løb og spring o.s.v. Næppe havde jeg talt ud, før stabslægen begyndte at brøle og rase. Hvad jeg bildte mig

ind – og om en Obergefreiter med jernkors og stormtegn ikke trods alt kunne udføre sin tjeneste i ringen (im Kessel)! »Senere, når alt atter er roligt, kan De blive opereret endda på statens bekostning – raus!«. Jeg vendte om uden at hilse og knaldede døren i efter mig.

Rasende var jeg, følte mig behandlet som et dyr og ikke som en, der dog har gjort sin skyldighed. Og SS-lægen havde sagt, at det var på tide, der blev gjort noget. En pludselig anstrengelse kunne blive alvorlig.

Jeg går over til sygeafdelingen og fortalte kammeraterne om stabslægens optræden. De rystede på hovedet, griner lidt og siger: Ak ja, fædrelandets tak er dig sikker.

Jeg afmeldte mig og gik til skrivestuen for at forhøre mig om transportmulighederne. Der var to mand i samtale med en soldat foran mig, og jeg forstod, at det var noget med flyvebilletter til sårede. Jeg tænkte, at her var min chance, men skriverkarlen kunne ikke hjælpe mig. Hans kollega forlod kontoret, og jeg skelede til flyvebilletterne på skrivebordet. Hvordan? Jeg kom i tanke om en vovet vittighed, fik den placeret i samtalen, og skriverkarlen lo – og tabte sin blyant. Mens han bøjede sig ned efter den, snuppede jeg en flyvebillet.

Mandag 27. april: Kl. 6 i morges var jeg til fods på vej de fem kilometer til flyvepladsen. Hvor sygebilerne holdt, fandt jeg to kammerater fra kompagniet. Der blev gensynsglæde, og jeg kunne hjælpe dem lidt. De var ikke alvorligt såret, men kunne kun ligge ned. En sovjetisk bombemaskine kastede tre bomber i flyvepladsens udkant, men blev drevet bort af antiluftskytset, og kort efter landede 14 Ju 52'ere. De blev tømt for deres last af forplejning, og så skulle de sårede ind. Jeg fik dirigeret mine to kammerater ind i en maskine, og lidt efter stod en transportofficer ved døren og bad om flyvebilletterne. Jeg afleverede kammeraternes, og han opdagede ikke, at min »egen, ikke legale«, ikke var med. Den sad stadig i huens opslag. Døren i, maskinen lettede, jeg åndede lettet op.

Flyveturen var herlig. Nu fik jeg set »kedlen« og landet fra oven. Et stykke tid fløj vi i snefog, så gik det pludselig dybt nedad – og vi landede i Pleskau efter 230 kilometers flyvning.

I en rutebil gik det videre til opsamlingsstedet, hvor en overlæge så på hver enkelt. Han spurgte mig venligt ud, undersøgte mig og sagde så: »Tilbage til operation med lazarettog«! Glad var jeg, for dette »tilbage« betød Tyskland. Den farligste del af mit vovelige foretagende var overstået.

Jeg nød den gode, rigelige middag og blev overmæt for første gang i lange tider. Bagefter chokolade og en appelsin. Det var næsten som juleaften. Og nu til aften kan vi købe øl. . .

Tirsdag 28. april: Solskin og rigtigt forår, fortrinlig og rigelig mad og en lille snaps.

Jeg er fuld af beundring over, hvor roligt de sårede tager deres skæbne og de smerter, de må udholde. Et sørgeligt syn er det at se de mange, der er bandageret til ukendelighed.

Efter et par luftalarmer kommer lazarettoget af sted ved midnattid, og jeg ligger i et bagagenet, mens toget ruller gennem natten over Riga mod Königsberg.

Tirsdag 5. maj: Efter en uges togtransporter kom vi her i nat til lazaretet indrettet i en tidligere skole i Naumburg an der Saale.

Vi har fået fin forplejning i toget og under opholdene undervejs. I Letland stod folk på stationerne og ville sælge flæsk og æg, helst mod tobak. Under ophold i Litauen blev vi alle afluset, og her sov jeg for første gang i halvandet år i en rigtig seng med fjedermadrass.

Igennem Polen gik det, til Cottbus, Leipzig og Erfurt, og jo sydligere vi kom, jo mere er foråret sprunget ud.

Torsdag 21. maj: Der er nu gået nogle uger, næsten uden at jeg har mærket det. Dagen efter ankomsten fik jeg høj feber. Operationen blev udsat, og jeg blev undersøgt for leddegigt. Jeg er temmelig mat, skal opereres i morgen.

Søndag 31. maj: Operationen er vel overstået, men de første dage efter den var ikke særlig rare. Jeg skal have brugt en forfærdelig mund under narkosen, men hvad jeg har sagt, vil sygeplejersken ikke fortælle mig. Trådene er pillet ud af de otte operations-sting, men det 12 centimeter sår er endnu ikke lægt.

Søndag 7. juni: Vi har fået nye folk ind på stuen, bl.a. en Feldwebel, der kan bugtale. Da en sygeplejerske var ved at forlade stuen, begyndte pludselig et lille barn at græde. Hun for sammen og så sig om. Alt roligt. Da hun nærmede sig døren, kom atter nogle barnlige udbrud. Hun for atter sammen, men nu kunne vi ikke beherske os mere, og hele stuen begyndte at le. Hun havde ikke humoristisk sans til at tage det, slet ikke afskedsreplikken: »Adieu alte Hexe«.

Lidt senere kom afdelingssygeplejersken og formanede os, og hun havde den rette sans for pjanket og førte en lille samtale med bugtalerens indre stemme. Det blev en ret fornøjelig stue. . .

Jeg har fået besøg af mor og hører nu for første gang virkelig nyt hjemmefra, både gode og dårlige efterretninger. I dag var mor og jeg en lille tur udenfor byen ved Saale-floden.

Søndag 14. juni: I torsdags kunne jeg forlade lazarettet og drage til Lübeck. Først på tirsdag kan jeg komme videre på min rekonvalescent-orlov. Jeg ser mig lidt om i byen, der ser forfærdelig ud. Næsten hele den indre by er ødelagt af bomber. 2000 huse er i ruiner, og 1000 mennesker døde under bombardementerne.

Torsdag 2. juli: Så er et par ugers vidunderlig, men også sørgmodig, orlov forbi. Den første i næsten halvandet år.

Der skulle hilses på og høres nyt alle steder, hos familie og venner, på Duborg Skolen, Flensborg Avis og i forretningen. Det er utroligt, hvordan kræfterne søges samlet på stadig færre hænder for at holde dansk liv i gang. Jeg beundrer dem alle for, hvad der udrettes under trange kår og i krigens skygge, der bliver stadig længere og dybere. Det er bittert at se sorgen over de mange af vore, der nu er faldet, savnet eller såret. Og stadig flere skal i trøjen. Hvornår får det dog en ende?

Og Danmark under en tysk besættelse. Alt det, der før gav vort liv indhold og fylde, er nu slavebundet, lænket.

Jeg fik ikke hilst på Hans, der er indkaldt, og ingen ved, hvor far er henne, sandsynligvis i engelsk fangenskab. Skibet skal være opbragt.

Søndag 26. juli: Efter orloven tilbage til Lübeck, men efter krigsdueligheds-undersøgelse fik jeg endnu fire ugers orlov, og jeg har nydt hver eneste dag i det gode sommervejr.

Jeg har spekuleret over, om jeg skulle søge forflyttelse til Afrika-korpset. Der ville måske være en større chance for at falde i fangenskab og dermed ud af den nedslagtning af mennesker, som vi har oplevet på østfronten. Fangenskab i øst er i hvert fald ingen livsforsikring. Dertil har man vist for stor brutalitet, og hvordan bliver mon russiske krigsfanger behandlet?

Der blev også talt lidt om, at jeg kunne forsvinde til Danmark og videre til Sverige. Det er fristende, men jeg tør ikke! Dertil er min familie alt for meget under Gestapos kontrol. Jeg er bange for repres-

salier overfor familien – og hvad kan man ikke finde på i forhold til vort mindretal? Nej, jeg tør ikke. Tanken om Afrika vil jeg drøfte med en af mine gamle kompagnikammerater, der nu også er her, og som ikke er nazist. Han har altid haft meget til overs for englænderne.

Søndag 9. august: Efter ny undersøgelse er jeg erklæret for krigsduelig og flyttet til Meesenkaserne, 3. infanteri-erstattningsbataljon. Min kammerat og jeg har talt en del om Afrika og også forhørt os om mulighederne. Det kan ikke længere lade sig gøre, alt for mange fra østhæren har villet mod syd.

Lørdag 15. august: Dagene er gået med eksercits, skydning, arbejdstjeneste, sang og appeller, et helt kaserneprogram.

I morges under eksercitsen ny ordre. Omgående til depotet for ny iklædning til den 290. division. Afgang i morgen, hvorhen vides ikke.

Fredag 28. august: Det blev Mudra kasernen i Nienburg ved Weser, og vi er blevet overført til Rekonvalescent Marchkompagni X 290/3 (Genesende Marschkompagnie). Jeg sidder på skriveburet og skriver navnelister, materialesedler, aflønningsskemaer osv. Om aftenen en tur i byen eller ud langs Weserfloden. Tiden drives væk.

Onsdag 2. september: I lørdags begyndte så en ny togtrejse mod øst. Fallersleben med folkevognsfabrikkerne, hvor der nu bygges panservogne, Magdeburg, Berlin, Frankfurt an der Oder, Allenstein i Østprejsen, Tilsit, Taurseggen og videre mod Riga. Litauen, Letland. Landskaberne, de små landsbyer, store skove, alt er kendt. Det er kun få måneder siden, jeg kørte dem modsatte vej.

I går for tre år siden startede denne frygtelige krig under råb og skrig om, at til jul ville alt være forbi. Nu har vi haft krigsjul to gange, og en tredje er i sigte.

Et utal af lazarettog passerer os for sydgående. Vi hører, at 290. division stadig befinder sig på sin gamle plads. Russerne angriber fortsat, og partisanerne huserer slemt i divisionens område. Store styrker skal være sendt mod Leningrad, bl.a. feltmarskal von Mannsteins 11. armé fra Sewastopol. Hærens sværeste artilleri fra Krim skyder ind i byen, og luftvåbnet har angrebet uafbrudt siden i forgårs.

Fredag 4. september: På vejen til Dno ses tydelige spor efter partisanernes angreb. Trods bevogtning af togstrækningerne får de sprængt skinnerne.

Sårede på vej hjem fortæller, at russerne tilsyneladende har et godt efterretningsvæsen. Hver gang tyske angreb bliver planlagt og tidsfæstet, får de nys om det og sætter angreb ind med store og stærke styrker. Russerne er nu langt overlegne med hensyn til tungt materiel, artilleri og fly.

Fra Staraja-Russa går der en syv kilometer lang korridor ind til »kedlen«. Åbningen er tre kilometer bred på det smalleste sted. Der skal ligge seks kampklare divisioner i »kedlen«. De sårede og syge sendes alle ud.

Ved mørkets frembrud passerer vi kamppladserne fra 5. august 1941, Sabolotje og Tulebja. Snart er vi atter på Staraja-Russas delvis ødelagte banegaard. Fronten er kun tre kilometer herfra, og de russiske lyskastere stråler mod den natmørke himmel. Længere borte lyser det op i aftenhimlen fra kanonernes mundingsild. Russiske fly er i luften, lastbilkolonner kører uafbrudt.

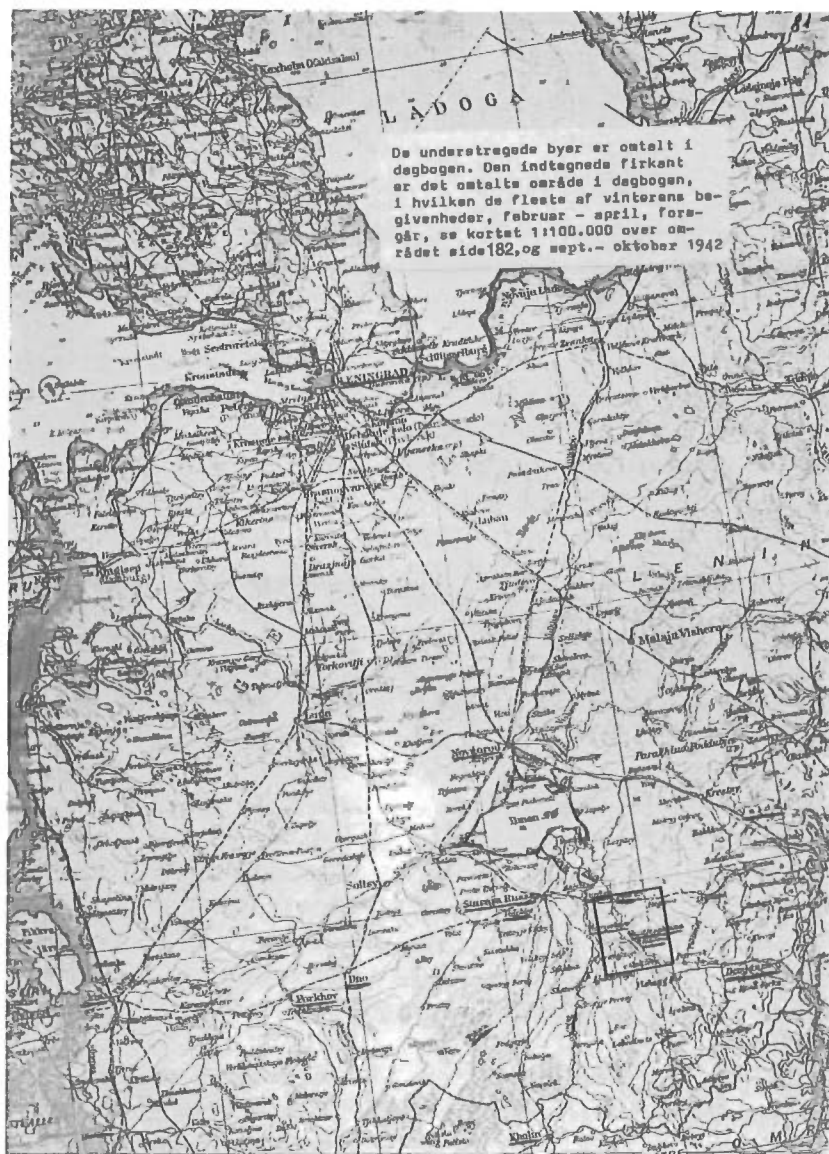
Vi får anvist et primitivt kvarter inde i byen og får udleveret forplejning for to dage. De første 100 mand skal endnu i nat med ammunitionsbiler ind i »kedlen«. Jeg skal ikke med.

Søndag 6. september: En skrækkelig tur om natten ind gennem korridoren. Vejen er fuld af huller, og vi bliver rystet godt igennem. Langs vejen utallige grave, en del af dem pænt anlagt. Ellers de kendte tavse vidnesbyrd om store og blodige ofre, materiel, russiske kanoner, panservogne, alt fortæller om kampenes voldsomhed.

Kl. 8.30 var vi i Now. Gorki, hvor vi skal blive foreløbig for at blive fordelt til regimenterne. Mit gamle regiment 501 har i forgårs gennemført et angreb og erobret den vigtige høj Kanonenberg ved Strelitzky og er i hvil nu.

Der er enorm trafik på vejen af materiel af enhver slags. Ju 52'ere flyver uafbrudt. Nye tropper føres ind, alt graves ned under jorden i bunkere. Alle håber, at afgørelsen om Leningrad snart må falde, og at det vil betyde en lettelse her.

Min kammerat fra kompagnistaben i Frankrig og her, Paul, er savnet efter angrebet på Kanonenberg. Det var malurten i glædesbægret ved gensynet med Hermann Löhr og de andre gamle kammerater. Kun nogle få er tilbage, de fleste er nye. De fortæller om de sidste dages kampe, hvor russerne ustandselig har skudt ind i afsnittet her med 60 batterier og otte »Stalin-orgler«, hvortil kom flyangreb. Tysk artilleri gennemførte en trommeild med 1240 granater i løbet af tre minutter. Det har været frygtelige uger.

Fredag 11. september: Jeg skal nu deltage i et underofficerskursus. Tænk, at skulle bruge tiden til eksercits, geværgreb, parademarch, skydning osv.

Den gammelkendte »Kaffemølle« er atter over os om natten. Vi har en dårlig placering mellem artilleriets stillinger. Efter bombened-

slagene flyver splinterne omkring os. Russerne råber over højttalerne: »Tyske soldater, løb over! I får mad og I får kvinder!«

I dag er vi rykket ud i vor nye stilling fra Kulanbowo nord på mod Zymanowo.

Tirsdag 15. september: Regnen skaber et frygteligt pløre i skyttegraven, der hele tiden delvis står under vand. Vi er i gang med at udbygge vor bunker og har fået indbygget en ovn. Officerer har været gennem stillingerne for at se, hvor der kunne bygges bunkere til vinterbrug. Et hyggeligt perspektiv!

En skyttegravsstilling har sin egen atmosfære. Foran os er terrænet frit i cirka 50 meters bredde, så kommer et krat. Ved venstre fløj går krattet helt frem til skyttegraven, og her sidder russerne i en kile ind i vor front. Hvis vi ikke skyder, skyder de heller ikke, så om dagen har vi det temmelig roligt. Men ved mørkets frembrud begynder skyderiet, og det varer natten igennem. Geværskuddene lyder, maskingeværerne knitrer, og lyssporprojektiler trækker deres lysende tråde på kryds og tværs over nattehimlen. Ind imellem falder nogle skud fra artilleriet, og så kommer pludselig hele ildoverfaldets voldsomme salver. Gurglende trækker granaterne deres bane hen over os. Russerne skyder lidt tilfældigt rundt med deres granatkastere, og hvor stillingerne er tæt på hinanden, detonerer af og til også håndgranater.

Mørket bliver i korte øjeblikke oplyst af lyspatroner, der hængende i små faldskærme langsomt daler mod jorden, der så oplyses af deres flakkende lysskær. Spøgelsesagtigt kradser projektørernes lysfingre hen over nattehimlen, og vore lyskastere søger at indkredse »Kaffemøllen«, der nat efter nat kaster sine bomber mod os. Ofte kommer den ind i lyskeglen, og utallige lyssporkugler farer fra det lette antiluftskyts op imod den, men lykken følger piloten, der slipper væk uden skrammer i sin primitive maskine, der er bygget af krydsfiner og sejldug.

De seks sovjetiske panservogne, der ligger ude i terrænet, taler deres eget alvorstunge sprog, når området afsøges med lyspatronernes flakkende lys. Lige foran min maskingeværstilling ligger faldne russere fra en stødtrop. Føreren af den var i tysk uniform som Obergefreiter.

Hvor længe skal denne kamp blive ved? Vi spørger os selv, om vor linie er stærk nok til at kunne modstå et meget stærkt pres. Eller vil det blot fortsætte med at gå lidt frem og lidt tilbage i kampen om en smal stribe jord? Det sønderskudte materiel og skyts mellem vore

stillinger er udtryk for, med hvilken forbitrelse, der er blevet kæmpet forår og sommer, men endnu er ingen afgørelse i sigte. Foreløbig indretter man sig til den kommende vinter. . .

Søndag 20. september: Den første nattefrost, men om dagen regn og atter regn. Skyttegravene er et stort ælte og pløre, næsten umulig at færdes i. Om natten det sædvanlige, gensidige skyderi.

Den russiske division foran os har i disse dage ligget et år overfor os. Vi har øget alarmberedskab, da russerne har fået ekstra tildeling af snaps, og vi så kan risikere et eller andet svineri.

Søndag 27. september: Stærk nattefrost. I krattet foran os har russerne nu skubbet deres lytteposter frem til 75 meter fra os. Vi udbygger vore stillinger.

Obergefreiter Kloos fik et maveskud – et resultat af at russerne til tider skyder rent tilfældigt ud i luften. Jeg stod lidt fra ham og så ham blive ramt af en af de såkaldte eksplosivpatroner.

Jeg har måttet overtage Kloos' gruppe og straks rykke ud på forpost med den.

Nu udtages der folk, som skal på skikursus.

Tirsdag 29. september: Natten var ret lys og rolig, da jeg var ude for at se til maskingeværstillingen. Der lyder et skud, og jeg ser skytten tavs synke sammen, dræbt af et skud i hovedet. Jeg måtte hurtigt have en ny mand frem.

I dag blev vi så afløst og kommer i hvilekvarter ved Upolosy i nærheden af Pola. Spise og så sove. Der er kun to bunkere, resten må ligge i telte.

Mandag 5. oktober: Vi ordner vort kluns og vort kvarter. Der skydes med mellemrum imod os, så det er ikke noget ideelt hvile-kvarter. Generalen kom ridende forbi og forærede os nogle cigaretter. I en feltbiograf ser vi film, der hverken er morsomme eller spændende.

Panservogne passerer på vej mod Demjansk, og der siges at være hårde kampe med store tab. En mærkelig form for krigsførelse. Hvem indkredser hvem?

Vi har været i Coloma til aflusning og bad. Herligt! Sammen med et par kammerater har jeg fået overrakt Østmedaljen for deltagelse i vinterkampene på østfronten i 1941-42. Den går blandt landsknægte som os under betegnelsen »Gefrierfleischorden« (frosset kød-orden).

Det er mærkelige ting, man beskæftiger sig med. Alt skal skrives og registreres, og hvad glæde har man af det, når frosne lemmer er amputeret, og folk er blevet invalider? Tror man mon, at medaljer bringer glæde til forpinte sjæle i dette ragnarok?

Tirsdag 6. oktober: Formiddagen gik med at bygge bunker, mens bombefly i stort tal var over os. I eftermiddags eksercits. Det blev regn, og så sad vi i vore telte og ordnede vore våben.

En lille middagsoverraskelse fik vi. Jeg var ved at pudse mine støvler, da jeg hørte fly og pludselig også den kendte susen af faldende bomber. Vi nåede knapt at få kastet os ned, før fem bomber detone-rede 150 meter fra os. Det gav et ordentligt brag, og jorden rystede under os. Men der skete ingen ulykker.

Søndag 11. oktober: Dagene er gået med at bygge bunker, med eksercits, skarpskydning og kast med håndgranater. Vi bruger russiske granater.

I dag oplevede jeg for første gang en feltgudstjeneste. Vi blev opmarcheret i en hesteskoformet opstilling omkring et lille bord med et trækors på. Efter en salme læste præsten dagens tekst og talte over ordet: »Ydmyg Eder under Guds vældige hånd«. En kort og klar prædiken. Derefter ordren: »Ret! Helm ab zum Gebet«! – hvorefter vi tog stålhelmen af og holdt den for underansigtet, mens præsten bad for Tyskland, for våbnene, for de faldne og for dem derhjemme.

Bagefter talte vi lidt om præstens ord og havde trods alt svært ved at få Guds vilje med os menneskebørn til at passe sammen med krig og død og med de regulære nedslagtinger, der sker. Vi håber og beder trods alt om, at Guds beskærmende hånd vil være over os og hjælpe os hjem.

Onsdag 14. oktober: De sidste dage har vi arbejdet med udbygning af vore tilbagetrækningsstillinger, regulær arbejdstjeneste. Ved 13-tiden afsluttedes arbejdet med nogle anerkendende ord fra kompagnichefen fra 11. kompagni.

Hjemme i lejren får jeg pludselig en radiomeddelelse fra regimentskommandøren om straks med min kommando at tage ud i stillingerne og genopbygge disse. Der fulgte en eftersætning: »Regimentskommandøren har påtalt de af Wingender gennemførte arbejder på det allerskarpeste«.

Jeg er målløs, men der hjælper ingen kære mor. Holdet samlet og

så de fire kilometer ud til stillingerne igen. Derude får jeg en mægtig overhaling. Kommandøren råbte og skreg om dette svineri af et stykke arbejde. »Det skal gøres om – og ordentligt – om I så skal arbejde til i morgen aften!«

Vi blev så jaget tilbage for at hente vore spader fulgt af ordren: »De melder til mig, når De er ankommet til lejren, og fem minutter efter at De atter er på vej derud. I form af radiomeddelelse til regimentets kommandostation«. Så masede vi de fire kilometer tilbage af den elendige, plørede vej – og så i mørket tilbage igen. Det er så mørkt, at vi umuligt kan arbejde, så vi finder lidt læ og kryber sammen og prøver på at sove lidt, efter at vi er faldet til ro og har opbrugt alle de forbandelser, vi kunne finde på. Ved daggry tog vi fat og var færdige tidligt på formiddagen, gik tilbage til vort kvarter og gav melding til regimentet om, at arbejdet var gennemført. Men vi var stadig rasende over, at det pågældende stykke af stillingen havde vi ikke arbejdet på dagen før og ej heller fået tildelt!

Torsdag 15. oktober: Allerede klokken 6.40 drog vi ud på arbejde – og fik atter ros. Vi havde lavet den bedste udvendige udbygning af stillingen! Vi er forbløffede. Har ikke gjort andet eller mere end alle de foregående dage. Tilbage i kvarteret erfarede vi, at regimentskommandøren i virkeligheden slet ikke havde set den af os færdiggjorte stilling, men stykket ved siden af. Det hele var en hævnakt fra chefen for 11. kompagni, fordi nogle af hans spader skulle være fjernet af folk fra vort kompagni. Jeg syntes, at det var dog det mest nedrige, man kunne blive udsat for af en officer. Hele mit hold er rasende, men hvad kan vi gøre mod en prøjsisk officer. Men en svinestreg var det.

Fredag 16. oktober: Kl. 12 får jeg ordre om at melde mig hos bataljonschefen i tjenesteuniform og får her at vide, at jeg skal aflægge en skriftlig prøve. Får stukket nogle spørgsmål ud om tysk krigshistorie og generalers navne, navne fra den første verdenskrig og om kampene i Afrika. Besvarelsene blev anerkendt som »gut«, og så fulgte nogle mundtlige spørgsmål om Hitlers fødested, fødselsdag o.s.v.

»Hvor har De den gode viden fra«, spurgte kommandøren, og jeg svarede, at det jo blot hørte til almindelig god skoleuddannelse.

Han svarede: »Det har De ret i, meld Dem hos mig kl. 14 med Deres gruppe i tjenesteuniform og med gevær«!

Jeg meldte mig med gruppen hos kommandøren og måtte i gang med gruppeeksercits. March, sving til højre og venstre, vendinger

o.s.v. En hel kaserneforestilling med bataljonskommandøren som eneste tilskuer. Og derefter: »Det har De klaret godt, jeg forfremmer Dem med øjeblikkelig virkning til underofficer«!

Der blev et værre leben i kvarteret, da gruppen var trådt af, og vi var tilbage i vor sædvanlige, kammeratlige tone. Og distinktionerne skulle sys på, en vinkel af sølvbånd i kravespidserne.

Altsammen det rene cirkus. Man må finde sig i meget. . .

Søndag 18. oktober: Lørdag blev alt gjort klart til opbrud. Det sivede ud, at vi nok skulle angribe Now Derewnja og Nikolskoje, måske støde endnu længere frem. Men der kom ingen ordre – og heller ingen i dag.

Latrin-paroler fortæller, at den 290. division skal være med i angrebet og derefter afløses og flyttes til Frankrig. Det store angreb skal gå fra Staraja-Russa og til syd for os til 30. infanteridivision. Der regnes med, at russerne har udbygget en forsvarszone på op til 50 kilometers dybde.

I nat havde jeg en tosset drøm. Det må have været tanken om en maskingeværskytte, der fik et maveskud, som spøjte. Jeg drømte, at jeg pludselig fik et skud oppefra og nedefter, og at min uniform fortil var gennemhullet tre steder. Da jeg fik knappet op, viste det sig, at der også var tre huller i maveskindet. Skuddet var gået igennem nogle hudfolder. Nåh ja, det kunne jo være værre. Jeg sov igen efter drømmen, men må dog have været noget påvirket af den for hen på formiddagen siger en af gruppens folk: »Underofficer, jeg synes ikke, at De er i godt humør i dag!«

»Nåh, det betyder ikke noget«. Jeg måtte sige »Pjat« til mig selv, og så blev der ikke talt mere om det.

Såret – »for mig er krigen nok forbi«

Mandag 26. oktober: For en uge siden kom den første ordre til angreb, og der er kommet flere i ugens løb, men alle er blevet annulleret: Angrebet udsat! Først i morges gik det løs. Kl. 5 gik vi i beredskabsstilling, og efter tyve minutters trommeild gik angrebsbataljonerne frem. De første fremstød lykkedes, men hen på eftermiddagen brød hele angrebet sammen i den russiske artilleriild. Vi gravede os ned, men hullerne løb straks fulde af vand.

Onsdag 28. oktober: I to døgn har vi været gennemblødte fra top til tå, liggende i vore vandfyldte huller eller krybende langs jorden og dækkende os i små jordhuller. Det russiske artilleri skyder voldsomt, et nyt tysk angreb er brudt sammen. Hidtil har angrebet her midt i de russiske stillinger kostet dyrt, og nu ved vi ikke, om vi kan komme frem eller tilbage.

Torsdag 29. oktober: Fra Tuganowe-Colubowo bliver der angrebet langs vejen mod Strelizy. Mon det lykkes? I alle tilfælde må vi regne med at skulle tilbringe også en tredje nat med våde støvler og fødder her i jordhullerne.

Russisk artilleri skyder på os fra venstre, og 200-300 meter foran os ligger russerne omkring nogle bunkere. Jeg kan tydeligt se dem løbe omkring. Lidt til højre på marken, hvor min gruppe er placeret, ligger en russisk bunker, der er taget af 6. kompagni. Min maskingeværsskytte har flere gange sendt salver over i de russiske stillinger, men de interesserer sig knap nok for det. Nu da det begyndte at mørkne, lod jeg lægge et nyt patronbånd med lyssporprojektiler i maskingeværet og lod de russiske stillinger beskyde ved at skytte nummer to holdt maskingeværet stående på skulderen. Vi kunne nu bedre kontrollere salvernes placering, og der blev mere roligt i den fjendtlige linie.

Jeg gik gruppens frontlinie igennem og talte lidt med de enkelte. Vi skulle være meget årvågne i nat. Det russiske artilleri vidste nøjagtigt, hvor vi lå, og var ofte ret nærgående. Jeg lavede mig et nyt jordhul lidt skråt til venstre bag ved maskingeværsskytten med skytte nummer to lidt skråt til højre. Vi håber, at vi også får mad i nat, som vi gjorde det i går nat. Angrebet har heller ikke i dag ført videre frem. (se kortet side 182, x markerer stedet, hvor granaten slog ned.)

Fredag 30. oktober: For mig er krigen nok slut. Endnu er jeg ikke helt klar over, hvad der er skudt i stykker på mig. Jeg har haft forbav-

sende lidt smerter, og nu til aften har jeg det ret godt efter operationen i middags.

Ved midnat natten til torsdag begyndte russernes artilleri at skyde mod min gruppes stilling, og efter de første granater råbte jeg til folkene: »Dæk jer godt!« Selv pressede jeg mig ned mod jorden og havde fornemmelsen af, at jeg blev meget mindre. Jeg hørte granaternes hvislen, og så kom nedslaget. En efter en i lige linie imod os, nærmere og nærmere. En granat slog ned så nær, at skidtet fløj ind over os.

Så hørte jeg en ny affyring, men ikke granatens hvislen – blev dog helt klar, da jeg fløj gennem luften med arme og ben strakt ud til siden og derpå landede fladt på jorden. Jeg lå lidt for at besinde mig, så hørte jeg andre jamre. Ved at se mig lidt om blev jeg klar over, at jeg var slynget femten meter gennem luften, henover en mand i et andet skyttehul til venstre for mit hul. Der kom ikke flere granater. Jeg kunne ikke finde ud af, om der var sket mig noget, havde blot en fornemmelse af, at jeg ikke kunne stå op. Jeg kom op på alle fire og begyndte at krybe til højre mod maskingeværstillingen og så nu, at vi havde fået en fuldtrefter. De to skytter lå der, den ene var død, den anden jamrede fortsat. Der kom en kammerat for at hjælpe mig, men jeg bad ham om at se efter de andre og få en ny maskingeværskytte sat ind. Jeg krøb videre henimod den russiske bunker, som for et par dage siden var taget af vore folk, for at søge beskyttelse mod ny beskydning.

Jeg nåede ind i bunkeren, der var bygget oven på jorden, og her sad to kammerater, der var let såret. Først nu så jeg nærmere på mig selv – og begyndte at le. De andre så lidt forundrede på mig. Måske var min latter en chokreaktion. »Nu skal I se«, lo jeg, »Iwan har trukket min højre støvle af«.

Jeg havde kun venstre støvle på. Her var en granatsplint smuttet igennem omtrent ved storetåen. Den højre støvle var borte, men sokken var der endnu. Ingen smerter, ingen følelse i mine fødder, blod var der heller ikke at se. Mit højre bukseben var gennemhullet ved knæet, men det blødte ikke. Nogle splinter var tilsyneladende trængt ind. En af de andre bemærkede, at der var skudhuller øverst på højre uniformsærme, og nu opdagede jeg, at min stålhelmet var væk. Der dryppede lidt blod fra højre øre, og jeg kunne mærke, at der sad en lille granatsplint i øreflippen. Der var også et par mindre huller i uniformstrøjen, men det hele så forholdsvis beskedent ud. Fødderne var nok hårdest ramt, men det så da ud til, at de var der endnu. »Du har været heldig«, siger en af de andre, og jeg nikker.

Jeg kan høre, at de har fået slæbt min maskingeværskytte Karl helt hen til bunkeren, og Karl spørger sanitetssoldaten: »Tror du, jeg kan leve«? Der var ængstelse og bøn i tonen. »Hvor meget er jeg ramt«? Jeg hører svaret: »Lig bare helt stille, jeg må underbinde dit ben. Det er ramt, men du skal nok komme over det«. Lidt efter igen Karls ængstelige stemme: »Jeg vil så gerne leve, tror du jeg kan«? – »Ja, men prøv at være helt roligt«. Der blev stille derude, men så lød Karls stemme, svag og træt: »Hils min mor og bror«. Et øjeblik efter kom sanitetssoldaten ind i bunkeren tilsølet af blod og jord: »Han er død og godt sådan, begge ben var revet af over knæene.«

Dyb stilhed sænkede sig i bunkeren. Mange tusinders sidste ord og tanker har været rettet mod de kære derhjemme, men ofte har ingen hørt dem.

Sanitetssoldaten brød stilheden: »Nåh, nu må jeg vel hellere se lidt på jer«. De to andre fik forbindinger på arme og ben. Deres kødsår var ikke alvorlige. Han ville også se på mig, men jeg sagde, at det kunne vente. »Begynder vi at pille ved foden, vil det nok begynde at bløde, lad mig bare sidde. . .«

Natten gik til ende. Vi havde forsøgt at blunde lidt og ellers lyttet til, hvad der skete udenfor. Alt syntes roligt, det russiske artilleri er tavst. Vi havde intet at spise og intet at drikke. En sergent ser indenfor og forklarer, at vi næppe vil kunne komme tilbage før i aften, når det er mørkt. Vi sidder jo i en kile i de russiske stillinger, og russerne kan beskyde os fra to sider. Alle må blive i jordhullerne og vente på, at der sker nye angreb på fløjene.

Ved middagstid begynder det at smerte. Jeg roder i min taske, for jeg havde for nogen tid siden skaffet mig nogle smertestillende tabletter og også nogle afføringspiller. Jeg havde kunnet hjælpe nogle kammerater med de smertestillende, men der skulle da vist være et par stykker tilbage. Nej – kun afføringspiller!

Timerne gik langsomt, og samtalen var gået i stå. Da vi ikke havde set et menneske siden i formiddags, og det begyndte at mørkne, begyndte jeg at spekulere over, om man overhovedet var klar over, at vi lå her. Blive her en nat til ville jeg ikke. Jeg ville prøve at krybe på alle fire tilbage – i hvert fald ikke ligge og vente på, at russerne skulle komme.

Så dukker imidlertid en mand op og siger, at vi bliver hentet om en times tid. Det lettede. Han fortæller også, at mit kompagni nu er reduceret til 15 mand. Alle andre kompagnier er også stærkt reduceret.

Jeg er glad, da jeg noget senere hører stemmer. Af mine to kammerater kan den ene gå med lidt støtte, den anden bæres siddende. Jeg skal på en bære. Jeg bliver lidt forbavset, da jeg krøb ud og så fire russiske fanger stå med baren. Det forekom mig ikke særlig betryggende, og de kludrede da også slemt med baren, som de bar på skuldrene.

Hist og her hørtes kanontorden, og mundingsilden lyste lidt op. Lyssignaler gjorde det også lettere at orientere sig om retningen. Jeg frøs. Så dukkede tyske soldater op, og vi var fremme ved det lille tros, feltkøkken m.v. ved Rosino. Det er nær midnat, og der er nu gået et døgn, siden jeg blev ramt af den fuldtræffer.

Jeg blundede lidt, fik noget at spise, og i det tidlige morgengry blev jeg puttet i en sanitetsvogn og kørt til hovedforbindingspladsen ved Stefanowo. Jeg var nu inde på, at min fod nok var smadret af granatsplinterne, men jeg ville lade lægen vide, at jeg ikke samtykker i en amputation, i hvert fald ikke foreløbig.

Ved middagstid bliver jeg bragt ind i operationsteltet, og inden jeg bliver klar over, hvad man vil gøre, er jeg helt væk. Jeg vidste ikke, at man i ét nu er væk, når lægen giver en sprøjte.

Det er aften nu, og jeg har det godt. Har fået lidt at spise, men især noget at slukke min brændende tørst med. Hvor ligger her dog mange, adskillige helt ukendelige. Ind imellem bæres en ud – til de dødes brigade. Jeg ærgrer mig lidt over, at lægen snød mig med den sprøjte. Jeg fik ikke sagt, at jeg ikke ønskede nogen amputation. Nu er fødderne pakket ind i store forbindinger, og jeg kan ikke fornemme, hvad der er sket. Jeg tror, at de eventuelt har taget storetåen på venstre fod og den halve højre fod. Jeg kan ikke få klar besked. Lægerne er uafbrudt i operationsrummet. Men det er da godt, at der ikke er smerter.

Lørdag 31. oktober: Natten forløb fint. Jeg har sovet. Vi sårede skal snarest videre. Jeg får stærke smerter. I eftermiddags blev vi transporteret til feltlazarettet i Demjansk.

Tirsdag 3. november: Ingen transportfly søndag og heller ingen mandag. Dagene går langsomt, og der er kun elendighed omkring én. Til morgen blev vi kørt til flyvepladsen ad en frygtelig hullet vej. Vi lå nærmest og rullede rundt på bårerne i bilen og skældte ud på chaufføren, når bilen gik over et hul i vejen. Der var kun fire fly, og jeg kom ikke med. Tilbage ad den frygtelige vej.

Nu har jeg ligget siden den 28. oktober, da jeg kom til den første forbindingsplads, men endnu er jeg ikke blevet vasket eller på anden måde gjort i stand. Jeg ligger stadig i min uniform, blot er buksebenet klippet op. Smerter, men også sprøjter imod dem.

Torsdag 5. november: Onsdag igen til flyvepladsen. Vi ventede i timervis i bilerne, men der kom ingen fly. Tilbage igen ad den hullede vej – og igen kastet rundt på bårerne med vore lemlæstelser.

Endelig i dag af sted med fly. 40 minutter til Tuleblia og fra flyene til et lazarettog. Det er meget primitivt indrettet, men der er dog senge. Og det er en god fornemmelse at vide sig udenfor Demjansk-kedlen og på vej hjem.

Fredag 6. november: Først i dag til morgen satte toget sig i bevægelse. I det overfyldte Pskor blev vi taget ud af toget og indlagt i nogle store bygninger. Forbindingerne blev skiftet.

Jeg er nu klar over, at storetåen på venstre fod ikke er amputeret. Der er smuttet en granatsplint igennem støvlen og ind imellem storetåen og den næste tå, men det er kun en bagatel. Men af højre fod har man taget en del, hvor meget ved jeg ikke. Man skifter ikke al forbindelse. Lidt under knæet har man fjernet en lille splint.

Tirsdag 10. november: Ligger stadig her i Pskov. Hver dag stærke smerter. Til tider virker end ikke de smertestillende sprøjter. Forplejningen er fortrinlig, men sygeplejersker eller andre ser vi næsten ikke. Nogle russiske kvinder vasker os og søger at ordne vore senge lidt.

Onsdag 11. november: I morges fik jeg lagt en skinne under benet, og det hele blev pakket ind i gips. Det skal være af hensyn til den videre transport. Jeg kommer over i et lazarettog, der skal helt til Tyskland. Jeg har voldsomme smerter og er ved at fortvivle.

Tøndag 14. november: Først i nat nåede vi efter den lange togtransport frem til Königsberg og blev i biler kørt til et reserve-lazaret. Min tå blev taget af. Lægen var betænkelig ved højre fods stilling. Jeg fik en skinne på, og han pressede foden ned i den. Foden skal ligge i en bestemt stilling. Jeg kunne have skreget af smerte.

Dag 20. november: Tirsdag gik det sydpå med lazarettog, og i aften kom vi til den gamle fæstningsby Torgau ved Elben mellem Berlin og Prag. Jeg havde feber og kuldegysninger og en del smerter.

Nu har jeg ligget siden den 28. oktober, da jeg kom til den første forbindingsplads, men endnu er jeg ikke blevet vasket eller på anden måde gjort i stand. Jeg ligger stadig i min uniform, blot er buksebenet klippet op. Smerter, men også sprøjter imod dem.

Torsdag 5. november: Onsdag igen til flyvepladsen. Vi ventede i timevis i bilerne, men der kom ingen fly. Tilbage igen ad den hullede vej – og igen kastet rundt på bårerne med vore lemlæstelser.

Endelig i dag af sted med fly. 40 minutter til Tuleblia og fra flyene til et lazarettog. Det er meget primitivt indrettet, men der er dog senge. Og det er en god fornemmelse at vide sig udenfor Demjansk-kedlen og på vej hjem.

Fredag 6. november: Først i dag til morgen satte toget sig i bevægelse. I det overfyldte Pskor blev vi taget ud af toget og indlagt i nogle store bygninger. Forbindingerne blev skiftet.

Jeg er nu klar over, at storetåen på venstre fod ikke er amputeret. Der er smuttet en granatsplint igennem støvlen og ind imellem storetåen og den næste tå, men det er kun en bagatel. Men af højre fod har man taget en del, hvor meget ved jeg ikke. Man skifter ikke al forbindelse. Lidt under knæet har man fjernet en lille splint.

Tirsdag 10. november: Ligger stadig her i Pskov. Hver dag stærke smerter. Til tider virker end ikke de smertestillende sprøjter. Forplejningen er fortrinlig, men sygeplejersker eller andre ser vi næsten ikke. Nogle russiske kvinder vasker os og søger at ordne vore senge lidt.

Onsdag 11. november: I morges fik jeg lagt en skinne under benet, og det hele blev pakket ind i gips. Det skal være af hensyn til den videre transport. Jeg kommer over i et lazarettog, der skal helt til Tyskland. Jeg har voldsomme smerter og er ved at fortvivle.

Søndag 14. november: Først i nat nåede vi efter den lange togtransport frem til Königsberg og blev i biler kørt til et reserve-lazaret. Min gips blev taget af. Lægen var betænkelig ved højre fods stilling. Jeg fik igen skinnen på, og han pressede foden ned i den. Foden skal ligge i normal stilling. Jeg kunne have skreget af smerte.

Fredag 20. november: Tirsdag gik det sydpå med lazarettog, og i aftes nåede vi den gamle fæstningsby Torgau ved Elben mellem Berlin og Leipzig. Jeg havde feber og kuldegysninger og en del smerter.

storetåen blot lidt stiv i leddet. Højre fod er amputeret midt over svangen. Knæet er omgivet af store ar og vil for stedse være stift.

En dag fik jeg ondt i højre skulder, og der kom hævelse og betændelse. To små granatsplinter var på vej ud. Lægen fiskede dem ud og gav mig dem.

En dag ved stuegangen overrakte stabslægen mig de såredes medalje i sølv med gode ønsker om snarlig helbredelse. Den dag tænkte jeg meget på det vanvittige i at hænge en medalje på en mand, som krigen har slået til krøbling. Det er nærmest en hån mod det sunde liv, der er blevet os skænket.

Dagene går med at leve med i alle de store og små begivenheder i det store lazaret. Nye kammerater dukker op, gamle udskrives. Der fortælles historier og vittigheder, men der bliver stille, når endnu en har lukket sine øjne i dødsværelset – i »enestuen«.

Men der er håb for mig. Jeg skal og vil i gang igen, hjem og være med i det, der skal gøres i hjemstavnen.

Søndag 25. april, Påskedag: Nu er jeg på højkant igen, færdes ved hjælp af krykker rundt på gangene, går på stuebesøg hos kammerater og nyder også forårssolen i haven.

Da jeg første gang kom ud af sengen, følte jeg det som en hel sensation. Det var den 10. marts, og da var der gået 110 dage i sygesengen i Torgau. Det var en mærkelig fornemmelse at blive rejst op og sat over i en kørestol, men fra den dag gik det fremad for hver dag.

Nu behøvede jeg ikke længere at ligge i sengen ved stuegangen, hvor det faktisk gik efter et kasernereglement. Vi skulle nærmest ligge i retstilling i sengen, når lægen trådte ind. Dynen skulle være glat, armene oven på dynen strakt langs ned ad kroppen. Men ellers gik alt såmænd stille og roligt uden for meget militærhalløj.

Mor var her i flere uger ad gangen. Vi er stærkt bekymret for Hans, som mor ikke har hørt fra siden januar. Han er et sted i det sydlige Rusland, og vi har en mistanke om, at det må være i afsnittet omkring Stalingrad. Af breve hjemmefra forstår jeg, at vi har mistet mange af vore kammerater. Det ser ud til, at de tyske linier nu trænges tilbage, og krigen i Afrika er ved at være afsluttet. Luftbombardementerne over Tyskland bliver stadig mere alvorlige.

Søndag 13. juni, Pinsedag: Jeg er hjemme i Flensborg, og det er herligt, selvom jeg må færdes med krykker og med et stift og ødelagt ben, som jeg ikke kan støtte på.

Trods alt har jeg allerede kunnet få hilst på adskillige af vennerne, men i gensynsglæden mærkes unægtelig krigens sår. Vi har mistet mange og savner efterretning om endnu flere. Rationeringen er blevet et belastende problem i hverdagens husholdning. Jo, krigen slår dybe skår.

Jeg forhørte mig efter påske om mulighederne for at blive flyttet til Flensborg eller Slesvig, blot nærmere hjemmet. Man ville undersøge mulighederne, når jeg var så vidt, at jeg kunne rejse.

Den 2. juni blev dagen. Jeg var rejseklar og kunne tage afsked med kammerater, som jeg havde lært at sætte pris på, og til læger og sygeplejersker, der virkelig havde slidt i det for at bringe os alle på højkant igen. Jeg har meget at sige dem tak for.

Jeg skulle til reserve-lazarettet i Slesvig, havde fået 1. klasses billet til toget, og rejsen gik fint. Var i Slesvig næste formiddag, men blev der kun et par dage til undersøgelse. Så kunne jeg tage hjem på orlov og holde pinseferie.

Straks efter pinse skal der tages stilling til, hvad der videre skal ske, men foreløbig nyder jeg hver eneste dag med smukt sommervejr over vor dejlige by, omend den nu også er arret af krigen.

Færdig med ørn og hagekors

Onsdag 10. maj 1944: Er vendt hjem efter et par dages ophold ved hærens hjemsendelsessted i Lübeck. Jeg blev i går officielt hjemsendt og overført til Erstatningsreserve II. Jeg gad nok vide, hvad man tænker sig med det.

Det er snart et år siden, jeg kom tilbage til hjemstavnen og kan nu slutte min dagbog i prøjsisk uniform – eller måske mere præcist sagt: Under hagekors og ørn.

Efter pinse sidste år havde jeg flere samtaler med lazarettets stabslæge, og han talte hver gang om, at der kunne forsøges med en del transplantationer. Til foden kunne der udformes en særlig sko, og så var der håb om, at jeg kunne komme til at gå igen. Lykkedes transplantationen ikke, kunne der tages stilling til andre muligheder. Jeg selv nævnte muligheden for en amputation i knæleddet, men stabslægen ville ikke tage stilling endnu. Vi skulle se tiden an og overveje.

Sidst i juni var jeg atter i Slesvig og fremsatte nu et klart ønske om at få mit højre ben amputeret ved knæet. Et par dage senere havde jeg en ny samtale med lægen og fastholdt mit ønske. Jeg ville aldrig komme til at gå på det ben. Lægen svarede: »Når De fastholder ønsket, vil jeg gøre det«. Da samtalen var slut, tilføjede han: Hvis jeg var i Deres situation, ville jeg gøre det samme. Vi ses til operation på fredag«.

Den 8. juli blev jeg opereret og måtte nu ligge en måneds tid. Jeg havde forinden været på besøg hos venner i Slesvig, især hos Lis og Svend Johannsen på Ansgar skolen. De og venner fra Flensborg kom på besøg, så tiden gik let. Men krigen bankede på døren.

Allierede fly bombede Hamborg og Kiel. Vi havde en del luftalarmer og kunne høre flyene og ikke mindst skydningen og detonationerne. Det må have været frygteligt i de byer. Det var ubehageligt at ligge i sengen og tænke på, om de nu kommer her. Lazarettet blev snart fyldt med sårede fra Hamborg, så vi hørte en del om de tragiske begivenheder under sådanne bombardementer.

Først i august kom jeg atter på højkant, og inden længe kunne jeg færdes i byen med krykker.

Den 1. september dukkede stabslægen med flere op, og stor var min forundring, da de meddelte mig, at jeg var blevet forfremmet til Feldwebel. Man må stadig undres. Hvad skal det til med en sådan forfremmelse? Den er fjollet og værdiløs. Bortset fra, at jeg får flere dagpenge, og de er nok værd at tage med.

En uges tid senere fik jeg orlov fra lazarettet. Jeg behøvede kun at melde mig til kontrol med ugers mellemrum. En betændelse gav dog en del besvær og umuliggjorde tilpasningen af en protese. Først i begyndelsen af 1945 blev det klart, at noget af lårbensknoglen havde løsnet sig. Det skulle fjernes en dag, jeg kom til kontrol. Det kan tages med en ske, sagde stabslægen. Jeg kom op på operationsbordet, og lægen begyndte at grave med sin ske. Det var højst ubehageligt. Jeg fik tilbudt narkose, men afslog. Det gjorde ondt, men pludselig var det overstået. Det viste sig, at det var en hel, men noget takket knoglering, der var ondet. »Godt klaret«, sagde lægen, »Giv Wingender en cognac«! Sygeplejersken kom med en kop halvfylt med cognac, og jeg var helt salig, da jeg drog fra lazarettet gennem skoven forbi Gottrup slot til banegården.

Et par uger senere begyndte man at tilpasse en protese, og en skønne forårsdag mødte jeg op midt i mors rengøring gående på to ben kun støttet til en spadserestok. Jeg lignede lidt af et menneske igen.

I alle disse måneder, jeg nu har været hjemme, har jeg haft en dejlig tid med de kammerater, der var hjemme på orlov. Var med i ungdomsforeningen og til spejdernes sammenkomster – overalt modtaget med åbne arme. Til korpsets adventsfest på Duborg skolen fik jeg opgaven at holde talen. Jeg er således gledet ind i det arbejde, jeg for snart mange år siden havde måttet forlade. Det var en herlig fornemmelse at føle, at der stadig var brug for én, og at man kunne yde noget. Også samtaler med min chef, I.C. Møller var en stor opmuntring, og i de sidste måneder har jeg været en del på kontoret i formiddagstimerne. Adskillige besøgende studsede, når de så, at der sad en prøjsisk Feldwebel ved skrivebordet. Det gav anledning til megen morskab.

Om min bror Hans har vi nu fået vished for, at han faldt i kampene om Stalingrad. Han blev ramt i hovedet, da han søgte at komme en såret kammerat til hjælp. Far sidder i fangenskab i Ottawa i Canada.

Den 1. april fik jeg ordre om at stille ved bykommandanturen i Duborg kasernen. Her overrakte kommandøren mig Demjansk-skjoldet for min deltagelse i slaget om Demjansk. Jeg var lettet over, at man ikke havde fundet ud af, at jeg kunne bruges til noget. For det er jo forfærdeligt at se store skoledrenge blive indkaldt, mens unge kvinder sendes til ammunitionsfabrikker og til antiluftskytsbatterierne i de truede byer.

Et par dage senere fik jeg ordre til at melde mig i Lübeck medbringende civilt tøj. Jeg skal udskrives. Det gik let og smertefrit. Jeg fik udleveret én skjorte, et par underbukser, et par grå sokker og et lommetørklæde. Desuden rationeringsmærker til den 14. maj, mit sold til den 8. maj samt hele 50 Reichsmark som hjemsendelsespenge efter fem års tjeneste. Endelig lidt tobak og en billet hjem.

Da det hele lå samlet i en lille bunke på bordet, for de ord igennem mig, som vi havde hørt og læst så tit: Fædrelandets tak er dig sikker!

Jo, jeg får da også en eller anden invaliderente, og i brevet om den kommer også til at stå de nævnte, stolte ord.

Landsknægten er nu atter civilist. Nu gælder det fremtiden. Ikke blot en krigsafslutning, men tiden derefter. Der må efter alt dette komme en ny mulighed for os danske i Sydslesvig. Mon Danmark vil tage sit tabte grænseland tilbage? En tysk sejr er der vel næppe mere nogen, der tror på. Det kan da ikke have været forgæves, at vi opfyldte vor tunge pligt overfor herbergsstaten for at bevare retten til vor hjemstavn og til at leve som danske.

Et nyt afsnit af mit liv skal begynde, og fuld af glæde over det og over at være sluppet ud af ragnarok, forlod jeg Lübeck i retning mod nord.

Tidstavle

1939

Tyskland og Sovjetunionen indgår ikke-angrebs-pagt 24.8 – Tyskland stiller krav om Danzig (Gdansk) og om en eksteritorialvej gennem Polske Korridor til Østprøjsen. Polen afviser disse krav. – Tyskland går til angreb mod Polen 1.9. – Krigserklæringer mod Tyskland 3.9. fra Storbritannien og Frankrig, som havde givet Polen garantier i tilfælde af angreb. – Polen nedkæmpes hurtigt og deles mellem Tyskland og Sovjetunionen, hvis tropper 17.9. rykker ind over Polens østgrænse. – Sovjetisk ekspansion mod de baltiske lande og 30.11. angreb mod Finland.

1940

Vinterkrigen mellem Finland og Sovjetunionen afsluttes 12.3. med finsk afståelse af betydelige grænseområder. – Tysk invasion i Danmark og Norge 9.4. Danmark kapitulerer samme dag, Norge 10.6. – Tysk angreb mod Holland, Belgien og Luxembourg 10.5. De tre lande kapitulerer. – Churchill afløser i maj Chamberlain som britisk premierminister – 5.6. tysk storangreb på Frankrig, der kapitulerer 22.6. Hovedparten af Frankrig besættes. Vichy-Frankrig forbliver formelt selvstændigt. – Italien meddeler 10.6., at landet fra den 11.6. regner sig for at være i krig med England og Frankrig.

I juli indlemmes de baltiske stater i Sovjetunionen. – I november slutter Rumænien sig til Berlin-Rom-aksen. – 13.8. indledes tysk luft-offensiv mod Storbritannien som led i plan om invasion over Kanalen.

1941

»Slaget om Storbritannien« afsluttes i maj, da tyskerne afbryder luft-offensiven. – 22.6. bryder Tyskland ikke-angrebs-pagten med Sovjetunionen ved at gå til angreb over en bred front støttet af Italien, Finland, Rumænien, Slovakiet og Ungarn. Efter indledende sejre stagnerer den tyske offensiv foran Moskva og Leningrad. – Japan og USA træder ind i krigen. – Churchill og Roosevelt udsteder i august Atlanterhavs-deklarationen om principperne for efterkrigstidens verden.

1942

I efteråret indtræder et vendepunkt i verdenskrigen. Voksende modstand i de besatte lande mødes af skærpet terror med bl.a. massebord på Europas jøder. Tiltagende allierede bombeangreb mod mål i Tyskland. Svære tyske tab på østfronten. I november omringer Sovjet-hære tyskerne ved Stalingrad.

1943

De tyske styrker ved Stalingrad kapitulerer den 2. februar. I juli indledes sovjetisk modoffensiv på østfronten. – I Nordafrika kapitulerer aksemagterne i maj. – Allieret landgang på Sicilien i juli fører i september til Mussolinis fald og Italiens kapitulation. – I Teheran det første tremagtsmøde mellem Churchill, Roosevelt og Stalin 28.11.-1.12.

1944

I løbet af vinteren 1943-44 trænges de tyske hære på østfronten tilbage til Sovjetunionens vestgrænse. En sovjetisk storoffensiv i sommermånederne fører frem til det centrale Polen og tvinger om efteråret Rumænien, Bulgarien og Finland til kapitulation. – 6.6. indledes den allierede invasion i Normandiet. 25.8. befries Paris og i september er næsten hele Frankrig, Belgien og det sydlige Holland befriet. – De Allieredes luftbombardementer mod tyske byer anretter omfattende ødelæggelser. – Tysk raketbeskydning af mål i Storbritannien. – I juli mislykket attentat-forsøg mod Hitler.

1945

Sovjetunionens hære overskrider i januar den tyske grænse, de vestallierede styrker i marts Rhinen. – 25.4. kontakt mellem amerikanske og sovjetrussiske styrker ved Elben. 2.5. kapitulerer Berlin og 4.5. de tyske styrker i Holland og Danmark. Med undertegnelsen af Tysklands betingelsesløse kapitulation er krigen i Europa afsluttet 8.5.

KRIGENS LÆNKER

Forfatteren, dansk sydslesviger født i Flensborg 1918, blev i 1939 indkaldt til den nazistiske arbejdstjeneste og overgik til værnepligten ved den anden verdenskrigs udbrud. Han tilbragte de tre første krigsår dels på vestfronten og dels på østfronten, indtil han alvorligt såret blev hjemsendt.

De barske oplevelser ved fronterne skildres i form af autentiske dagbogsoptegnelser – uden senere korrektioner.

Bogen giver et overbevisende indtryk af den hårde skæbne, som blev danske sydslesvigere til del, da de for at bevare retten til hjemstavnens måtte følge den tunge statsborgerlige pligt og deltage i nazisternes krig.

Franz Wingender var både før og efter krigen aktiv i det danske arbejde i Sydslesvig på forskellige områder. Efter krigen blev han forretningsfører for Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger og var fra 1963 til 1981 administrativ leder af Dansk Sundhedstjeneste for Sydslesvig.

MIT DANSKE LIV

Baggrund og grundlag for en tilværelse som dansk i Sydslesvig 1920-1950

I første del af sine erindringer »Mit danske Liv« (Rosenkilde og Bagger, 1983) fortæller Franz Wingender om sine barndomsår i Flensborg i tyverne, om ungdomstiden i tredlverne under det nazistiske tryk, om det danske mindretals alsidige arbejde under vanskelige vilkår i årene op til den anden verdenskrig, om krigsårenes knægende tilværelse i Flensborg – og om freden, der kom, og friheden som lod vente på sig i »den nye arbejdsdag« efter krigen med nye, store udfordringer for mindretallet.

»Fortjener opmærksomhed i vide kredse« (Jyllands-Posten).

»Både en personlig beretning og en art håndbog i mindretallets skæbnetider« (Berlingske Tidende).

»Bidrag« til øget forståelse af, hvad dette med »et dansk liv« indebar for mindretallet. (Information).

»En mærkelig og spændende bog trods al sin nøgternhed« (Vejle Amts Folketidning).

»En meget værdifuld bog om et dansk liv« (Sønderjysk Månedsskrift).

ISBN 87-42304-35-0